

Sigurður Þórðarson - Eftirmáli (1926)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (almennt útlán).

Afleiðingar af rifu í blaðsíðu sjást á bls. 46.

Meiriháttar galli á bls. 67, 78-79.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

*Heim prófessor Finnur Jónsson.
Vinsamlegast
frá höfundinum*

EFTIRMÁLI

EFTIR

SIGURÐ ÞÓRÐARSON

FYRRUM SÝSLUMANN

REYKJAVÍK — 1926 — FÉLAGSPRENTSMÍÐJAN

347.491
Sig

EFTIRMÁLI

EFTIR

SIGURÐ ÞÓRÐARSON

FYRRUM SÝSLUMANN

REYKJAVÍK — 1926 — FÉLAGSPRENTSMÍÐJAN

HÁSKÓLI ÍSLANDS
ÚR BÓKUM FINNAS JÓNSSONAR

E F T I R M A J I

[illegible]

EFNISYFIRLIT

Inngangsorð	bls. 1— 5
Sakamálsrannsóknin	— 5—65
Umræður í efri deild alþingis 4. og 5. maí 1926	— 65—86
Athugasemd	— 86—90

S ÍÐAN rit mitt „Nýi Sáttmáli“ kom út, hafa sumir menn látið í ljós við mig, að þeim þætti harla margt vera vantalið í þeim kafla þess sem ég hef nefnt „Sögur af stjórnarfari og réttarfari“. Það, sem þar sé gert að umtalsefni, sé ekki nema lítið hrafl af þeim misfellum og hneykslum, sem sé að koma fyrir hér á landi og þyrftu að verða uppská gerð og almenningi kunn. Þannig hafi eg ekki minnzt á Krossanesmálið. Ekki á bæjarmál Reykjavíkur, og sé þó sízt vanþörf á að gera þau að rannsóknar og umræðu efni. Ekki á bankana, svo margt og mikið sem þar sé athugasemnt. Og ekki var með öllu hnjóðlaus til mín sú athugasemd, sem einn maður gerði, að mér myndi hafa sézt yfir að lýsa viðskiftum bankanna við útgerðarfélag eitt, er hann nefndi. Einum þótti ég hafa illa gleymt nafngreindum manni, sem væri látinn óákærður fyrir ýms afbrot. Þegar ég hafði lýst því yfir í blaði, að fyrir því hefði ég ekki minnzt á hið svonefnda Krossanesmál, að ég væri ekki ennþá farinn að kynna mér það, sagði maður við mig, að þetta væri nú bein þrotalýsing hjá mér. Og einhversstaðar var mér borið á brýn, að það hefði verið af hlutdrægni að ég leiddi það mál hjá mér.

Fyrir þeim mönnum, sem þannig hugsa og tala, vakir sýnilega sú trú — og má hamingjan vita hvernig hún hefur farið að skapast hjá þeim — að á mér hvíli skylda til þess að telja fram, ef ekki allar kindur þjóðfélagsins, þá allar óþrifakindur þess (og líklega gjalda af þeim til prests, kirkju og fátækra), og að ég geri mig sekan í undandrætti, ef eitthvað af þeim skyldi hverfa úr tíund. Eða að mér hafi verið veitt embætti, hálaunað og með dýrtíðaruppbót, til þess að gera

skrá yfir öll skammapör í landinu, yfirvalda jafnt sem undirgefinna, alla féglæfra og allar skylduvarækslur, og að ef eitthvað skyldi koma í leitirnar, sem að réttu lagi á heima í þeirri skrá, en hefur ekki náð að komast í hana, þá sé ég orðinn ber að afbroti í embættisfærslu. Og sneiðin um þrotalýsinguna sýnir, að ætlazt er til að ég hafi ekki einungis komið á snoðir um, heldur og kynnt mér út í æsar allt það sem betur kynni að fara á að flett yrði ofan af opinberlega.

Ef taka ætti til greina slíkar aðfinnslur sem þessar og þó að þær væru einskorðaðar við þau mál, sem fyrirsögnin fyrir áminntum kafla ritsins grípur yfir, þá er það bert í fyrsta lagi, að ekki veitti af álitlegum hluta af mannsæfi til þess að undirbúa slíkt rit og taka það saman. Í öðru lagi yrði ekki kleift að kosta útgáfu þess nema með ríflegum styrk af almannafé fyrir góðvild þeirra manna, sem helzt væri verið að setja þar í gapastokk. Og loks myndu fæstir hafa ráð á að eignast það, þó að einhverntíma auðnaðist að koma því á prent, eða nenningu á að lesa það, er til kæmi.

Ég hefði ekki farið að minnast á þennan vott um athuga-leysi sumra manna, ef ég væri ekki hræddur um að miklu fleiri hugsuðu eitthvað þessu líkt en þeir, sem beint hafa látið það í ljós. Ef ég hefði aldrei tekið til máls, þá hefði enginn fundið að því né getað fundið. En þegar ég hef gert mönnum allríflega úrlausn í fræðslu um hluti, sem hvergi hefur verið minnst á opinberlega, þótt þeir eigi það skilið sem mest má verða að vera í hvers manns vitund, en almenningi hefur annaðhvort verið ókunnugt um eða ekki svo gjörla kunnugt sem skyldi, þá verða að vísu mjög margir til að þakka mér fyrir að ég rauf þögnina um það sem ekki ætti að mega liggja kyrt; en þeir eru einnig til sem láta á sér skilja að þeir hafi ekki fengið nægju sína. En nú ætti það að vera hverjum manni ljóst, að því víðar sem við er komið í slíku riti, því fleiri verða þeir sem fyllast þykkju og reiði og því færri hinir, sem fyllast þeirri vandlætingu, er ætlazt var til að bæri einhvern ávöxt til bóta. „Gakktu fyrir hvers manns dyr og segðu aldrei nema satt, og þú munt hverjum manni hvímléður

verða.“ Auk þess gengur enginn á neinn einkarétt minn, þó að hann taki þar við sem ég hætti, og birti eitthvað af því sem ég hef skilið eftir. Því að tilgangur minn með ritinu var ekki sá, að segja sem flestar sögur til þess að seðja forvitni manna og sjá þeim fyrir umræðuefni þangað til eitthvað annað legðist til, heldur ætlaðist ég til að dæmi þau, sem ég tók, væri nógu átakanleg og nægilega mörg til þess að vekja menn til meðvitundar um að við svo búið eða annað eins mætti ekki lengur standa, og til þess að knýja þá til samtaka um að auglýsa vilja sinn í einhverju því efni, sem þeir vilja hafa fram lagfæringu á, og auglýsa hann á þann hátt, að honum hljóti að verða gaumur gefinn og hann einhvers virtur. Því að nú er svo komið í þessu stjórnfrjálsa landi, að þeir sem eiga að vera miðlar almenningsálitsins, þingfulltrúarnir og blaðamennirnir, eru hættir að vera það og eru gengnir í þríveldasamband við þá landsstjórn, sem þeir eru settir til að hafa hemil á og eftirlit með. Hingað til hefur ekki rofað til í þeirri samábyrgðarþykkní nema þegar einhver blaðstjórinn sýnir, með því að fara að tala eins og honum býr í brjósti, að honum líður ekki vel í félagsskapnum. En hve lengi skyldu þeir menn verða taldir húshæfir í sambandinu?

Ef til er enn almenningvilji, sem fer eitthvað í aðra átt en því sambandi hagar (og til er hann í sumum efnum), þá verður hann að leita sér nýrrar útrásar þar sem honum er ekki enn bönnuð leið. Hér er nú að vísu hængur á. Það er ekki svo að skilja, að allur almenningur standi utan við og viðlaus við það samband sem ég nefndi, frjáls þess að votta því vanþóknun sína eða velþóknun, eftir því sem það þykir hafa unnið til. Út frá sambandinu liggja taugar, ósýnilegar en sterkar, svo að segja til hvers mannsbarns í landinu, og í þær þarf ekki að taka mikið til þess að gera mönnum það skiljanlegt, að þeir eigi eitthvað í húfi, sem fara að óvingast við sambandið, það er, fara að segja því sannleikann. Og til þess þarf reyndar ekki að koma, að mönnum sé gert það skiljanlegt. Menn vita það nú orðið ofboð vel og finna, hvað þeir eru komnir upp á fjárveitingarvaldið. Þegar svo er kom-

ið, að þessi litla þjóð, sem fyrir fám áratugum hagaði sér og varð að haga sér sem fátæklingur, fær nú orðið árlega fjárlög með allt að 11—12 milljón króna fjárveitingum, þá munu vera teljandi þeir menn í landinu, sem ekki mæna von-
 araugum til þeirra, sem fyrir veitingunum standa. Það þarf ekki annað en að renna augum yfir fjárlögin til þess að sjá hve víða þau þurfa við að koma og til hve margra þau eiga erindi, ekki einungis til hinna mörgu sem nefndir eru á nafn, heldur og allra annara, er standa á bak við félög, fyrirtæki og stofnanir, sem njóta styrks af landsfé. Hér mun tæplega vera ráðizt svo í fyrirtæki, sem takast má að kenna við almannaþörf, að ekki sé farið í landssjóðinn eftir styrk til þess, eða fyrirtækið er að vísu hafið á eigin spýtur, en þegar efnin reynast ónóg til framkvæmdanna, þá er flúið í landssjóðinn eftir viðbót, þó að löggjafarvaldið eða fjárveitingarvaldið hafi engan þátt átt í stofnun þess og þó að fyrir hjálpinni liggi ekki annað en að fara sömu forgörðum og fé það sem á undan var farið, og nefni ég til dæmis hinn alræmda spítala á Eyrarbakka. Þá er enn fremur hinn sívaxandi fjöldi námsfólks, skálda og listamanna, sem enga leið kæmist áfram, væri ekki hinn sameiginlegi sjóður að leita til, og er vissara fyrir hvern þann, er þangað leggur leið, að hafa þá góða, sem á gullinu liggja. Engin von er til að nokkur fari að slá með vinstri hnefanum um leið og hann réttir fram hægri lófann. Og þeir eru orðnir svo margir hér á landi, sem segja: legg í lófa. Hér við bætist að hið slaka og sljóva réttarfar leiðir fleiri og fleiri út á hála braut og gerir þá ásamt venzlaliði þeirra háða þeim, sem lögunum eiga að beita, og deiga og óhæfa til að vanda um við þá. Aldrei hefur verið til þjóð, er ólíklegri væri til byltinga og til þess að hrinda af sér vansæmandi og siðspillandi áþján en Íslendingar eru nú á dögum, og veldur því ekki einungis skapferli þjóðarinnar og smæð hennar og þar af leiðandi sambönd og kunningsskapur manna á milli, heldur og það hve okið er inndælt og fjöturinn mjúkur.

En þó að þetta sé svo, þá er landslýðurinn ekki enn svo langt leiddur út í ófrelsið, að honum sé ekki innan handar, ef

hann brestur ekki sjálfan vilja til, að fá því ráðið að unnið verði réttlætisverk, sem óunnið kynni að vera og ekki getur dregið eða ekki er ætlað til að dragi neinn ónotadilk á eftir sér, hvorki fyrir neinn valdhafa né neinn flokk né í einu orði fyrir neinn nema þann eða þá, er sekir kynnu að reynast um ódæði. Bresti landsmenn vilja og framtak til svo mikils, þá sannast fyllilega á þeim gamalt orð, sem annars má þykja nokkuð efanlegt: að hver þjóð hafi þá valdhafa, sem hún verðskuldar að hafa. Geti menn ekki samlagað sig um kröfu, sem er byggð á einfaldri réttlætistilfinningu og ekki verður á móti mælt nema af skorti á réttlætistilfinningu eða af lágvöxnum hégómaskap, þá er það sýnt að tilgangslaust er að vera að bollaleggja umbætur eða gjörbreytingar á stjórnar-fyrirkomulaginu, sem vitanlegt er að svo rík öfl sem eigin-hagsmunir og hagsmunavonir fjölda manna hljóta að leggjast á móti.

Sakamálsrannsóknin.

Það má í rauninni furðu gegna að ekki skuli heyrast úr neinni átt raddir um það, að ekki sé unandi við slíkt hneyksli sem rannsóknina út af dauða Guðjóns Finnssonar frá Melum. Er það af því að menn séu undantekningarlaust sljóir gagnvart öllum málefnum sem ekki hafa, beinlínis eða óbeinlínis, einhverja hagsmunalega hlið fyrir sjálfa þá? Nokkur afsökun kann að felast í því, að mönnum hefur þótt það standa alþingi næst að láta þetta mál til sín taka, og hefði þó ekki getað spilt til að ýtt hefði verið undir þingið að gera eitt-hvað í því. Og nú er það fyrir löngu komið á daginn, að þinginu hefði ekki veitt af einhverju aðhaldi til þess að það yrði sér ekki til þeirrar blöskranlegu minnkunar sem það gerði sér einmitt út af þessu máli. En þó að liðið sé nær því misseri síðan er alþingi sýndi sig í því að vera óhæft til að vinna svo einfalt og sjálfsagt skylduverk sem það er hér kom upp í hendurnar á því, þá er aldrei á málið minnzt opinberlega úr neinni átt, enda verður ekki annars vart en að það

sé öllum gleymt nema nokkrum mönnum í Reykjavík (og kunna þeir reyndar að vera fleiri en ég veit af), sem fylgzt hafa með því frá upphafi og aldrei hafa verið í vafa um hver afdrif Guðjóns hafa verið.

Ef að vanda lætur, mun mörgum manni þykja nóg ritað um þetta mál og nær að taka fyrir önnur mál á dagskrá — til skrafs og ráðagerða, og síðan til að leggja þau fyrir hjá fjölmörgum öðrum málum, sem sömu meðferð hafa sætt og síðan fallið í gleysku og dá. Slík afgreiðsla mála af almennings hendi er hverri samábyrgð kærkominust og á svo lög- uðum afskiptum almennings af landsmálum lifir og þrífst hún. En mál þetta þykir mér svo vaxið, að ég fyrir mitt leyti vil ekki skiljast við það enn sem komið er. Að maður lætur lífið með meira en grunsamlegum atvikum, er í sjálfu sér ærið umhugsunarefni, og undarlegt mætti það þjóðfélag virðast, sem slíkt kæmi fyrir í og enginn einasti maður léti sig það neinu skifta fremur en ef skepna hefði farizt af slysi. En þegar nú svo ber til að þeir, sem skyldan býður að rannsaka eða láta rannsaka öll atvik við grunsamlegt mannslát, rækja fyrst þá skyldu sína með hangandi hendi og síðan, er bent hefur verið á hve ófullkomin rannsóknin er, leggjast á eitt um að eyða málinu með þögninni eða með fánýtum vífilengjum, þá er atburðurinn orðinn meira en einstakur atburður; hann er þá einnig vottur um ískyggilegt ástand, sem óhæfilegt væri að allir yrðu samtaka um að þegja yfir. Og nú er það svo um þetta mál, að ekkert mál annað varpar slíkri birtu á ástandið hér á landi sem það, ekki einungis á réttarástandið, heldur og á stjórnarástandið, og ekkert annað mál er fyrir allra hluta sakir jafn vel fallið til að vera prófsteinn þess hvort engin takmörk eru fyrir því sem borgarar þjóðfélagsins ætla möglunar- og umyrðalaust að láta forráðamenn sína bjóða sér.

Það vantar ekki að framhliðin á hinni íslenzku þjóðfélagsbyggingu, sú hliðin er veit að gestum og gangandi, sé orðin sæmilega glæsileg. Ef íburðarmikil heiti og mikilmennskubragur í tilkostnaði væru einhlít til að skapa álit og tiltrú, þá

mættu ókunnugir halda, að þetta þjóðfélag stæði á öflugum fótum. En til er ranghverfa á dýrðinni, og langi einhvern til að virða hana fyrir sér, þá skal hann gera það við bjarmann af mannlífínu sem hvarf í Reykjavíkurhöfn föstudagskvöldið 26. október 1923, og hann mun verða margs vísari.

Ég vil nú biðja þá, sem farin er að fyrnast frásögn mín af rannsókn málsins á bls. 108—132 í „Nýja Sáttmála“, að rifja hana upp fyrir sér áður en hér er lengra farið.

Jafnskjótt og rit mitt var komið á markaðinn, fékk ég svólátandi embættisbréf frá bæjarfógetanum í Reykjavík:

Bæjarfógetinn í Reykjavík.

Reykjavík, 6. janúar 1926.

Mér hefir verið bent á það, að þér ráðizt all-geyst í nýút-komnu riti yðar „Nýi sáttmáli“ á embættisfærslu mína sem sakamáladómara í Reykjavík. Titillinn á ritinu bendir ekki til þess, að ráðizt sé á embættisfærslu manna í því, og hefði því vel svo getað farið, að langt hefði liðið áður en ég hefði fengið vitneskju um árásina, ef mér hefði ekki verið bent á hana af öðrum, og ég því fengið mér ritið, því ekki hafið þér sýnt mér þá kurteisi eða nærgætni, að senda mér það og benda mér á árásina, svo ég gæti svarað henni strax ef ég vildi, og hefði ég þó vænt þess af yður. Þér hafið sem sé áður sent mér ritling eftir yður, en í honum var ekki ráðizt á mig, og var því síður ástæða til þess þá. En þetta eru nú smámunir.

Ég veit hvernig þér hefðuð farið að, ef það hefði verið ég, sem ráðizt hefði í opinberu riti á embættisrekstur yðar meðan þér enn gegnduð sýslumannsembættinu í Mýra- og Borgarfjarðarsýslu. Þér hefðuð heimtað sakamálssókn á hendur mér til refsingar fyrir brot gegn ákvæðum 22. og 12. kaþítula hegn-ingarlaganna, og ef það hefði ekki dugað, þá hefðuð þér höfðað meidýrðamál á hendur mér. Þetta getur hver sá sannfært sig um, sem vill lesa dóm þann, sem prentaður er á bls. 133 o. s. frv. í X. bindi Landsyfirréttardómanna.

Ég ætla nú hinsvegar ekki að fara þessa leið, af því fyrst

og fremst, að ég býst ekki við að árás yðar verði svo hættuleg álitni mínu sem embættismanns. Hún nær aðeins til eins flokks hinna mörgu embættisstarfa, sem ég hefi á hendi. Og svo er hitt, að svo vel vill til, að það eru fleiri en þér, sem leggja dóma á embættisfærslu mína í þessum sömu greinum, t. a. m. Hæstiréttur og Dómsmálaráðuneytið, og dómur þeirra hafa hingað til ekki farið í sömu átt og yðar dómur, og þér verðið að virða mér það til vorkunnar, að ég met þá dóma fullt eins mikið og yðar dóm. Svo er hitt, að það væri mér engin hugfróun og ekki nein upphefð fyrir mig, þótt þér, sjötugur, lasburða uppgjafaembættismaðurinn, yrðuð fyrir einhverri refsingu.

Ég ætla heldur ekki að leggja út í neinar ritstælar við yður, til þess hef ég enga löngun og engan tíma.

Hinsvegar vil ég láta bækur embættis míns bera það með sér, að árás yðar á embættisfærslu mína var eigi með öllu látið ósvarað af mér, þótt stutt verði svarið og í flaustri ritað. Þessvegna er það, að ég sendi yður þetta bréfkorn. Hugsazt getur og, að ég láti birta svarið á prenti, en um það verður ákvörðun síðar tekin.

Árás yðar á sakamálastarfsemi mína skiftist í tvent:

1. Gagnrýni á rannsókninni út af hvarfi Guðjóns sál. Finnssonar frá Melum, og
2. Dylgjur um að ég stingi undir stól kær-um yfir refsiverðu athæfi.

1. Þér viljið endilega, hverju sem tautar, gera drukknun Guðjóns sáluga að stórmáli. Þér kallið það „Morðmálið (á bls. 131 í ritinu), stórmál (bls. 108) og segið: „að það hafi frá upphafi öll einkenni morðmáls (bls. 129) o. s. frv.

Við skulum nú athuga með rósemi hvað er skeð, og það er þetta: Mjög drukinn utanbæjarmaður lendir hér niður í höfnina á koldimmu haustkvöldi og drukknar.

Finnst yður óhugsandi, að svona hafi getað farið, ef ekki hafi verið morðingjar eða aðrir illvirkjar með í spilu? Mér finnst það ekki. Ég veit ekki betur en að það hafi því miður komið fyrir oft en einu sinni að innanbæjarmenn hafi dottið

í höfnina og drukknað, og það jafnvel ódruknir menn. Hvar eru sannanirnar fyrir því, að Guðjón sál. hafi verið myrtur eða fyrir því, að nokkurt glæpsamlegt athæfi hafi staðið í sambandi við dauða hans? Ég verð að játa, að ég finn þær ekki í því, sem þér prentið upp úr rannsókninni í riti yðar, og eru þar þó öll sönnunargögn til tínd, og ég býst við, að þeir verði fleiri, sem lesa rit yðar en ég, sem þykir bresta á sönnur fyrir því, að dauði Guðjóns sál. hafi stafað af glæpsamlegu atferli annara.

En hvar eru þá líkurnar? Ef þær eru sterkar og margar, eins og þér virðist álíta, hafa þær auðvitað mikla þýðingu, en svo er ekki að mínu áliti. Ég sé ekki í málinu aðrar líkur fyrir því, að glæpsamlegt athæfi hafi staðið í sambandi við drukknun Guðjóns sáluga en þær, sem byggðar eru á drykkjurausi kroniskra alkoholista, eins og þeir eru Aðalsteinn Jónsson. Tómas Skúlason og fleiri, sem yfirheyrðir voru í málinu, og minnisleysi þeirra í sambandi við bæjarþvaður (blóðblettinn á fötum Guðmundar á Mársstöðum o. fl.).

Þar skilur okkur, að ég get ómögulega talið líkur sterkar, sem byggðar eru á slíkum grundvelli.

Þér getið ekki trúað því, að þeir Aðalsteinn og Tómas geti hafa sagt það satt, að þeir myndu ekki hvar þeir hefðu verið ákveðnar stundir ákveðna daga, en reynið að spyrja lækna, sem vit hafa á málinu og sýslað hafa með kroniska alkoholista, eins og t. a. m. geðveikralæknirinn á Kleppi, og heyrið hvað þeir segja. Um Aðalstein er það upplýst í prófunum af syni Guðjóns sál., að engu hans orði er trúandi, ef vín er í honum, því hann veit þá ekkert hvað hann segir. Þeir, sem þekktu Aðalstein best, eins og Guðmundur Jónsson, Hverfisgötu 83, sáu vín á honum bæði á föstudag og laugardag (bls. 112 og 115), sbr. og kvenfólkið uppi á Laugaveg 73 (bls. 112). Nú er Aðalsteinn mjög hæglátur maður og stilltur og honum nákunnugir menn segja, að ókunnugir sjái ekki á honum vín fyrri en hann sé orðinn mjög drukkinn, en þessu getið þér ekki trúað, enda kemur hin skoðunin betur heim við yðar skoðun á málinu.

Það er ekki upplýst í málinu, að Guðjón sál. hafi verið í óvingan við nokkurn mann. Það er heldur ekki upplýst að honum hafi hærfið eyris virði. Allir fjármunir hans, sem menn vissu að hann hafði með sér, og þar gátu verið, fundust í tösku hans, og ef lík hans, eins og ég bjóst við — en það var orsökina til dráttarins af minni hálfu á endurupptöku rannsóknarinnar — hefði fundizt áður en fóðrið og vasarnir voru grotnaðir undan treyju hans og veski hans með 500 krónunum verið í vasanum, þá býst ég við, að við hefðum verið sammála um, að ekki væri nokkur snefill af ástæðu til að ætla, að um annað en slys væri að ræða.

En ef nú svo er, að mér skjátlást ekki svo mikið í því, að líkurnar fyrir glæpsamlegu athæfi í sambandi við fráfali Guðjóns sál. séu mjög veikar, — og ég veit, að þar eru menn mér sammála, sem hafa meiri reynslu í meðferð sakamála en við báðir til samans, og get nefnt þá menn við yður, ef þér viljið — hvað verður þá úr þessum lið árásar yðar á embættisfærslu mína og öllum stóryrðum yðar og fullyrðingum?

Það skín alstaðar í gegn hjá yður, að yður þykir ég hafa verið of mildur í rannsókninni, ekki beitt embættisvaldinu nóg, látið Aðalstein eiga of gott í gæzluvarðhaldinu (bls. 136) og ekki beitt því nógu lengi við hann (bls. 129). Þótt þér segið það ekki berum orðum, þá gefið þér fyllilega í skyn, sérstaklega með orðum yðar í enda fyrstu málsgreinarinnar á bls. 130, að ég að yðar áliti hefði átt að pína Aðalstein til þess að játa að hann hefði myrt Guðjón sér til fjár.

Mér hrýs hugur við að slíkur miðaldahugsunarháttur skuli enn á tuttugustu öldinni þrífast hér á landi og það hjá manni, sem hefir haft á hendi trúnaðarstarf fyrir þjóð sína, gegnt dómaraembætti til skamms tíma og haft vald það, sem rannsóknardómurum í sakamálum er fengið í hendur.

Skilst yður ekki, að Aðalsteinn, þótt króniskur alkoholisti sé, er maður eins og ég og þér, og á sín mannréttindi óskert? Skilst yður ekki hvílíkt þrælabragð það væri af rannsóknardómara, að nota embættisvald sitt til þess að pína umkomu-

lausan vesaling til þess að jata á sig glæp — og það morð — sem mjög óverulegar líkur eru til að hafi verið drýgður, hvað þá heldur fyrir því, að hann hafi drýgt glæpinn? Eruð þér búinn að gleyma því, að það er ekki ætlunarverk og ekki ein-kenni góðs rannsóknardómara að pína fram sem flestar glæpa-játningar, heldur hitt, að leiða sannleikann í ljós í sem flest-um af þeim málum, sem hann tekur til rannsóknar?

Ég hefi alls ekki verið of mildur við Aðalstein Jónsson í þessu máli, og alls ekki sleppt honum of snemma úr gæzlu-varðhaldinu. Um hitt er ég í efa, hvort ég hefi ekki beitt of mikilli hörku við hann og haldið honum of lengi í gæzlu-varðhaldinu, ekki veigameiri en líkurnar gegn honum voru að mínu álit.

Þá finnið þér að því, að ég hafi bókað framburð Aðalsteins í réttarprófunum, eins og hann var, „rétt eins og hann væri skrifari sakbornings og annað ekki“ (bls. 131), og að honum hafi ekki verið gert ljóst, hve framburður hans var ósenni-legur og vitnað undir dómgreind hans (bls. 130).

Ég er nú í engum vafa um það, að það sé skylda rannsóknar-dómara að bóka framburð sakbornings réttan og óbjagaðan og að það væri geypilegt embættisafbrot að bóka framburð-inn öðruvísi, og hygg ég, að flestir sem vit hafa á, séu mér samdóma um það, og furðar á, að þér skulið koma fram með aðra eins firru og þessa ásökun.

Hið annað í ásökun þessari er ósatt, og skal það nú sýnt

Á bls. 118 í ritinu hafi þér látið prenta upp úr rannsóknar-gerðunum:

„Dómarinn benti honum (Aðalsteini) á, að hann hefði ekki fyrri en eftir 3—4 vikna (á að vera daga) varðhald farið að bera fyrir sig ölvun, en í þess stað neitað öllum vitnafram-burðinum og neitað að hafa verið með Guðjóni þann umrædda dag. Aðalsteinn getur enga grein gert fyrir þessari breytingu á framburði sínum aðra en þá, að það hafi verið gert af hugs-unarleysi.“

Á bls. 124 stendur:

„Í fyrsta prófinu benti dómarinn honum (Aðalsteini) á, hve

framburður hans hefði verið á reiki og ósennilegur, og að hann hefði enga grein fyrir því gert, hvar hann hefði verið eða hvað aðhafzt frá því, að þeir Guðjón fóru úr húsinu nr. 73 við Laugaveg um kl. 7 á föstudagskvöldið, þar til hann kom til Eyjólf's Gíslasonar steinsmiðs um kl. 9. Hann svarar því til o. s. frv.“

Á bls. 126 stendur:

„Dómarinn benti yfirheyrðum (Aðalsteini) rækilega á það, hve öll framkoma hans í þessu máli hefði orðið til þess að vekja þann grun, að hann vissi meira um fráfall Guðjóns sál. en hann vildi segja, bæði minnisleysi hans og gaspur hans við ýmsa daginn eftir hvarfið, og kvaðst o. s. frv.“

Með öðrum orðum: Þegar kemur aftur á bls. 130 — 131 í riti yðar, eruð þér búinn að gleyma því, sem stendur örfáum blaðsíðum frammar. Ég vil nefnilega geta þess til, að hér sé um gleymsku að ræða, er stafi af ellihrumleika, en ekki annað verra.

Nenni ég svo ekki að eltast við fleira í skrifu yðar um Guðjónsmálið, og kom þá að hinum liðnum í árás yðar:

2. Dylgjumum.

Mér þykir mjög leitt og tekur það sárt, að þér, gamall, viðurkendur og menntaður heiðursmaður, skuluð hafa lagzt svolágt, að beita hinum lúalegustu og algerlega órökstuddum dylgjum í árás á gamlan embættisbróður yðar, sem verið hefir til skamms tíma. Ég skil ekki hvað því má valda, nema svo sé, að lasleiki og einstæðingsskapur geri gamla menn svo bitra og bölsýna, að þeir fái ekki við sig ráðið.

Þegar ráðizt var á embættisfærslu yðar sjálfs hér um árið, sumpart með dylgjum, sem ekki var hægt að verja sig fyrir, þá heimtuðuð þér sakamálsrannsókn á hendur þeim manni, sem það gerði, og fóruð síðan í meiðyrðamál við hann. Nú gerið þér yður sjálfan sekan í hinu sama og þér tölduð refsivert þá, og þó í enn frekara mæli en sá maður, því bæði eru dylgjur yðar í minn garð alvarlegri en dylgjur hins í yðar garð, og svo koma dylgjur yðar

um embættisfærslu mína frá manni, sem margir munu búast við, að ekki fari með þær nema hann hafi sannanirnar fyrir réttmæti þeirra í vasanum, og í riti, sem ætlað er að fara um allt land og víðar.

Ég skal taka það fram, að þótt það væri satt, sem ég efast um, — að einhverjar kvíksögur gangi um bæinn um slælegan rekstur opinberra mála, — þá væri það engin afsökun fyrir yður. Þér ættuð að vera yfir það hafinn, að breiða út og kosta prentun á Gróusögum, án þess að rannsaka réttmæti þeirra. En það hafið þér ekki gert, því þá hefðuð þér komið til mín og leitað upplýsinga hjá mér.

Ég get því, sem sakir standa, ekki gert annað en að vísa öllum dylgjum yðar aftur heim til föðurhúsanna sem ósönn-um og ómaklegum í minn garð og fulltrúa minna.

Jóh. Jóhannesson.“

Bréf þetta lét bæjarfógetinn birta í „Morgunblaðinu“ 9. janúar og í „Ísafold“ 12. s. m.

21. janúar flutti „Morgunblaðið“ grein frá mér, sem fer hér á eftir:

Nokkrar athugasemdir

við bréf bæjarfógetans í Reykjavík til undirritaðs, dags. 6. þ. m. og prentað í Morgunblaðinu 9. þ. m.

Út af því bréfi skrifaði ég bæjarfógetanum 8. þ. m. á þessa leið:

Í bréfi til mín, dags. 6. þ. m. og meðteknu í gærkvöldi, gerið þér, herra bæjarfógeti, að umtalsefni einn kafla í nýútkomnu riti mínu „Nýja Sáttmála“, í því skyni, að þér segið, að láta bækur embættis yðar bera það með sér, að árás sú, sem ég hafi þar gert á embættisfærslu yðar, hafi ekki verið látið með öllu ósvarað af yður. Þér ráðgerið einnig hálft í hvoru að birta á prenti bréf yðar til mín.

Embættisbókum yðar er auðvitað ekki of gott að varðveita

bréf yðar frá gleymsku. En að þér farið að birta það almenn-
ingi, trúi ég ekki fyr en ég tek á því.

Þér beinið til mín nokkrum spurningum, og er því svo að sjá, sem þér ætlið til að fá svar upp á bréfið. Ef yður skyldi einhverntíma renna reiðin út af því, að látinn hefur verið opinberlega í ljós rökstuddur efi á því, að allt, sem þér hafið gert, sé yfrið gott, þá mun yður þykja það merkilegast við hið merkilega embættisbréf yðar, að þér hafið ætlazt til að fá svar upp á það. En skylduð þér nú gera alvöru úr því óráði yðar að ætla að birta bréfið á prenti, þá býst eg við að eg neyðist til að segja eitthvað um það opinberlega, ekki yðar vegna, því það er sjáanlega algerlega tilgangslaust að vera að ræða við yður málefni það sem þér skrifið aðallega um, heldur vegna málefnisins og almennings.

Á eitt atriði í bréfi yðar vil ég þó minnst hér. Yður þykir það við mig að ég hef ekki sent yður ritið. Ég býst við að í því munið þér hafa meðhald margra, og ég skal játa, að það getur verið álitamál, hvort ég hefði ekki átt að gera það. Mér virðist þó vera til nokkuð mikils mælt af mér að ég fari að senda ritið öllum sem komið er við í því. Engin hættu var á því, að það færi fram hjá neinum þeirra, að á hann væri minnst þar. En sérstaklega yðar vegna virðist það nú hafa verið heppilegt, að ég sendi yður það ekki.

Viðar en á einum stað í bréfi yðar haldið þér fram þeirri röngu kenningu, að árás á embættisrekstur manns, gerð í opinberu riti, sé í eðli sínu afbrot, er valdstjórnin eigi að reka sem sakamál eftir 12. kapítula hegningarlaganna. Og þér þyk-
izt hafa gert það af hlífð við mig, gamlan og lasburða, að kæra mig ekki til refsingar fyrir brotið. Þér vitið betur en þetta, hjá því getur ekki farið. En ástand það sem þér hafið verið í þegar þér skrifuðuð bréfið hefur truflað yður og komið yður til að setja þessa fjarstæðu á pappírinn. Þér vitið vel, ef þér viljið hugsa yður um, að út af árás á eða aðfinnslum við embættisfærslu manns, sem settar eru fram í opinberu riti, verður embættismaðurinn að reka réttar síns sjálfur, með einkamálssókn, en valdstjórnin kemur þar ekki

nærri með neina sakamálsákæru. Þér viljið gera að hliðstæðu dæmi við umtal mitt um embættisfærslu yðar það tilfelli, að ég kærði einu sinni mann fyrir árás á mig meðan ég var sýslumaður. En sá er munurinn á þessu tvennu, að sú árás var gerð í þinghaldi, og heyrði því beint undir 12. kapítula hegningarlaganna. Það var augljóst sakamál, en það var ekki látið koma til dóms, heldur var því stútað uppi í stjórnarráði (þetta er engin Gróusaga). En ef þér ætlið að halda dauðahaldi í þá trú, að þér getið kært mig til refsingar eftir 12. kapítula hegningarlaganna, ætli yður þætti ég þá ekki hafa verið nokkuð nærgöngull með árásina, ef ég hefði fært hana inn á heimili yðar eða skrifstofu, með því að senda yður bæklinginn? Þá hefðuð þér tæplega þótzt geta komizt hjá að kæra mig, þ. e. að gera yður sekan í ólögmætu frumhlaupi. Frá því hef ég forðað yður með því að senda yður ekki ritið.

Ég get því ekki verið yður þakklátur fyrir neina hlífð við mig, því hún var engin. Og ekki mælist ég undan því, að þér lögsækið mig sjálfur. En ég býst nú samt við að þér lögsækið mig ekki, eftir að þér hafið selt mér í hendur slíkt vopn sem bréf yðar frá 6. þ. m.

Virðingarfyllst

Sigurður Þórðarson.

Til

bæjarfógetans í Reykjavík.

Úr því að bæjarfógetinn hefur látið verða af því, að birta bréf sitt á prenti, auðvitað í því skyni að almenningi gefi á að líta með hvílíkur staðleysur ég fari í riti mínu, þar sem sagt er frá rannsókninni út af hvarfi Guðjóns Finnssonar, þá get ég ekki komizt hjá að gera nokkrar athugasemdir við bréfið, og vil byrja með því að rifja upp í stuttu máli upphafið á þeirri sögu og nokkuð af framhaldinu.

Gamall maður kemur inn í hús hér í bænum að kvöldi til (nánar tiltekið á síðari helmingi 7. stundar) í vetrarbyrjun, og er drukkinn. Með honum er annar maður. Þetta var á föstu-

degi. Og að það hafi verið á föstudegi, er sannað 1. með framburði þriggja vitna og 2. með játningu förunautar hins drukknna manns, játningu, sem ekki er lakari, ómerkilegri eða síður eftirtæktarverð fyrir það, að hún er ekki látin uppi fyr en rúmum 5 vikum eftir að hann var fyrst spurður um þennan atburð, komu þeirra í húsið og burtför þeirra þaðan. Því að menn verða að muna eftir því, að maður þessi var ekki í haldi hjá dómara með miðaldahugsunarhátt, sem væri að pína hann til þessarar játningar eða neinnar annarar. Hann lét hana uppi af frjálsum vilja. En allt þangað til hafði hann haldið því fram, að þetta hefði gerzt á fimmtudegi, og því hélt hann fastast fram meðan honum mátti vera atburðurinn í sem ferskustu minni. Þar næst fór hann að hallast að miðvikudeginum. En að 5 vikum liðnum sagðist hann nú vera búinn að rifja það upp fyrir sér að þetta hefði verið á föstudegi. Með þessu er hann þá 1. kominn í samræmi við þann sannleika, sem áður var fenginn með framburði þriggja órækra vitna, og 2. búinn að koma því upp um sig, að það var eitthvað sem hann vildi dylja. Hann þurfti ekki að rifja neitt upp fyrir sér; hann mundi atburðinn að minnsta kosti eins vel fyrst á hinu liðna tímabili sem síðast á því. Því að enginn stafur er fyrir því, að þessi maður sé til orðs og æðis öðru vísi en fólk er flest, eða að hann sé svo gerður frá náttúrunnar hendi, að hann muni atvik betur á 41. degi frá því er það gerðist, en á 3.—5. degi. Og sérstaklega þetta kvöld var hann auk þess algáður. Að hann hafi verið það, er sannað 1. með framburði 9 (í riti mínu stendur 8) vitna, sem sáu hann og töluðu við hann eða heyrðu hann tala á tímabilinu frá því á síðari helmingi 7. stundar til þess á 11. stundu, og 2. með framburði sjálfs hans. Því að meðan hann hélt því fram, að þetta hefði gerzt á fimmtudegi eða miðvikudegi, minntist hann alls ekki á að hann hefði verið við öl á föstudaginn, en gerði hinsvegar grein fyrir hvar hann hefði verið og hvað aðhafzt síðari hluta þess dags, reyndar svo lýgilega og klaufalega, að engum manni gat komið til hugar að leggja á hana trúnað (hann þóttist hafa verið í

nokkra klukkutíma að ganga fram og aftur eða aðra stundina að staldra við á kafla af götu og annar maður með honum); en þess gat hann ekki að hann hefði haft áfengi um hönd þann dag, enda kom hann á lögregluþing um daginn og stóð fyrir máli sínu, og eftir að hann fór þaðan, um kl. 4, gæti hann ekki hafa verið að neyta áfengis að neinum mun, ef það væri satt sem hann sagði, að hann hefði tímum saman hafzt við úti á götu. En svo gerist það í réttarhaldi 8. nóvember, þegar maðurinn er búinn að sitja (ekki 3—4 vikur, eins og stendur í prófunum, og ekki 3—4 daga, eins og stendur í bréfi bæjarfógeta, heldur) 10 daga í varðhaldi, að eftir honum er bókað á þessa leið: „Hann tekur það fram nú, að hann muni hafa verið talsvert kenndur á föstudaginn. Hafi hann fyrri part dagsins keypt sér dálítinn Kogesprit í „Von“ og drukkið hann og síðar um daginn, nálægt lokunartíma, fengið sér aftur pela í búðinni sem stúlka afhenti honum þar, og drukkið það. Geti af þessu stafað minnisleysi sitt.“ Minnisleysi um hvað? Um það að hann hafi verið á lögregluskrifstofunni og síðan verið í nokkra klukkutíma að ganga fram og aftur á götukafla? Hingað til hafði ekki verið annað á honum að heyra, en að hann þættist glögggt muna það sem fyrir hann hafði komið síðari hluta föstudagsins, og enginn hafði borið honum á brýnn minnisleysi um það eða rangminni; annað mál er það, að hverjum þeim, sem heyrði sögu hans um spásseringuna á götukaflanum, mátti vera ljóst að hún var rótlaus uppspuni. Og hann hefur verið farinn að finna til þess, að þessu vígi myndi hann ekki geta haldið til lengdar, ef einhverjum kynni að detta í hug að ráðast á það, og fer nú að kalla áfengið og minnisleysið til hjálpar og lætur það taka að sér föstudaginn, en hvorugan hinna daganna, sem hann þóttist hafa verið með gamla manninum. Áfengið, sem hann hafi neytt á föstudaginn, tiltekur hann þó ekki ríflegar en svo, að fyrri part dagsins hafi hann keypt „dálítinn Kogesprit“ og síðar um daginn, nálægt lokunartíma búða, aftur pela og drukkið það. Af þessu segist hann „munu“ hafa orðið „talsvert kenndur“, og verður það að hafa stafað frá

pelanum sem hann drakk um lokunartímann, því það sem kann að hafa orsakast af hinum „dálitla Kogesprít“ frá fyrri partinum, hefur fljótt runnið af honum. En „talsvert kenndur“ maður á að geta munað það sem fyrir hann kemur og „rifjað upp fyrir sér“ ef eitthvað er sem varðar líf hans og æru. En áhrifin af áfenginu, sem hann þykist hafa neytt þennan dag, vaxa svo í meðförunum hjá honum, að hann fer hér eftir að halda því fram, að hann hafi verið mikið við vín á föstudaginn og endar með því að halda því fram, að hann geti ekkert munað um það sem gerðist þetta kvöld, hvorki um það hvernig hann hafi skilið við gamla manninn (því þá var hann búinn að „rifja upp fyrir sér“ að þeir hefðu verið saman um kvöldið) né um annað, nema það, að milli kl. 7 og 8, að hann minni (þ. e. skömmu eftir að hann og hinn maðurinn fóru burt úr húsinu) hafi hann fengið nokkra fiska, 2 króna virði, að láni hjá fisksala, því það hafi hann sett á sig. Spásseringin á götukaflanum er horfin út í veður og vind.

Hvað er það nú sem komið er inn í líf þessa manns og veldur því að hann getur ekki sagt satt orð, gerir það, sem fæstir myndu grípa til nema sem hins mesta óyndisúrræðis, að skrökva því upp á sjálfan sig, að hann hafi gerzt svo drukkinn, að hann muni engan skapaðan hlut (nema það sem hann hafi sett á sig), og segir einn daginn þetta og annan hitt? Það er það atvik sem gerir að ég hef leyft mér og leyfi að kalla þetta mál stórmál, að gamli maðurinn er horfinn og finnst hvergi. Enginn hefur séð hann síðan þeir gengu burt frá húsinu saman. Förunautur hans veit það, að af öllum þeim, sem til þekkja og hafa óbjagaða skynsemi og óbjagaðan vilja á að viðurkenna það sem liggur í augum opið, muni hann það sem hann á eftir ólifað verða grunaður um að hafa valdið hvarfi ósjálfbjarga gamalmennis, sem hann hafði tekið á hendur að veita fylgd. Og svo skrökvar hann á sig vöntun á því sem á að bjarga honum, ef hann er saklaus, á óbrjáluðu minni sínu. Hann veit, að það muni ekki verða til að draga úr grun manna, að hinn drukkni maður hafði á sér

nokkur hundruð krónur í peningum, að sjálfur hann var félaus, hælislaus og iðjulaus, að dimmt var í bænum þetta kvöld (það hefur ekki verið tekið fram áður) og götur bæjarins mannauðar, af því að bæjarbúar voru almennt að sinna undirbúningi undir alþingiskosningarnar, sem áttu að fara fram daginn eftir. Og þar á ofan vitnast það fljótt, að hið drukkna gamalmenni hefur horfið í sjóinn.

Nú beini ég spurningu til allra manna með óbrjáluðu viti: er það satt, að engar líkur sé til þess, að í sambandi við hvarf Guðjóns Finnssonar hafi verið framið glæpsamlegt athæfi?

Ég get hugsað mér að bið verði á því að nokkur gefi sig fram og segi: já, ég sé engar líkur til þess. Og þessvegna sný ég mér nú þegar að þeim eina manni, sem til þessa hefur haft þá djörfung að vitna opinberlega, að hann sjái engar líkur til þess. Það er bæjarfógetinn í Reykjavík. Hann segir þetta nú. En hvað gerði hann einu sinni? 30. október 1923 úrskurðaði fulltrúi hans, að af því að Aðalsteinn Jónsson væri heimilislaus og framburður hans kæmi mjög í bága við framburð annara, sem borið hefðu vitni í málinu, en málið enn lítt rannsakað, þá skyldi Aðalsteinn fyrst um sinn settur í gæzluvarðhald. Á þessum úrskurði byggði bæjarfógetinn það, að hann hélt manningum í varðhaldi í 2½ mánuð. Ef bæjarfógetinn hefði þá verið sömu skoðunar og hann segist vera nú, að engar líkur væri fyrir sekt Aðalsteins, hvernig fer hann þá að réttlæta úrskurðinn og hið langa varðhald? Ekki var ég kominn til sögunnar þá með miðaldahugsunarhátt minn og farinn að leggja að bæjarfógetanum að pína manninn til játningar um að hann væri morðingi. Nei, bæjarfógetinn vissi það þegar í upphafi þessa máls, eins og hver maður veit það sem vill virða málið nokkuð fyrir sér, að fyrir því voru ekki einungis líkur, heldur full vissa, að Aðalsteinn Jónsson var maðurinn sem gat sagt til þess hvað orðið hafði af Guðjóni Finnssyni, og að minnisleysi það sem hann bar fyrir sig, var ekki nema fyrirsláttur af heimskulegasta tagi. Það var því ekki nema sjálfsagður hlutur að setja manninn í varðhald,

fyrst hann vildi ekkert segja, og það gerði bæjarfógetinn, en það var einnig sjálfsagður hlutur að halda honum þar unz málið væri rannsakað til hlítar; og bæjarfógetinn hélt honum að vísu í varðhaldi í 2½ mánuð, en — hann sá ekki um að málið væri rannsakað til hlítar, svo að vægilega sé talað. Hann kom ekki nærri rannsókninni sjálfur. En hann gat séð af þingbókinni hvernig böndin bárust að Aðalsteini, bæði fyrir skýrslur vitnanna og fyrir alla framkomu hans sjálfs. Og ráðið, sem átti þá að ríða baggamuninn var að prófa Aðalstein sjálfan. Ekki eingöngu með því, að kalla hann inn fyrir réttinn meðan eitthvert vitni var þar, segja honum hvað vitnið hefði sagt, bóka eftir honum að hann myndi ekkert eða að hann lýsti framburð vitnisins tóman tilbúning eða hitt veifið að sig rámaði nú annars í að eitthvað væri tilhæft í vitnisburðinum og þar fram eftir götunum, og senda hann síðan inn í klefann aftur, heldur með því að halda próf yfir honum einum, þegar yfirheyrsla vitna eða annað glapti ekki fyrir, leggja fram fyrir hann það sem rannsóknin hafði leitt í ljós og láta hann hjálpa til að skapa af því skynsamlega niðurstöðu. Því að það er óneitanlega eitt af verkefnum rannsóknardómarans í sakamálum, að „pína“ hinn grunaða til að ræða málið við dómarrann svo lengi sem dómarrann getur þínt sig til að sitja á tali við hann. Og sú aðferð er byggð á þeirri hugsun, að sakamaðurinn sé maður eins og dómarrann (og eins og bæjarfógetinn og ég, þó að bæjarfógetinn haldi að ég vilji ekki viðurkenna það), að hann hafi til að bera skynsemi og að hann geri ekki annað en að spilla fyrir sér ef hann án afláts afneitar henni og læzt vera eins og skynlaus skepna, sem ekkert muni og enga ályktun geti gert. Og í þessu máli voru nú líkurnar á móti hinum grunaða svo sterkar þegar frá upphafi og jukust svo við vitnaleiðsluna, að allar horfur eru á að maðurinn hefði orðið (og geti enn orðið) dæmdur eftir líkum einum þótt játning hans kæmi ekki til; en þá reið á því að gefa honum án afláts tækifæri til að neyta skynsemi sinnar og sýna fram á að í málinu lægi öðru vísi en allar líkur bentu til. En hvað mikið þíndi nú bæjarfógetinn sig

eða fulltrúa sinn til að rækja þessa afaráráðandi skyldu sína? Próf yfir Aðalsteini einum voru haldin svo oft og svo lengi sem hér segir: 30. okt. í 1 klt., 5. nóv. í 10 mín., 8. nóv. í 15 mín., 17. des. í 15 mín., 22. des. í 15 mín., 3. jan. í 30 mín. og 14 jan. í 2 klt. Það eru samtals 4 klt. 25 mín. í $2\frac{1}{2}$ mánuð!! Ef bæjarfógetinn átti að geta haft nokkurt eftirlit með hvernig fulltrúi hans rækti starf sitt, hefði hann átt að leggja fyrir hann að bóka með sem mestri nákvæmni spurningar sínar og svör hins yfirheyrða. En um slíkt er hér ekki og getur ekki verið að ræða. Þegar þess er gætt, að nokkur tími fer ætíð í að bóka það sem bóka þarf, í að lesa upp að minnsta kosti kafla úr langri lögregluskýrslu, að taka saman varðhaldsúrskurð og að fara (í síðasta réttarhaldinu) í gegnum allan framburð hins yfirheyrða frá byrjun, þá sér hver maður að yfirheyrslan á Aðalsteini einum hefur verið verri en engin yfirheyrsla, því honum hefir hlotið að vera það ljóst að hún væri að eins gerð til málamynda. Með öðrum orðum: bæjarfógetinn lét málið fara frá sér til stjórnarráðsins án þess að Aðalsteinn hefði nokkurn tíma verið prófaður neitt í þá átt sem vera bar. En hvað átti þá varðhaldið að standa? Ég held að óþarfi sé að fara frekar út í það.

Til ónýtis var þó ekki rannsókn sú, sem fór fram á tímabilinu frá 30. okt. 1923 til 14. jan. 1924. Vitnaleiðslan í málinu er svo mikils virði (og, það ég frekast veit, öll vitnin lifandi enn), að hún getur verið grundvöllur undir nýrri rannsókn, sem rekin sé með viðunanlega meira lagi og áhuga en rannsókn bæjarfógetans var rekin — að framhaldsrannsókninni meðtekinni.

Nú, þegar bæjarfógetinn á að fara að verja gerðir sínar, segist hann ekki sjá í málinu aðrar líkur fyrir því að glæpsamlegt athæfi hafi staðið í sambandi við drukknun Guðjóns en þær, sem byggðar sé á drykkjurausi kroniskra alkohólísta eins og þeir sé Aðalsteinn Jónsson, Tómas Skúlason og fleiri, sem yfirheyrðir voru í málinu, og minnisleysi þeirra í sambandi við bæjarþvaður (blóðblettinn á fötum Guðmundar á

Mársstöðum o. fl.). Óskiljanlegt má það virðast, þó að bæjarfógetinn léti þetta fjúka í bréfi, sem hann segir að sé samið í flautri, hvernig hann hefir farið að fá sig til að birta það á prenti. Ekkert orð kemur fyrir í prófunum, sem geri neitt í áttina að réttlæta þessi ummæli. Og þó að það væri dagsanna, að alt þetta fólk (líklega þó að undanskildum þeim sjö konum, sem báru vitni í málinu) væri það sem bæjarfógeti segir, þá gæti það þó ekki borið sig að menn þeir, sem hafðir voru í varðhaldi, hafi verið með drykkjuraus fyrir réttinum, meðan þeir voru í varðhaldinu.

Hann segist ennfremur vita að menn, sem hafi meiri reynslu í meðferð sakamála en við báðir til samans, hann og ég, sé sammála sér um að líkur fyrir glæpsamlegu athæfi í sambandi við fráfali Guðjóns sé mjög veikar. Það eru nú reyndar fleiri en þeir, sem fengizt hafa eitthvað við rannsókn sakamála, sem bera skyn á svona mál. Og litla reynslu hef ég í rekstri sakamála og hann miklu minni en hann gæti haft, ef hann léti ekki aðra vinna rannsóknarverkið fyrir sig; en samt vildi ég gjarna sjá þann eða þá beggja okkar maka, sem segja líkurnar vera mjög veikar. Bæjarfógetinn segist geta nefnt þá við mig, ef ég vilji. Ég þigg boðið og bið hann nú að nefna þessa menn á prenti, — nema ef svo skyldi vera, að þeir vilji síður láta nafns síns getið.

Bæjarfógetinn undirstrikar sérstaklega þá setningu, að ekki sé upplýst í málinu, að Guðjón sál. hafi verið í óvingan við nokkurn mann. Það er dálítið undarlegt af honum að vera að tala um að eitthvað sé óupplýst í máli, sem hann átti að upplýsa sjálfur. Hafi hann ekki reynt að afla upplýsinga um þetta atriði — og það er ekki að sjá að hann hafi gert það — þá gat hann ekki vænzt, að þær kæmu sjálfkrafa til hans. En það er ekki þar fyrir, ég get sýnt að bending í þá átt, sem bæjarfógeti er að tala um, kom upp í hendurnar á honum. Á bls. 117 í riti mínu eru tilfærð þessi orð úr framburði Guðmundar Guðjónssonar: „Árið sem leið, er Aðalsteinn var hjá vitninu í Gufunesi, urðu þeir Guðjón sundurorða tvisvar sinnum allmikið, og muni það hafa setið í Aðalsteini allengi.“

Ég get bætt því við, að ef haft hefði verið fyrir því að grafast betur fyrir um þetta, þá hef ég ástæðu til að halda að komið hefði í ljós, að kveðið hafi meira að missætti þeirra Guðjóns og Aðalsteins í Gufunesi en ráða er af orðum Guðmundar. Og það gefur að skilja, að gamlar væringar hafa að minnsta kosti ekki getað orðið til að bjarga Guðjóni, hafi hann á annað borð verið nauðulega staddur í þeim félagsskap sem hann var í.

Í þessu sambandi segir bæjarfógetinn að það sé ekki heldur upplýst að Guðjóni hafi horfið eyrisvirði. En það er upplýst að honum hvarf lífið, og það er upplýst að horfnar eru 500 krónur, sem hann hafði á sér tveim stundum áður en hann hvarf. Bæjarfógeti segir ennfremur, að ef lík hans hefði fundizt áður en fóðrið og vasarnir voru grotnaðir undan treyju hans og veski hans með 500 kr. verið í vasanum, þá búist hann við að við hefðum verið sammála um að ekki væri nokkur snefill af ástæðu til að ætla að um annað en slys væri að ræða. Nei, við hefðum ekki orðið sammála um það. Þá hefði tekið við sú spurning, hvort honum kynni ekki að hafa verið hrundið í sjóinn af hefndarhug eða í bræði.

Bæjarfógeti fer ekki rétt með sumt, sem hann hefir eftir mér. Hann segir: „Um Aðalstein er það upplýst í prófunum af syni Guðjóns sál.“ að engu hans orði er trúandi, ef vín er í honum, því hann veit þá ekkert hvað hann segir.“ Ég man ekki til að í prófunum sé annað um þetta en það, sem tilfært er efst á bls. 117 í ritlingnum: „en vitnið gaf því lítin gaum, vegna þess að nokkurt vín var í Aðalsteini, og þá venjulega heldur lítið að marka hvað hann segir.“ En þetta er tvennt ólíkt. Hvernig hann fer að hafa það eftir mér að ég beri honum á brýn (á bls. 130 og 129), að hann hafi látið Aðalstein eiga of gott í varðhaldinu og ekki haldið honum þar nógu lengi, er mér óskiljanlegt. Engu orði er þar að því vikið.

Jeg finn að því á bls. 130 í ritlingi mínum, að ekki sé að sjá að neitt verulegt hafi verið gert að því að vitna undir dómgreind Aðalsteins með því að leiða honum fyrir sjónir

hverju tvísaga hann hefði orðið og hvernig framburður hans ræki sig á vitnaskýrslurnar, með öðrum orðum að vanrækt hafi verið að prófa hann nokkuð að ráði. Bæjarfógetinn tilfærir nú 3 staði úr ritlingnum, sem eiga að sýna og sanna að ég hafi gerzt svo tvísaga um þetta efni, að ekkert annað en ellihrumleiki á að geta afsakað mig. Til þess að forðast þær málalengingar sem yrðu ef ég færi að taka hér upp aftur kafla þá úr ritlingnum, sem bæjarfógeti tilfærir, verð ég að biðja þá, sem þetta lesa, að hafa Morgunblaðið frá 9. þ. m. með bréfi bæjarfógeta fyrir sér til samanburðar eða, ef það er ekki til, þá ritlinginn.

Fyrst tilfærir hann orðin neðst á bls. 118: „Dómarinn benti hounm á (o. s. frv. út að) gert af hugsunarleysi.“ Þetta á nú að vera dæmi upp á hve stranglega maðurinn hafi verið prófaður! Já, dómarinn gefur með vægum orðum í skyn að hann trúi ekki þessum ölvunarviðbárum, sem hann hafi ekki komið með fyr en eftir dúk og disk, né neitun hans um að hafa verið með Guðjóni, sem hann tók aftur eftir rúmar 5 vikur, lætur með öðrum orðum í ljós, að hann gruni hann ekki síður nú en fyrst. Maðurinn, sem þekkir orðið rannsóknarvélina með tilheyrandi, ber af sér þessa nýju árás á sannleiksást hans með því að þykjast hafa talað alt í hugsunarleysi. Endirinn á þessari viðureign varð sá, að Aðalsteini var sleppt úr varðhaldi.

Það munu verða fleiri en ellihrumir, sem finnst þetta vera merkilegur sakamálsrekstur.

Í öðru lagi tilfærir bæjarfógetinn þessi orð frá bls. 124: „Í fyrsta prófinu benti (o. s. frv. út að) Eyjólf Gíslasonar steinsmiðs um kl. 9.“ — Þetta á að vera annað dæmið upp á röggssamlega prófun. En hverju svaraði Aðalsteinn til þessa? Hann tekur upp aftur fyrirláttinn um minnisleysið frá fyrri prófunum og réttir hann að bæjarfógeta (því nú var hann sjálfur tekinn við rannsókninni). Og bæjarfógetinn segir ekki eitt orð, en bókar.

Í þriðja lagi tekur bæjarfógetinn upp þessi orð frá bls. 126: „Dómarinn benti yfirheyrðum (o. s. frv. út að) daginn eftir

hvarfið.“ Þetta á svo sem að vera enn eitt dæmi upp á að hann hafi ekki látið sitt eftir liggja að fá manninn til að segja sannleikann. En hverju svarar maðurinn: ekki öðru en því, að minni sitt hverfi, er hann sé drukkinn. Og þessu tekur bæjarfógeti við og bókar án athugasemdar.

Hvernig bæjarfógeti vill fá það út, að ég geri mig sekan í mótsögnum, þegar ég er að tala um þessa hræðilegu saka-málsrannsókn, er mér ráðgáta.

Þegar ég réðst í að gefa út ritling þann, sem hefir valdið ágreiningnum milli mín og bæjarfógeta, gekk mér ekki til þess óstjórnleg löngun til að ráðast á menn eða gera þeim gramt í geði, heldur fannst mér það stappa nærri fullu æruleysi að vera ár eftir ár sjónarvottur að ýmsri óreiðu og óhæfu og hafa grun um miklu fleira, en sitja hjá og rjúfa aldrei þögnina um þessa hluti. Ég gerði mér ekki háar hugmyndir um árangur af slíku fyrirtæki. En viðtökurnar, sem ritið hefir fengið, benda á að það hafi átt erindi til manna og að margur maður hafi verið að biða eftir því að einhver segði eitthvað í sömu átt og ég hef gert. En þá má ætla að nú standi ekki á öðru en góðri forustu, til þess að takast megí að girða fyrir að sumt af því, sem mestum hneykslunum hefir valdið og veldur, komi fyrir fram. Það er jafnvel útlit fyrir að í eitt markið, sem ég miðaði á, hafi ég hitt svo hárrétt, að þar þurfi ekki fleiri til að koma. Einn maður hefir gefið af sér svo hátt, langdregið og ámatlegt hljóð, að bezta von er um að hann hafi nú loks fengið ólífissár sitt í íslenskri pólitík.

Einu bjóst ég þó alltaf við að fá áorkað með ritlingi mínum: að allir réttisýnir menn, til hvers flokks sem þeir telja sig, yrðu samtaka um að heimta að rannsókn út af dauða Guðjóns Finnssonar frá Melum yrði tekin upp aftur og hæfum manni falið að leiða hana til lykta. Geti menn ekki sam-lagað sig um svo einfalda og sjálfsagða kröfu og í svo alvarlegu máli, þá er fengin nokkurnveginn óbyggjandi vissa fyrir því, að tilgangslaust er að vera að ljósta upp hneykslum í

opinberu lífi hér og að eftirsókn manna eftir að lesa um slíka hluti er ekki annað en löngun í að heyra ófrægilegar sögur um náungann. Jafnskjótt og ég heyrði um hvarf Guðjóns, 4 dögum síðar en það varð, og um grun þann sem á lægi um það, fór ég að fylgjast með, eftir föngum, því sem í því gerðist, og þegar prófum var lokið í því, fékk ég fyrir góðvild dómsmálaráðuneytisins færi á að kynna mér útskriftina af prófunum. Þó að ég hefði heyrt sitt af hverju um rannsókn opinberra mála hér, hefði ég þó að óséðu forttekið að nokkur maður, kunnugur málavöxtum, gæti ætlað til að slíkt málamyndakák, sem sú rannsókn var, yrði látin vera síðasta orðið í málinu. Og ekki tók betra við þegar framhaldsrannsóknin kom til. Eftir það einsetti ég mér að gera málið kunnugt almenningi og láta skýrslu mína um það verða samferða frásögn minni af ýmsum öðrum misfellum, sem ég vissi um og þóttist geta sannað, ef til kæmi. Og fyrir því hefur svo hlutfallslega mikill kafli af ritlingnum farið í að lýsa þessu máli, að ég vildi að það yrði almenningi sem ljósast. Bæjarfógetanum hefir sárnað það, að gamall embættisbróðir hans skyldi verða til að gera árás á meðferð hans á málinu. En ef ég hefði ekki hreyft málinu opinberlega, þá hefði enginn gert það. Því að enginn annar hefur haft slíkt færi á að kynnast því sem ég, og reyndar enginn gert sér far um það. En það er til of mikils mælt, að nokkur láti embættisbróðerni hafa sig til að þegja yfir slíkum hlutum. Það var ekki hugsun mín að bæjarfógetinn yrði fyrir neinu skakkafalli fyrir rannsókn sína eða rannsóknarleysi, enda hlýtur hann að vera óhræddur um að það komi fyrir, fyrst hann þykist fullviss um að árás mín geti ekki einu sinni orðið hættuleg álitu sínu sem embættismanns. En þegar hann er í þessu sambandi að skírskota í álit það sem hann sé í hjá hæstarétti, þá kemur það ekki þessu máli við, því að hæstiréttur getur ekki myndað álit sitt á honum af málum, sem aldrei koma fram fyrir réttinn, en dragast upp á leiðinni þangað.

Ef ritlingur minn yrði til þess að málið út af dauða Guðjóns Finnssonar yrði tekið upp aftur og ekki látið þar við

lenda, heldur búið svo um hnútana, að önnur eins rannsókn í opinberu máli og sú, sem fram hefur farið, geti ekki fram-
ar komið fyrir í höfuðstað landsins, þá teldi ég mig hafa
gert nokkurt gagn með honum.

Sigurður Þórðarson.

Svar frá bæjarfógeta.

Hr. fv. sýslumaður Sigurður Þórðarson, R. af Dbr.

Þingholtsstræti 27.

Ég hef nú meðtekið bréf yðar, dagsett 8. þ. m., og gefur það mér tilefni til eftirfarandi athugasemda:

Auðvitað bjóst ég við, að þér mynduð svara bréfi mínu frá 6. þ. m. og reyna að rökræða við mig sannanirnar og líkurnar fyrir því, að Guðjón sál. hefði verið myrtur eða einhver annar glæpur staðið í sambandi við dauða hans, og að hinu leytnu reyna að færa fram varnir eða afsakanir fyrir frumhlaupi yðar á hendur mér — en við annari eins þrotayfirlýsingu og svarið reyndist, bjóst ég ekki frá yður.

Ég hef nú birt bréf mitt til yðar á prenti, og bíð með mestu rósemi eftir því, sem þér „neyðizt til að segja um það opinberlega“, og mun á sínum tíma reyna að svara því, ef mér þykir það svaravert — að öðrum kosti ekki.

• Kenningu þeirri, er þér eignað mér, víðar en á einum stað í bréfi mínu, hef ég hvergi haldið fram. Þar skjátlást yður. Ég hef að eins eftir skjallægum heimildum bent á, hvað þér mynduð hafa gert, ef þér hefðuð verið í mínum sporum og ég í yðar. Ég hef einmitt sagt, að ég vildi ekki fara þær leiðir, sem þér fóruð, og liggur þar í, að ég taldi aðra leið, — þá sem ég fór — réttari.

Að öðru leyti virðist þér vera búinn að gleyma því, að þér voruð ekki til staðar á þingi því á Akranesi, sem skjalið sæla var lesið upp á, heldur þá heima í Arnarholti. Það var annar maður, sem þingaði á Akranesinu, en um þann mann var ekki farið nema lofsamlegum orðum í skjalinu — eins og hann átti skilið,

Eins virðist þér hafa gleymt því, að þér senduð rit yðar með árásinni á embættisfærslu mína í, skrifstofustjóranum í, dómsmálaráðuneytinu, og komuð henni þannig beina boðleið til yfirboðara minna.

Ég er búinn að segja yður það, að ég lög sæk i yður ekki út af árás yðar á embættisfærslu mína og tilgreina ástæður fyrir, og ég er vanur að standa við orð mín.

Þér gefið í skyn, að ég muni vera reiður við yður. — Þar skjátlást yður, sem fyrri, — bréf mín til yðar, sýna bezt, að svo er ekki. Hitt er satt, að ég fer nú að kenna í brjósti um yður, eftir því sem ég kynnist hugarástandi yðar betur af skrifum yðar.

Mér flaug í hug, að birta bæði bréf yðar og þetta svar mitt, en hvarf óðar frá því — að minnsta kosti um stund. — Þann óleik vil ég ekki gera gömlum embættisbróður, — að nauðsynjalaus.

Framanskráð bréf sendi ég hr. S. Þ. II. þ. m., sem svar við bréfi til mín, dagsettu 8. þ. m., sem prentað er hér að framan. Mér hefur gefizt kostur á að lesa það, sem hér er að framman prentað, og finn ekki ástæðu til að svara því frekar. Mér finnst það ekki annað en endurtekningar á því, sem stendur í „Nýja sáttmála“ og uppprentanir úr ritinu, en því hef ég áður svarað og vísa til þess.

Að eins vil jeg slá því föstu, að höf. gerir enga tilraun til þess að rökstyðja dylgjur þær, er hann kom fram með í riti sínu gegn mér, þess efnis, að ég stingi málum undir stól og sem ég hef vísað heim til föðurhúsanna, sem ósönnuð og ómaklégum.

Er svo útrætt um þetta mál frá minni hálfu.

Jóh. Jóhannesson.

Maður sá, sem fór með rannsókn málsins í umboði bæjarfógeta, kandiðat í lögum Magnús Magnússon, nú ritstjóri

blaðsins „Storms“, hefur eðlilega fundið sér skylt að taka til máls, þegar opinberar umræður voru hafnar út af rannsókn hans, og skýra málið frá sínu sjónarmiði og eftir sinni reynslu í því. Umsögn hans er prentuð í blaði hans 5. og 11. febrúar þ. á. og skal tilfærð hér frá upphafi til enda.

„Guðjónsmálið“. (Kafli úr fyrirlestri).

Þá er ég kominn að því málinu, sem hlotið hefur nöfnin: Hvarfmálið, Guðjónsmálið, Aðalsteinsmálið og „Morðmálið“.

Þetta mál vakti mikið umtal og mikla „Sensation“ meðan á því stóð, og nú eftir 2 ár hefur það verið vakið upp aftur, til þess að stytta fólki stundir í skammdeginu og viðburðaleysinu.

Mér er mál þetta nokkuð skylt því að ég hafði aðalrannsóknina í því.

Fyrverandi sýslumaður hr. Sigurður Þórðarson hefur nú í bók sinni „Nýja sáttmála“ tekið þetta mál sem dæmi þess, hve sjálf rannsókn sakamála sé slæg og ómerkileg hér í Reykjavík. — Ég skal þegar taka það fram, að eins og skipulagið er nú á lögreglu og sakamálunum, er þess naumlega að vænta, að rannsókn nokkurs stórmáls verði ítarleg og fullkomin, en að því vík ég síðar.

Það eru tvö atriði máls þessa, sem ég ætla sérstaðlega að taka til athugunar: Líkurnar fyrir því, að Guðjón hafi verið myrtur. — Og meðferð málsins hjá mér.

Voru líkurnar fyrir því að Guðjón hafi verið myrtur miklar? Hefur málið þegar frá byrjun öll einkenni morðmáls eins og hr. Sigurður Þórðarson heldur fram?

Vér skulum fyrst athuga tímann, sem „morðið“ átti að fara fram á.

Með sennilegum vitnaframburði er það upplýst í málinu, að Aðalsteinn og Guðjón komu saman í húsið nr. 73 við Laugaveg síðla á 7. tímanum föstud. 26. okt. og dvöldu þar fram undir kl. 7 en fóru þá út. Það er líka upplýst með vitnafram-

burði, að Aðalsteinn kom heim til sín á Hverfisgötu 76 kl. 8½ þetta sama kvöld, og eftir það má rekja slóð Aðalsteins þar til er hann háttaði kl. um 10. — Ef Aðalsteinn á því að hafa myrt manninn eða verið hlutdeildarmaður í morðinu, þá hefur morðið hlotið að ske á tímanum frá kl. 7—8½. — Finnst nú hr. sýslumanni Sigurði Þórðarsyni það sérstaklega hentugur tími til að myrða mann á? Uppi í Borgarfirði, einhversstaðar úti á víðavangi, væri það ef til vill, en í Reykjavík held ég að það hlyti að vera mjög aðkallandi þörf, sem ræki mann til þess. Einmitt um þetta leyti er umferðin hvað mest í Reykjavík og búið að kveikja á öllum götuljósum.

Því í ósköpunum beið Aðalsteinn ekki eða þeir, sem að verki voru, þangað til síðar um kvöldið, þegar umferðin var orðin engin og götuljós slökt? — Var það ef til vill af því, að ódádámenirnir væru hræddari við það að næturverðirnir rækjust á sig, þar sem þeir voru að murka úr honum lífið, heldur en allur mannfjöldinn og bílafjöldinn, sem hér er á ferð um þetta leyti? — Eða hafa þeir máské haldið, að allir létu sig afskiftalaus að þessu verki, þótt þeir hitti sig, nema þjónar réttvísinnar?

Var höfnin heppilegur staður til þess að fremja morðið hjá?

Um þetta leyti að kvöldinu er venjulega mikil vinna við höfnina og ljósagangur mikill. — Flestir mundu þeir vera, sem kysu að gera þetta ekki í allra auglýn, og þótt verkamennirnir vinni vel, þá gefa þeir sér þó tíma til þess að líta í kringum sig.

Var skynsamlegt af morðingjunum að kasta líkinu í sjóinn?

Flestir vita það, að lík fljóta uppi eftir nokkurn tíma, og hann stundum skamman. Það voru því fyllstu líkindi til þess að líkið fyndist fljótt, ekki einungis þess vegna, heldur og vegna þess, að auðsætt hlaut þeim að vera að þar yrði leitin og slæðingin nákvæmust. — Auk þessa sífeld umferð um höfnina og vatn víða svo tært að sér til botns. — „Morðingjarnir“ gátu því ekki verið óhultir fyrir því, að líkið fyndist eftir

nokkra daga, og væru þá peningarnir horfnir af því eða áverkar á því, þá hlaut þeim að leggja í augum uppi, að líkurnar gegn þeim ukust stórkostlega.

Nei, hr. sýslumaður! Svo mikinn greindar og athyglis mun millum þessa eða þessara forhertu morðingja, sem svífðust þess ekki að myrða gamalmenni fyrir nokkrar krónur, og okkar sjálfra, megum við tæpast gera, þótt báðir séu prýðilega gefnir menn að okkar dómi.

Hérna í kringum Reykjavík er mörg músarholan, mörg gjótan og sumstaðar er mold þótt grýtt sé. — Það sýnist að það hefði verið innan handar fyrir þá, að dysja líkið þar og grafa það svo rækilega, að skinin bein þess kæmu ekki upp fyr en allar stjórnmálasyndir Sigurðar Eggerz voru löngu gleymdar. — Og þess verður þó langt að bíða vafalaust, að yðar dómi — Og enn er þess að gæta, að mennirnir voru staddir innarlega á Laugaveginum þetta kvöld, það var því ekki nema steinsnar að teyma hann inn í holtin með sér og áreiðanlega er miklu minni umferð þar, um þetta leyti, en niður við höfnina, þótt eitthvað af unga fólkinu leiti máske þangað til að losna við göturykið.

Og hvort er líklegra, að morðingjunum hefði veizt léttara að ginna Guðjón með sér niður að höfn eða lítið eitt inn eftir Laugaveginum, t. d. undir því yfirskeyni, að þeir ætluðu að fara inn á kaffihúsið, sem var þá nokkru fyrir innan „Mjölni“. Mér sýnist, að Guðjóni mundi síður hafa þótt það tortryggilegt að fara með þeim þangað heldur en niður að höfn. — Ég fæ ekki betur séð en, að frá hvaða sjónarmiði, sem skoðað er, hafi það verið miklu öruggara og skynsamlegra fyrir ódádámenningu að fremja verkið þarna en niður við höfnina. — Hvorutveggi þessi atriði eru mjög þýðingarmikil, en því miður hefur hr. sýslumanninum sézt yfir þetta í hinni „hlutlausu“ rannsókn sinni, sem hún vaflasut hefir átt að vera.

Hagaði Aðalsteinn sér þannig á föstudagskvöldið, að líkindi væru til þess að hann hefði myrt mann?

Við skulum athuga það.

Það er upplýst af vitnaframburði, að skömmu eftir að morðið gat átt sér stað, kómur Aðalsteinn heim til Eyjólf's Gíslasonar, Þórsstötu 20. Dvelur hann þar um $\frac{1}{2}$ tíma, og er hinn rólegasti. — Falast eftir herbergi og spjallar um heima og geima. — Sáu hjónin, sem þektu hann bæði mjög vel, engin merki þess, að hann væri öðruvísi en hann átti að sér. — Síðan fer hann þaðan, kaupir 3 ýsur og fer með þær niður á Hverfisstötu 76, þar sem hann borðaði og svaf. — Borðar þar síðan í rólegheitum og fer svo að sofa.

Þetta er það, sem hann hefst að næstu $2\frac{1}{2}$ tímana eftir að hann hafði myrt kunningja sinn og rænt af líkinu.

Háttvirtu áheyrundur! Viljið þið líta í ykkar eigin barm og reyna að skygnast eftir því, hvort þið gætuð hugsað ykkur, að þið gætuð verið svona rólegir eftir að hafa myrt mann til fjár?

Haldið þið, að þið gætuð setið rólegir næstu klukkutímuna á eftir og spjallað fram og aftur, keypt ykkur svo ýsu, borðað hana í mestu rólegheitum og farið svo að háttá?

Ég trúí því ekki að neinn ykkar fyndi sig mann til þess, — en — munuð þér svara, hr. sýslumaður, „áheyrundurnir eru ekki glæpamenn“.

„Nei, það veit ég vel, hr. sýslumaður, en maður sem fremur glæp í fyrsta sinn er ekki orðinn forhertur glæpamaður. — Taugar Aðalsteins og hendur voru ekki orðnar hertar af storknuðu blóði fórnardýra sinna. — Og ég verð að segja það, að ég get ekki hugsað mér þann mann, sem er kaldur og rólegur og hefur góða matarlyst strax á eftir, að hann hefur drepið mann í fyrsta sinni.“

Það má vel vera að þér, hr. sýslumaður, sem eruð orðinn gamall og reyndur bæði að árum og í embætti, hafið þekt þannig menn og það má líka vera, að þótt þér hafið ekki þekkt þá, þá sé þó hugmyndaafli yðar svo frjótt og skapandi, að þér getið brugðið upp fyrir yður mynd af þannig manni. Og líka má vera, að þér hafið lesið um þannig menn í reyfurum. — En þeir þarna austan af láglendinu — Aðalsteinn er Rangvellingur — hafa hingað til ekki líkst glæpaforingj-

um reyfarasagnanna og stórborganna. — Þá vantar ýmislegt, sem þannig menn þurfa að hafa.

En nú skulum við, hr. sýslumaður, gera ráð fyrir því, að maðurinn sé svona taugastyrkur og svona óvenjulega forhertur glæpamaður, en athyglin og vitsmunirnir eru þá í öfugu hlutfalli við viljabrekið og skapfestuna. — Því óneitanlega sýndist það hyggilegra af honum að ráðfæra sig við þá, sem voru með honum, ef það skyldi hugsast, að einhver þeirra yrði tekinn fljótlega. — Nei, í stað þess gengur hann bara heim, borðar og sofnar.

En nú skulum við athuga hvaða vitneskju við getum fengið um hið forherta glæpaeðli Aðalsteins af uppvexti hans og ætt.

Hann er fæddur í Rangárvallasýslu, hjá foreldrum sr. Gísla Skúlasonar, og ólst upp í Árnagerði, sem er í túninu á Breiðabólstað, fram um fermingaraldur. — Foreldrar hans voru að dómi sr. Gísla Skúlasonar ráðvandar og góðar manneskjur. — Móðirin mjög einföld, faðirinn greindur.

Sr. Gísli hefir sagt mér svo frá, að Aðalsteinn hafi verið meinlaus í uppvexti og ekki borið á neinum óknyttum.

Frá Árnagerði fór hann að Odda, til sr. Skúla, og var hjá honum fram yfir tvítugsaldur. — Vafalaust erum við báðir, sýslumaðurinn og ég, sammála um það, að hvorugt þessara heimila hafi líkzt heimilum í glæpahverfum Lundúnaborgar, og því er ólíklegt að kyngikraftur illmennskunnar hafi dreitlað inn í hann þar.

Sr. Skúli gefur honum þann vitnisburð, að hann hafi verið duglegur, dálítið hortugur, eins og strákar séu oft, en annars dagfarsgóður og laus við óknytti. — Hvorki vondur við dýr eða menn svo eftirtekt yrði veitt.

Tæpast von á betra vitnisburði um mann, sem á að hafa framið jafn hræðilegan glæp með köldu blóði.

Eftir þetta er hann fyrir austan 2—3 ár. Fer svo hingað til Reykjavíkur og hefir mestmegnis verið hér síðan. —

Öllum, sem ég hefi haft tal af hér í Reykjavík, bæði í prófinu og eftir það, og þekkt hafa Aðalstein, kemur saman um

að maðurinn sé meinlaus auðnuleysingi. — Drykkfeldur úr hófi, en ekki vondur maður. — Og öllum, sem þekktu hann bezt, bar saman um, að því gætu þeir ómögulega trúað, að Aðalsteinn myndi myrða mann.

Þetta er vitnisburðurinn og upplýsingarnar um manninn þar til á laugardagsmorguninn 27. okt. 1923.

— Og nú legg ég það undir dóm ykkar, háttvirtu áheyr-
endur! hvort ykkur finnist upphaf þessa máls hafa á sér
öll morðeinkenni, eins og hinn þrautreyndi sýslumaður segir.

— Ég fæ ekki betur séð en að tíminn, staðurinn, ætt Aðal-
steins og uppvöxtur, vitnisburður um hann og framkoma
hans á föstudagskvöldið, — allt þetta hafi ekki hin minnstu
morðeinkenni, heldur þvert á móti.

En nú koma prófin? — Fara nú ekki morðeinkennin að
koma í ljós? — Hlaðast nú ekki líkurnar að honum?

Því er ekki að neita að grunur fellur á hann þá, og sá grunur
varð til þess, að honum var haldið í gæzluvarðhaldi í 10
vikur, — lengsta gæzluvarðhaldi, sem hér hefir verið um
langan aldur. — En hverjar eru þá þessar líkur?

Fyrst og fremst samvera hans með Guðjóni á föstudags-
kvöldið.

Í öðru lagi tímabilið frá kl. 7—8½, sem Aðalsteinn getur
ekki gert neina fullnægjandi grein fyrir hvar hann var og
ekki upplýst á annan hátt.

Í þriðja lagi framkoma hans í gæzluvarðhaldinu.

Við skulum nú athuga hvað þessar líkur eru sterkar.

Ekki geta það talizt sterkar líkur, þótt Aðalsteinn og Guð-
jón væru saman kl. 7, en auðvitað geta þær hjálpað til með
öðrum.

Þá er tíminn, sem Aðalsteinn getur ekki gert grein fyrir
hvar hann hafi verið — þessi 1½ kl.

Ég hefi áður bent á, hve óhentugur tími þetta er til morð-
athafna, og þarf því ekki að gera það aftur. En við skul-
um athuga þessar líkur frá annari hlið.

Er það ólíklegt, að maður, sem sennilega hefur verið ölvaður
og auk þess er alkoholisti, geti gleymt hvar hann hefir verið

Þenna stutta tíma? — Mundi ekki einhverjum okkar veitast erfitt að gera grein þess, hvar við hefðum verið á hverjum tíma í fyrradag, ef við hefðum ekkert haft viðbundið, en ráfað hér og þar? — Ég held það.

En svo er annað atriði, og það er miklu þýðingarmeira. — Það er það, að vitnaframburðurinn um það á hvaða tíma vitnin hafi séð Aðalstein á föstudagskveldið er mjög á reiki, sem eðlilegt er. Það er engin von til þess, að ég t. d. muni eftir því alveg upp á mínútu, hvar ég sá einhvern tiltekinn mann fyrir mörgum dögum síðan.

Það er því engin von til þess, og það væri meira að segja mjög tortryggilegur vitnaframburður, ef konurnar á Laugavegi gætu sagt það alveg upp á hár, hvort það var kl. 6½ eða kl. 6¾ eða 6,40 mín. eða jafnvel kl. 7, sem Aðalsteinn og Guðjón komu til þeirra. — Það eru ekki allir húsráðendur að gá að klukkunni þegar gestir koma til þeirra, og hér í Reykjavík vekur það enga sérstaka eftirtekt þótt gestur komi.

Alveg hið sama er að segja um það þegar Guðm. Jónsson hitti Aðalstein. Hann segist hafa hitt hann „allt að því kl. 8½.“ Þorir auðvitað ekkert að fullyrða um það, hvort kl. hefur verið rúmlega 8, 15 mín. yfir, 20 mín. yfir o. s. frv. — Öll þessi tímatakmörk eru meira og minna ágizkanir.

Af þessu sést það, hve litlu þarf að muna til þess að þetta auða bil detti alveg úr sögunni og slóð Aðalsteins sé að fullu rakin.

Ef Aðalsteinn og Guðjón hafa farið af Laugaveg kl. t. d. 7½ í stað rúmlega 7, sem vitnin minna, og hitt Guðm. kl. rúmlega 8 í stað „allt að því 8½“, þá er svoia 15 mín. — ½ tími eftir. — Á þetta er ég undrandi yfir, að hr. Sigurður Þórðarson skuli ekki hafa bent, svo framarlega sem hann hefur viljað vera hlutlaus, nákvæmur og skarpskygn rannsóknardómari í þessu máli.

Þá kem ég að 3. atriðinu, sem vafalaust í augum hr. sýslum. og mín er lang þýðingarmesta atriðið.

Og það er: hinn kvikuli og óskýri framburður Aðalsteins fyrir réttinum.

Það var sú framkoma hans, sem olli því, að ég hélt honum inni í 10 vikur og vildi jafnvel halda honum lengur, en bæjarfógeta sýndist óforsvaranlegt, að halda honum lengur þar sem líkurnar voru jafn litlar — líkið ófundið og því ómögulegt að vita, hvort nokkur glæpur hefði verið framinn. — Því að ef peningarnir voru á likinu, þá var lítt hugsanlegt, að nokkur maður hefði orðið til þess að drepa sjötugt gamalmenni af einskærri mannvonzku.

En ég skal játa það, að þótt ég væri þetta harðbrjóstaðri en bæjarfógetinn, þá duldist mér eigi að tíminn, sem maðurinn var búinn að vera inni, var orðinn langur. — Og ég sá það líka, að afskaplega margt mælti á móti því, að Aðalsteinn hefði getað framið morðið eða átt hlutdeild í því.

Og ég sé það betur nú en ég sá þá, hve eðlilegt það er, að maður, sem er sakaður um þungan glæp, einfaldur maður, ómenntaður, hlýtur að vera hræddur við það, að skýra jafnvel frá því, sem í augum dómarans gat orðið honum til afsökunar.

Undir þessum kringumstæðum eru menn ekki „normalir“ þótt óveiklaðir séu, en hér átti í hlut einfeldningur og drykkjuræfill.

Það er því ekkert undrunarefni, eða ætti ekki að vera það, þeim sem eitthvað til rannsóknar í sakamálum þekkja, þótt framburður sakbornings yrði nokkuð á reiki. — Það hefur tíðum komið fyrir að alsaklausir menn hafa orðið tvisaga og margsaga undir harðri rannsókn, jafnvel þótt stórglæpir hafi ekki verið á þá bornir. — Jafnvel vitni geta orðið svo „nervös“ fyrir rétti, að framburður þeirra verði markleysa.

Þegar allt þetta er athugað, þá er ég undrandi á því, hve fljótfærnisleg rannsókn hr. sýslumannsins hefur verið á þessu máli og hve einhliða hún hefur verið. — Það má vera, að Guðjón hafi verið myrtur af Aðalsteini eða öðrum — um það getur enginn sagt — en saksókn hr. Sigurðar Þórðarsonar á hendur hinum „eventuelli“ morðingjum er lítils virði — þótt prestinum í Laufási finnist til um hana. — Og ef til vill einstöku mönnum, sem litla athyglisgáfu hafa.

Þá kem ég að hinu atriði máls þessa: hvernig rannsókn mín hafi verið af hendi leyst.

Ég skal þegar taka það fram, að á henni ber ég fulla ábyrgð. Bæjarfógeti lét mig einráðan um hana eins og aðrar sakamálsrannsóknir. — Og ég kann honum þakkir fyrir það.

Ég ætla ekki að verða langorður um þessa hlið málsins. — Það er erfitt að vera dómari í sjálfs sín sök.

En á nokkur atriði vil ég þó minnst.

Sýslumaðurinn segir, að prófin hafi verið stutt og strjál.

Jæja. — Ég efast um að hr. Sig. Þórðarson hafi í mörgum sakamálum haft fleiri próf eða lengri. — Prófin voru 23 á 2½ mánuði. — Það lætur sem næst að próf hafi verið haldin 3ja hvern dag, og mun ekki venja að próf séu haldin örar yfir gæzluvarðhaldsföngum. — Að lengd eru prófin 68 síður í lögreglubókinni. — Það er talsvert mikill hluti af Nýja Sáttmála.

Sýslumaðurinn segir, að ég hafi aldrei bent Aðalsteini á ósamræmið í framburði hans. — Bæjarfógeti sýndi fram á, að þar var ekki rétt með farið. — Og auðvitað gerði ég þetta í hverju einasta réttarhaldi, þótt ég bókaði það ekki nema sjaldan, því að framburður mannsins sjálfs bar þess gleggst merki. — Hvorutveggja þessar ásakanir eru því að engu orðnar, enda báðar mjög ómerkilegar.

Sýslumaður bendir ekki á eitt einasta atriði, sem ég hefi látið hjá líða að leita upplýsinga um, sem máli skiftir, nema það, að ég hafi látið hjá líða að fá Guðmund á Mársstöðum fyrir rétt þar til 8. des. — Ekkert er þarna við að styðjast nema framburður Aðalsteins og frásögn Guðmundar um það, að Guðm. hefði hitt þá í svip við húsið nr. 73 á Laugav., og svo kvíksagan um blóðið á buxnaskálm Guðm. þegar upp eftir kom.

— Það sýndist nú ekki beinlínis líklegt, að Guðm. hefði farið að geta um það ótilkvaddur, að hann hefði hitt Aðalstein og Guðjón, ef hann hefði verið morðinginn eða meðsekur. — Hvað blóðsöguna snerti, þá bæði leitaði ég upplýsinga hjá skipstjóra bátsins, sem Guðm. fór með, og eins það

ég Guðm. son Guðjóns að grennslast um það. — Niðurstaðan af hvorutveggja var sú, að enginn fótur myndi vera fyrir því.

— Og finnst mönnum nú líklegt, að Guðm. hefði ekki aðgætt fót sín betur en þetta, jafngóðan tíma og hann hafði, ef hann hefði verið morðinginn?

— Og eitt enn. Finnst mönnum að það væri nokkuð óskynsamlegt að bíða dálítið með rannsóknina á Guðm., jafnvel þótt hann væri grunaður. — Gat það ekki verið heppilegra að láta manninn standa í þeirri trú, að enginn grunur væri á honum, en sterkur á öðrum, svo að hann gætti sín ekki? — Sumum mun finnast það.

Ég veit ekki hvort ég á að skilja það sem last, að menn þeir sem voru undir rannsókn hjá mér, voru svo mikið þvældir, að þeir komust í mótsagnir. — Ég ætla að bíða skýringar á því.

Ef eitthvað skyldi hafa gleymt hjá mér, vona ég að það rifjist upp við umræðurnar.

Ég get ekki neitað því, að ég varð undrandi þegar ég sá, að hr. sýslum. Sigurður Þórðarson valdi þetta mál sem dæmi þess, hve léleg rannsókn sakamála er hér, og enn meira varð ég undrandi, þegar ég hafði lesið rannsókn hans á því.

— Í stað þess að rannsaka öll atvik og þau gögn, sem fyrir hendi voru, rólega og hlutlaust, eins og skylda bar til, ekki einungis vegna þeirra, sem með rannsóknina fóru, heldur einnig, og öllu fremur, vegna þeirra manna, sem fyrir grun voru hafðir þegar mál þetta var á ferðinni, — í stað þess að gera þetta, myndar sýslumaðurinn sér þá ákveðnu skoðun, að Guðjón hafi verið myrtur og fer mjög ógætilegum og ábyrgðarlitlum orðum um þá menn, sem undir rannsókn voru, en líkur þóttu svo litlar í gegn, að sleppt var málshöfðun á hendur þeim af hálfu hins opinbera.

Eins gætinn maður og samvizkusamur eins og Sigurður Þórðarson er sagður að vera, ætti að skilja, að það muni vera nokkur ábyrgðarhluti af einstökum mönnum að drótta jafnákveðið að mönnum, að þeir hafi unnið glæpaverk eins og hann gerir í þessari ádeilu sinni, og hafa þó ekki við svo mikil gögn eða svo miklar líkur að styðjast, að ákærvaldinu hafi

þótt fært að byggja málshöfðun á þeim gegn nokkrum þeirra, sem í haldi voru hafðir. — Þeir menn, sem fyrir þeirri ógæfu urðu að vera bendlaðir við mál þetta, eru allir hálfgerðir auðnuleysingjar og eru hvorki sjálfir færir um að verja sig eða þannig settir, að aðrir taki upp vörn fyrir þá, því hefði það verið mannúðlegra af gömlu og margreyndu yfirvaldi að viðhafa minni dylgjur í garð þeirra en hann hefur gert. — „Kritikin“ á rannsókn dómarans hefði ekki átt að þurfa að missa mikils í fyrir því.

Í þessari nýju rannsókn sinni virðist þessi gamli sýslumaður hafa gleymt því, sem hver einasti rannsóknardómari verður að muna eftir svo framarlega, sem hann vill vera góður rannsóknardómari. — Og það er að líta rólegum, hlutlausum augum á það mál, sem hann hefur til rannsóknar.

Í stað þess að gera þetta hefur sýslumaðurinn tekið að sér að vera sækjandinn á hendur þeim, sem hann vill telja að átt hafi þátt í dauða Guðjóns.

Afsakanlegri er hún að vísu þessi gleymska, sökum þess að sýslumaðurinn er ekki hinn raunverulegi rannsóknardómari, en slæm er hún allt að einu.

Í augum hlutlauss rannsóknardómara, sem ekki hafði fyrirfram myndað sér ákveðna skoðun á málinu, og bar það eitt fyrir brjósti að komast að því sanna, leit málið þannig út í fyrstu: á meðan líkið er ófundið, er ómögulegt að skapa sér nokkra ákveðna skoðun um, hvort um glæp hefur verið að ræða eða ekki.

En vegna þeirra líkinda, sem fyrir því voru, að Aðalsteinn gæti gert grein fyrir, betur en hann gerði við fyrstu fyrirtekt málsins, hvar og hvernig viðskilnaður Guðjóns og hans varð, þykir rétt að setja hann í gæzluvarðhald, og ennfremur þykir það tryggara, á meðan verið er að leita þeirra upplýsinga sem unnt er og láta leit fram fara að líkinu.

Svona lá málið fyrir í byrjun — þegar Aðalsteinn var settur í gæzluvarðhaldið.

Síðan liðu 10 vikur. Allan þann tíma situr Aðalsteinn í

gæzluvarðhaldinu og allan þann tíma gerir dómarrinn og lögreglan það sem í þeirra valdi stóð til að grafast fyrir rætur þess sanna, en engar upplýsingar fást, sem máli skifta. — Og líkið finnst ekki, — helzta sönnunargagnið, sem um gat verið að ræða.

Þegar svona langur tími er liðinn, var öll skynsamleg von orðin úti um það hjá dómáranum að nýjar upplýsingar mundu fást eða líkið finnast fyr en þá eftir marga mánuði þegar farið var að hlýna í lofti og sjó. — Annað var því ekki fyrir hendi en að halda Aðalsteini í gæzluvarðhaldinu í það óendanlega eða sleppa honum úr því.

Það sem mælti með því, eða öllu heldur gat réttlætt, að halda honum, var hinn hikandi framburður hans, en það sem mælti á móti því var, hve líkurnar gegn því, að hann hefði drýgt glæpinn voru miklar og þó einkum það, að líkið var ófundið. —

Þetta var og er þungamiðja málsins, en sú lausn, sem dómarrinn tók, snertir rannsóknina sjálfa ekki neitt.

Hr. sýslum. Sig. Þórðarson hefur með því að vekja málið upp ekki sýnt fram á nokkur veruleg afgangur við rekstur eða rannsókn málsins, eins og tilgangur hans virðist þó hafa verið með vali þess, en hann hefur að einu dregið einhliða fram þær ástæður sem mæltu með því að halda Aðalsteini áfram í gæzluvarðhaldinu. — Nú hefur málið verið rakið hlutlaust og rétt fyrir mönnum. — Og nú efast ég ekki um, að hver skynsamur maður muni sjá, að við rannsóknina var ekkert sérstakt að athuga. — **Hið eina, sem um má deila í þessu máli, var mat dómarsins á þeim líkum, sem fyrir hendi þurfa að vera til þess að forsvaranlegt megi teljast að halda grunuðum manni ótakmarkað, eða því sem næst, í gæzluvarðhaldi.**

En sýslumanninum virðist hafa skort skarpskyggni eða góðvild eða hvorutveggja til þess að sjá þetta, og því hefur **rannsókn** hans á þessu máli orðið lifandi sönnun þess, hvernig ekki á að rannsaka mál.

Magnús Magnússon,“

Enn skal hér tilfærður eftir „Morgunblaðinu“ meginkafli úr ræðu, sem bæjarfógetinn hélt í efri deild alþingis 5. (ekki 6.) maí þ. á. út af tillögu um málshöfðanir á hendur mér, sem borin var upp af einum þingmanni deildarinnar. Niðurlagi ræðunnar er sleppt hér, af því að það snertir ekki mál það sem hér liggur fyrir.

„Málshöfðunartillagan.

Ræða forseta sameinaðs þings í Ed. þann 6. þ. m.

Ég ætla að leyfa mér að fara örfáum orðum um tillögu þá, er hér liggur fyrir, einungis að því leyti, sem hún snertir mig sérstaklega sem héraðsdómara í Reykjavík, svo og um ræðu háttv. flutningsmanns.

Árás Sigurðar Þórðarsonar, fyrv. sýslumanns, í ritinu „Nýi sáttmáli“, á mig, beindist eins og kunnugt er, að eins að embættisstarfsemi minni og þó ekki nema að einum af mörgum þáttum hennar, nefnilega meðferð sakamála. Við hina aðra embættisstarfsemi mína virðist hann ekkert hafa að athuga og heldur eigi við manngildi mitt.

Árásinni mátti skifta í tvennt, nefnilega algerlega órökstuddar dylgjur um það, að ég stingi sakamálakærum undir stól og léti þær ekki koma fram, og kritik á rannsókninni út af hvarfi Guðjóns sál. frá Melum, eða hinu svonefnda Guðjónsmáli.

Af því að ómögulegt var að vita við hvað var átt með dylgjunum, lét ég mér nægja, að því er þær snerti, að lýsa þær opinberlega ósannar og vísa þeim heim til föðurhúsanna sem ómaklegum í garð minn og fulltrúa minna, og hefur höfundurinn orðið að kyngja þeim niður aftur með þögninni.

Um rannsóknina í Guðjónsmálinu skrifaði ég hinsvegar alltarlega í bréfi, er ég sendi höf. fáum dögum eftir útkomu pása hans, og þykist hafa leitt þar rök að því, að líkurnar fyrir því, að Aðalsteinn hefði myrt Guðjón sál. sér til fjár, væru ekki aðrar en þær, sem byggðar væru á drykkjurausi „kroniskra alkoholista“ og bæjarþvaðri, er reyndist ekki ann-

að en þvaður, þegar farið var að rannsaka það. Þetta bréf mitt var síðar birt í „Morgunblaðinu“ og víðar, svo að það er alkunnugt orðið. Ætla ég mér ekki að fara að hafa upp innihald bréfsins hér til þess að önnur útgáfa af því komi í Alþingistiðindunum eins og háttv. flutningsmaður hefur með upplestri sínum í gær gert það að verkum, að 3. útgáfa mest hluta af „Nýja sáttmála“ kemur þar.

Auk þess hefur þáverandi fulltrúi minn, sem með rannsóknina fór framan af af minni hálfu, ritað um málið allitarlega í blaði því — „Stormi“ — er hann gefur nú út og haldið um það fjölsóttu, opinbera fyrirlestra, bæði hér og í Hafnarfirði.

Ég held að mér sé því óhætt að treysta því, að allur almenningur sé búinn að átta sig á því, hve raðalaus þessi árás á embættisfærslu mína var, og að ég standi nokkurn veginn jafn réttur eftir í almenningsálitinu, að minnsta kosti hef ég ekki merkt annað.

Háttv. flm. gat þess, að fyrsta útgáfa „Nýja sáttmála“ væri nú útseld og önnur komin út, og fannst mér hann vilja ráða þar af, að mikið mark væri tekið á ritinu.

Ég get nú ekki verið honum sammála um, að svo þurfi að vera.

Íslendingar hafa því miður þann ókost, að þeim þykir gaman að hlusta á og lesa skámmir um náungann. Sá, sem græða vill á útgáfu þessa eða blaða, þarf því oft ekki annað til þess að fá kaupendur, en að ráðast á og skamma menn — því fleiri og því gífurlegar, þess betur gengur ritið út. Mér er t. a. m. kunnugt um, að 2500 eintök hafa selzt hér í bænum á einni viku af „Harðjaki“ Odds Sigurgeirssonar, hins sterka af Skaganum, og hef ég þó ekki heyrt að mark sé tekið á því, sem í því blaði stendur.

Háttv. flm. er sjálfur riðinn við blað, sem sent er út í þúsundum eintaka vikulega, og get ég hugsað mér, að nokkuð af þeirri útbreiðslu, sem það blað hefur fengið, stafi meðfram af því, að í því eru oft skámmir.“

Greinar þær og ræður, sem teknar eru inn hér að framan, hef ég viljað varðveita frá gleymsku með því að endurprenta

þær í samfellu og í tímaröð. Blaðagreinar fynrast mönnum fljótt, og engin von er til að nokkur fari að hafa fyrir því að gera samanburð á slíkum skrifum sem þeim, er hér koma nú á ný fyrir almenningssjónir, nema honum sé gefið sérstakt tilefni til þess og samanburðurinn lagður honum upp í hendurnar, og það vil ég leitast við að gera hér.

Ég vil fyrst taka fyrir það sem fulltrúi bæjarfógetans hefur ritað um málið. Hann hefur manna mest við það fengizt eða að minnsta kosti komið næst því allra manna, og má því annað virðast ólíklegt en að eitthvað verulegt sé að græða á umsögn hans um það. Hún kemur fram í kafla úr fyrirlestri og í blaðgrein að auki. Fulltrúinn hélt fyrirlestur um málið eða minntist þess í fyrirlestri ýmislegs efnis, sem hann hélt bæði í Reykjavík og í Hafnarfirði og seldi aðgang að. Tæplega myndi það þykja tilhlýðilegt annarsstaðar um hinn menntaða heim að rannsóknardómari, sem hefur skilið við rannsókn sakamáls svo illa hálfkarraða sem þessi maður hefur gert, fari að gera sér peninga úr frammistöðu sinni á þennan hátt. En það er nú sök sér; hitt er meira um vert, að það sem hann hefur fram að færa sé svo lagað, að það skýri málið. Hann tekur sér fyrir hendur að sýna fram á, hve miklar líkur sé til þess að Guðjón Finnsson hafi verið ráðinn af dögum. Og hann kemst að þeirri niðurstöðu, að þær sé engar. Til þess að færa mönnum heim sanninn um það, ver hann sem svarar 9 dálkum í blaði sínu, og yrði of langt mál að rekja þann vef upp þráð fyrir þráð; ég ætla því að láta mér nægja að koma við nokkra bláþræði í honum, og er meiri von að hitt rakni þá af sjálfu éér.

Hann tekur fram í upphafi máls síns, að ef Guðjón hafi verið myrtur og ef maður sá, sem var með honum þegar hann fór burt úr húsinu nr. 73 á Laugavegi nálægt kl. 7 um kvöldið, hafi framið morðið eða átt þátt í því, þá hljóti það að hafa gerzt á tímabilinu frá kl. 7 til kl. 8½. Og svo beinir hann til mín þeirri spurningu, hvort mér finnist það sérstaklega hentugur tími að myrða mann á. Til þess að eitthvert vit verði í spurningunni, verður að taka hana saman við það sem hann

segir nokkrum línun síðar, að einmitt um þetta leyti sé umferðin hvað mest í Reykjavík og búið að kveikja á öllum götuljósum. Og svo spyr hann enn fremur: „Því í ósköpunum beið Aðalsteinn ekki eða þeir, sem að verki voru, þangað til síðar um kvöldið, þegar umferðin var orðin engin og götuljósín slökkt?“ Spurning þessi er svo heimskuleg, að ekki er unnt að fá sig til að svara henni. Það hefði verið fullt svo mikið vit í því að ávarpa tækifærið og spyrja það hvers vegna það hefði ekki mælt sér mót við illvirkjana á einhverjum tíma, sem hefði fallið betur inn í meinlokur fulltrúans. Og þær hugleiðingar, sem hann hnýtir við þessa spurningu, eru samboðnar henni. En samhliða heimskunni gerir hann sig beran að ókunnugleik um það, sem rannsóknardómaranum var skylt að vita, að hið umrædda kvöld var dimmt í bænum, og að bæði af þeirri orsök og annari, sem ég hef drepíð á áður, hefur að minnsta kosti við höfnina engin mannaferð verið; og að sjónum hefur leið Guðjóns legið, hvort sem honum hefur verið það sjálfrátt eða ósjálfrátt. En það sem tekur af skarið í þessu efni, er sú víska, sem bæði fulltrúinn og aðrir vita og hafa vitað, að í sjóinn hvarf Guðjón þetta kvöld. Gerum ráð fyrir, að hann hafi dottið í hann fyrir eigin vanmátt sinn og villu og enginn maður lagt þar hönd að. Hvernig stendur á því að enginn var sjónarvottur að því? En gat þá ekki eins vantað sjónarvotta, ef einhver eða einhverjir hafa hjálpað honum til að detta í sjóinn? Það er fullkomlega víst, að þegar Guðjón hvarf í sjóinn hefur hann verið einn síns liðs og enginn maður hefur verið nærstaddur, er vildi veita honum björg eða vitna um það eftir á með hverjum hætti hann hefði látið lífið. Ef fulltrúinn væri ekki eins mikið á gati og hann er sem rannsóknardómari, hefði þessi víska átt að geta forðað honum frá að detta svo eftirminnilega ofan í sinn eigin hugsanagraut sem hann gerir þegar hann er að útlista hvað tækifærið hafi verið afleitt.

En hann tekur fleiri dýfur en þessa.

Hann spyr hvort skynsamlegt hafi verið af morðingjunum að kasta líkinu í höfnina. Og hann er ekki lengi að komast

að þeirri niðurstöðu, að því fari fjarri. Fyllstu líkindi hafi verið til að líkið fyndist fljótt, og fyndist það eftir nokkra daga og væru þá peningarnir horfnir af því eða áverkar á því, „þá hlaut þeim að liggja í augum uppi að líkurnar gegn þeim ukust stórkostlega“. Gegn þeim. Hverjum þeim? Þó að lík mannsins hefði fundizt daginn eftir hvarf hans, bæði peningalaust og með áverkum, svo að fullkomin vissa hefði verið um það að hann hefði látið lífið af manna völdum, þá var enginn kominn til að segja hver eða hverjir þeir menn væru. Áverkar og horfnir peningar gátu ekki út af fyrir sig sagt neitt um það. Vitneskjunnar um það varð að leita annarsstaðar. Og nú hafði fulltrúinn hjá sér mann, sem hafði verið með Guðjóni á hinni síðustu göngu hans og gat sagt honum hvar og hvernig þeir hefðu skilið. En í stað þess að fræða fulltrúann um þetta af léttu, segir maðurinn við hann: ég var ekki með Guðjóni kvöldið sem hann hvarf, heldur kvöldið áður eða kvöldið þar áður. Kvöldið sem hann hvarf hafði ég það fyrir stafni, að ég var að spásséra fram og aftur á götukafli í 4½ til 5 klukkutíma með öðrum manni. Jú, eftir á að hyggja, segir hann svo nokkrum vikum síðar, ég er nú búinn að rifja það upp fyrir mér, að ég var með Guðjóni kvöldið sem hann hvarf; en þá var ég svo drukkin að ég man ekkert hvað gerðist — nema að ég keypti nokkra fiska. Vitanlega var fulltrúinn ekki svo hlálegur að spyrja hann hvort hann myndi ekki heldur eftir spásseringunni; það hefði verið „að pína hann til sagna“. Til þess nú að leiða athygli manna frá getuleysi sínu og ráðaleysi, er þessi merkilegi rannsóknardómari að þristagast á því að meðan líkið hafi verið ófundið, hafi verið ómögulegt að vita hvort glæpur hefði verið framinn! Fyr má nú vera fáfræði eða hvað það er. Það er eins og hann hafi enga hugmynd um að til sé eitthvað sem heitir játning sakamanns. Ef einhver hefði játað á sig að hafa rænt Guðjón peningum þeim sem hann var með og síðan hrundið honum í sjóinn, og ef ekkert hefði gert þá játningu tortryggilega, þá var sá maður eftir almennum reglum orðinn sannur að sök um manndráp eða morð og átti að

pola dóm fyrir það. En eftir kenningu fulltrúans mátti ekki dæma hann meðan líkið var ófundið og „helzta sönnunargagnid“ þannig ófengið, og fyndist líkið aldrei, mátti aldrei dæma hann!

Það er því engin furða þó að fulltrúanum þyki hafa verið mikið undir því komið fyrir banamann eða banamenn Guðjóns að þeir kæmu „helzta sönnunargagninu“ fyrir á stað, sem ekki var hætt við að skilaði því aftur í bráð. Og fulltrúinn er ekki í vandræðum með staðinn. Hann segir: „Hérna í kringum Reykjavík er mörg músarholan, mörg gjótan og sumstaðar er mold þótt grýtt sér. — Það sýnist að það hefði verið innan handar fyrir þá að dysja líkið þar og grafa það svo rækilega að skíun bein þess kæmu ekki upp fyr en allar stjórnmalasyndir Sigurðar Eggerz voru löngu gleymdar“. Hann bregður hér fyrir sig, sem víðar í grein sinni, skopi, alveg ósamboðnu málefni því, sem hann er að rita um, og stöðu þeirri, sem hann hafði verið settur í. En annars hygg ég að óþarft sé að fara neitt út í þessar bollaleggingar hans um fylgsnið. Engum lesanda ætti að vera ofætlun að kunna að meta þær að verðleikum. Það má hann eiga, að hann hefur fundið upp þessa kenningu um holtin. En vonandi er samt að enginn fari að breyta eftir henni. Þeir, sem kynnu að þurfa að halda á fylgsni, munu hér eftir sem hingað til haga sér eftir því sem á stendur. En gefi þeir sér tíma til að fletta upp í prentuðum leiðarvísunum í þessu efni, þá munu þeir öllu heldur hallast að því sem bæjarfógetinn skrifar. Hann segir (og beinir orðum sínum til mín): „Við skulum nú athuga með rósemi hvað er skeð og það er þetta: Mjög drukkinn utanbæjarmaður lendir hér niður í höfnina á koldimmu haustkvöldi og drukkna. Finnst yður óhugsandi, að svona hafi getað farið, ef ekki hafi verið morðingjar eða aðrir illvirkjar með í spilu? Mér finnst það ekki.“ Nei, það er einmitt það. Það er ekkert undarlegt þó að það komi fyrir að ógáður og ókunnugur maður detti í höfnina hér á næturþeli og drukkni. Og hafi nú illvirkjar verið „með í spilu“, þá er ekkert undarlegt þó að þeir hafi hugsað á þessa leið: Hver

ætli að fara að fást um það þó að karlhróið drukkið hafi álp-
 azt út í sjóinn? Varla fer bæjarfógetinn að taka til þess.
 Og fari einhver að rekast eitthvað í því, þá fer sjórinn ekki
 að segja til þess að við höfum komið þar nærri. — En
 það er annað, sem er undarlegt í þessu máli: að maður
 sá, sem var að fylgja drukkná manningum, verður daginn
 eftir hvarf hans ber að ósannindum um hvaða dag
 þeir hafi verið saman. Hér er mergurinn málsins, og þetta
 þótti bæjarfógetanum einu sinni svo undarlegt, að hann
 lét setja fylgdarmanninn í varðhald fyrir það. Þegar því bæjar-
 fógetinn vill vera að innprenta mönnum þann sjálfsgæða sann-
 leika, að ekkert sé í sjálfu sér undarlegt í því þó að drukk-
 inn maður detti í höfnina hér, þá er hvorttveggja, að óþarft
 er að vera að taka það fram, því að það veit hver maður,
 enda er það ekki í öðru skyni gert en að leiða athygli manna
 frá því sem máli skiftir. — Annars vil ég biðja menn að bera
 orðin „á koldimmu haustkvöldi“ hjá bæjarfógetanum saman
 við ljósaganginn og mannaferðina hjá fulltrúanum!

Ef fulltrúinn hefði litið í bréf bæjarfógetans í „Morgun-
 blaðinu“ fyrir 9. jan. þ. á. áður en hann fór að skrifa um
 fylgsnið, þá hefði hann getað komið hjá þessari dýfu.

Hann gerir mér upp þau orð, „að prófin hafi verið stutt
 og strjál“. En ég sagði, að prófin yfir Aðalsteini
 Jónssyni hefðu verið stutt og strjál. Hann ræðst svo á
 hina rangfærðu setningu, segist hafa haldið 23 próf í 2½ mán-
 uð og leggur eitthvað út af því. Prófin yfir Aðalsteini ein-
 um, sem vitanlega reið svo afarmikið á að væru rekin með
 áhuga og dugnaði, fóru, að meðtalinni bókun og fleiru auka-
 legu, með 4 kl. og 25 mínútur af 2½ mánuði. Þau
 voru með öðrum orðum verri en engin prófun, svo víst sem
 þau hafa hlotið að koma þeirri vissu inn hjá manningum, að
 rannsóknin væri hégóminn einbér.

Þess hefur verið getið áður, hve mikið kvað að því um
 Aðalstein sérstaklega, að hann yrði tvisaga og margsaga í
 prófunum. Út af því segir fulltrúinn: „Ég veit ekki hvort ég
 á að skilja það sem last, að menn þeir sem voru undir rann-

sókn hjá mér, voru svo mikið þvældir, að þeir komust í mót-sagnir. — Ég ætla að biða skýringar á því.“ Heyr á endemi! Já, það er rétt að skýra þetta með dæmi. Svo sem kunnugt er orðið, hélt Aðalsteinn því fram frá upphafi, að það hefði ekki verið á föstudaginn, sem þeir Guðjón komu í húsið nr. 73 á Laugavegi, heldur á fimmtudaginn eða jafnvel á miðvikudaginn. Það var ekki fyr en í réttarhaldi 6. desember að hann kannaðist við, sagðist nú hafa rifjað upp fyrir sér, að það hefði verið á föstudaginn. En í réttarhaldi löngu áður, eða 8. nóvember, er bókað á þessa leið: „Hann tekur það fram nú, að hann muni hafa verið talsvert kenndur á föstudaginn“ (svo getur hann um áfengi það sem hann hafi neytt þann dag) „og kunni af því að stafa minnisleysi sitt“. Réttarhaldinu er slitið að 15 mínútum liðnum, og hvorki þá né síðar er vikið að því einu orði, hvernig á því standi, að hann hafi allt í einu villzt inn á föstudaginn. Svona var nú „þvælingin“! Að Aðalsteinn varð svo tvísaga og margsaga sem hann varð, kom ekki til af því að rannsóknardómariinn væri að koma honum í bobba, heldur af því að hann hefur sjáanlega haft mjög litla eða enga fyrirhyggju fyrir því, hverju hann ætti að svara, ef á hann yrði gengið, sennilega treyst því að rannsóknin yrði ekki nærgöngulli en hún varð, og talar svo af sér þá sjaldan hann er látinn opna munninn til annars en að bera á móti vitnaskýrslunum.

Fulltrúinn vítir mig fyrir það að ég hafi tekið að mér að vera sækjandi á hendur þeim mönnum, sem ég vilji telja að „átt hafi þátt í dauða Guðjóns“ og fari um þá mjög ógætilegum og ábyrgðarlitlum orðum, í stað þess að ég hefði átt að rannsaka öll atvik og gögn rólega og hlutlaust og viðhafa minni dylgjur í garð þeirra manna en ég hafi gert. En ekki undirstakk ég bæjarfógetann um að viðhafa þær „dylgjur“ um þessa menn, sem óneitanlega felast í því að taka þá fasta, hneppa þá í varðhald og halda þeim þar skemmri og lengri tíma, einum þeirra í 2½ mánuð fyrst og síðar í 18 daga, og ekki hef ég mælt til þess af bæjarfógetanum að hann skildi svo illa við rannsókn málsins, að við menn þessa hlýtur

nú að loda meiri og minni grunur um hlutdeild eða vitorð í glæpsámlegu athæfi. Ég hef gert almenningi kunn atvik þau sem valdið hafa „dylgjum“ bæjarfógetans og fulltrúa hans. Ef hinir grunuðu menn eru saklausir, þá ættu þeir að vera mér þakklátir fyrir að ég hef varið æði miklum tíma til þess að geta fært mönnum heim sanninn um nauðsynina á því að málið verði rannsakað betur en gert hefur verið, svo að sannleikurinn þurfi ekki að mara í því kafi, sem léleg rannsókn skilur jafnan við hann í.

Þegar ég benti á það að rannsókn máls þessa hefði verið óhæfilega ófullkomin, brást bæjarfógetinn reiður við. Þetta er skiljanlegt að visu, því hann er óvanur því að fundið sé opinberlega að verkum hans. Hitt er miður skiljanlegt, að hann skyldi ekki þegar frá leið átta sig svo mikið, að hann léti málið að minnsta kosti afskiftalaust. Honum hefði reyndar verið aldrei nema skylt að stuðla að því eftir megni, að rannsókn sú, sem fram hafði farið, yrði umbætt. Og þó að henni sé svo mjög ábótavant sem sýnt hefur verið, þá bárust þó svo mörg gögn og bendingar upp í hendurnar á rannsóknar-dómaranum, bæði fyrir framburð vitna og fyrir framkomu hinna grunuðu manna, sérstaklega eins þeirra, að skapaður er góður grundvöllur til að byggja ofan á. Þegar því bæjarfógetinn og fulltrúi hans eru að reyna að gera sín eigin verk tortryggileg og ómerk og þar með að kollvarpa undirstöðu frekari rannsóknar, þá fara þeir vissulega of langt. Ég mun minnst á þær tilraunir bæjarfógetans þegar ég hef lokið máli mínu um fulltrúann.

Ég hef sýnt fram á hve mikið vit er í því sem fulltrúinn segir um tækifærið og fylgsemið. Með þeim hugleiðingum og öðrum ámóta skarplegum er hann að reyna að gera það ósennilegt að nokkrum manni verði dreift við að Guðjón týndi lífinu. Hann er þar að glíma við staðreyndir, en tekst það svo fimlega sem ég hef sýnt. Í annan stað ræðst hann á menn þá, sem hann hafði einu sinni grunsama, og segir um þá, að þeir sé allir hálfgerðir auðnuleysingjar. Hvað hann hefur hér til síns máls, veit ég ekki, og í hvaða skyni hann er

að bera þeim þenna vitnisburð, má í fljótu bragði virðast óljóst. Það er að minnsta kosti ekki sem bezt fallið til þess að setja stimpil sakleysisins á mann, að segja um hann að hann sé auðnuleysingi. Um Aðalstein Jónsson segir hann auk þess sérstaklega, að hann sé einfeldningur og drykkjuræfill. Bæjarfógetinn segir sama mann vera kroniskan alkoholista, þ. e. vínspilltan mann. Engan stuðning hafa þessar mannlýsingar þeirra í prófunum, nema hvað af þeim má ráða, að Aðalsteinn sé eða hafi þá verið vinnhneigður. Nú gera þeir sér báðir mik-ið far um að telja mönnum trú um að engin ástæða sé til að gruna Aðalstein um neitt saknæmt, eru með öðrum orðum af öllum mætti að reyna að ónýta fyrir sjálfum sér þær ástæður, sem varðhaldsúrskurðir þeirra voru byggðir á og hið langa varðhald, 11 vikur og síðar 18 dagar (um fyrra varðhaldið segir fulltrúinn, að það sé „lengsta gæzluvarðhald, sem hér hefur verið um langan tíma“). Ef trúna mætti því sem þeir halda nú fram, þá hafa þeir sýnt af sér æði mikinn „miðalda-hugsunarhátt“ í meðferð sinni á þessum manni. Þótt þeim virðist nú að „mjög óverulegar líkur (ekki annað en drykkju-rus kroniskra alkoholista) sé til þess „að drýgður hafi verið glæpur, hvað þá heldur fyrir því að hann hafi drýgt glæp-inn“, þá halda þeir honum allt að einu í varðhaldi í meira en 3 mánuði. Og ekki getur það verið gert í bótaskyni fyrir gæzluvarðhald að ósekju, að lýsa hann nú opinberlega hálf-gerðan auðnuleysingja, einfeldning, drykkjuræfil og kroniskan alkoholista. Þessi viðleitni þeirra á að gera manninn sem auð-virðilegastan í augum almennings mun miklu fremur eiga að miða til að gera það afsakanlegt, að þeir lögðu sig ekki niður við að prófa svo vesalan mann, og tilgangurinn með hinu langa varðhaldi gæti þá hafa verið sá, að lækna hann af vínspill-ingunni.

Jafnframt því sem fulltrúinn reynir að umhverfa staðreynd-um og gera varðhaldsfanga sína auðvirðilega, leitast hann við að gera ómerk vitni þau sem hann hefur yfirheyrt. Hann segir í upphafi máls síns: „Með sennilegum vitnaframburði er það upplýst í málinu, að Aðalsteinn og Guðjón komu saman í

húsið nr. 73 við Laugaveg síðla á 7. tímanum föstud. 26. okt. og dvöldu þar fram undir kl. 7, en fóru þá út.“ Þetta kemur heim við réttarprófin. En þegar hann kemur lengra fram í greinina segir hann: „En svo er annað atriði og það er miklu þýðingarmeira. — Það er það, að vitnaframburðurinn um það á hvaða tíma vitnin hafi séð Aðalstein á föstudagskvöldið er mjög á reiki, sem eðlilegt er.“ Hann segir ennfremur að engin von sé til þess „og það væri meira að segja mjög tortryggilegur(!) vitnaframburður, ef konurnar á Laugavegi gætu sagt það alveg upp á hár, hvort það var kl. 6½ eða kl. 6¾ eða 6,40 mín. eða jafnvel kl. 7, sem Aðalsteinn og Guðjón komu til þeirra. Alveg hið sama er að segja um það þegar Guðm. Jónsson hitti Aðalstein. Hann segist hafa hitt hann „allt að því kl. 8½“. Þorir auðvitað ekkert að fullyrða um það hvort kl. hefur verið rúml. 8, 15 mín. yfir, 20 mín. yfir o. s. frv. — Öll þessi tímatakmörk eru meira og minna ágizkanir.“ Og þegar hann hefur endurskoðað vitnaframburðinn á þennan drengilega hátt, ályktar hann á þessa leið: „Ef Aðalsteinn og Guðjón hafa farið af Lvg. kl. t. d. 7½ í stað rúmlega 7“ (hér rangfærir hann það sem hann hafði áður rétt eftir, að þeir hafi farið úr húsinu fyrir kl. 7) „sem vitnin minna“ (á að vera minnir) „og hitt Guðm. kl. rúml. 8 í stað „allt að því 8½“, þá er svona 15 mín. — ½ tími eftir.“ Og svo bætir hann þessu við: „Á þetta er ég undrandi yfir, að hr. Sigurður Þórðarson skuli ekki hafa bent, svo framarlega sem hann hefur viljað vera hlutlaus, nákvæmur og skarpskyggn rannsóknardómari í þessu máli.“ Hann, rannsóknardómarinn, sem hefur tekið við vitnaskýrslunum án nokkurrar athugasemdar og ekki hefur snefil af ástæðu til að halda annað en að þær sé sannleikanum samkvæmar, reynir nú í blaðgrein að svifta þær öllu gildi og er þar á ofan svo óskammfeilinn að bera mér á brýn hlutdrægni, ónákvæmni og sljóskyggni fyrir það að ég tek ekki upp á því að gera að „svona 15. mín. — ½ tíma“ það sem eftir óhrakinni vitnaleiðslu sjálfs hans var 1½ tími! Og í öðru atriði læzt hann ekki muna eftir samhljóða framburði 9 órækra vitna. Hann

segir að Aðalsteinn hafi „sennilega verið ölvaður umrætt kvöld.“ Fulltrúinn veit, að það er sannað bæði með vitna-skýrslum og með framburði Aðalsteins sjálfs, að hann var algáður allt kvöldið. — Enn segir hann að það sé upplýst með vitnaframburði að Aðalsteinn hafi komið heim til sín þetta kvöld kl. 8½. En það er ósatt; hann kom ekki heim til sín fyr en á 10. tímanum.

Ég þykist nú hafa afklætt fulltrúa bæjarfógetans. Ég þykist ekki þurfa að setja fyrir mig þó að sá maður svari mér um fljótferni, skort á skarpskyggni eða góðvild og eitthvað fleira, og ég skil ekki í að neinum meðalgreindum manni, sem les hugleiðingar þær sem hann er að flétta inn í hinar bírafnu rangfærslur sínar, eigi að vera ofætlun að finna hinn ótrúlega andhælisskap og viðvaningshátt í hugsun, sem lýsir sér í þeim og enganvegin verður skýrður með því, að hann var tekinn svo að segja nýkominn frá prófborðinu og settur í að rækja starf, sem eðlilega var honum ofvaxið. Hann hefði allt að einu átt að geta talað af meiri skynsemi um málið en hann gerir, og það var því fremur heimtandi af honum sem það er bert af sumu því sem hann ritar í blað sitt, að hann er maður viti borinn. Þegar þess er gætt að hann, rannsóknar-dómarinn sem var, getur fengið sig til að hafa rannsóknar-efnið að féþúfu og í fíflskaparmálum, þá væri honum eins vel trúandi til að bregða fyrir sig leikaraskap þegar hann er með allt þetta ólíkindatal um einfalt og auðsært efni. Það vil ég samt ekki ætla honum. En þá má það vera lýðum ljóst hvernig bæjarfógetinn hefur í það skifti farið að vanda til fulltrúa þess sem hann fal rannsóknir sakamála og lét einráðan um þær, að því er fulltrúinn segir, „og ég kann honum þakkar fyrir það“, bætir hann við. Aðrir ættu ekki að vera bæjarfógetanum þakklátir fyrir þá ráðstöfun né aðrar slíkar.

Ætla mætti að bæjarfógetanum hafi ekki verið vel rótt innanbrjósts, þegar hann var að lesa fátæktarvottorð það sem fulltrúi hans hefur þannig gefið sjálfum sér og birt almenn- ingi. En viti menn! Í þingræðu bæjarfógeta, sem birt er hér að framan, segir hann, eftir að hann hefur þótt geta verið

þekktur fyrir að rifja upp sinn eigin ómerkilega tilbúning um „drykkjurous kroniskra alkoholista“: „Auk þess hefur þáverandi fulltrúi minn, sem með rannsóknina fór framan af af minni hálfu, ritað um málið allitarlega í blaði því — „Stormi“ — er hann gefur nú út og haldið um það fjölsóttá, opinbera fyrirlestra, bæði hér og í Hafnarfirði.“ Og þennan samsetning fulltrúans færir bæjarfógetinn sér til tekna. Ég þykist fara vægum orðum um hann þegar ég segi, að hér líti hann að litlu.

Ef útlendum rannsóknardómara hefði verið falið verkefni það, sem lá fyrir bæjarfógetanum í Reykjavík næstu daga eftir að Guðjón Finnsson hvarf, þá hefði hann þótt eiga létt verk fyrir höndum. Hann hefði ekki þurft að hafa fyrir því sem þráfaldlega kemur fyrir í stærri mannfélögum, en sjaldan hér í fámenninu, að verða að leita jafnvel mánuðum saman að rekspöl, er rannsókninni yrði haldið á. Hér var rekspölurinn fenginn með verkefninu. Drukkinn maður hverfur að kvöldi dags og maður, sem var að veita honum fylgd, segir daginn eftir að það hafi ekki verið í gærkvöldi, að þeir voru saman, heldur í fyrrakvöld. Hér er ekki um að villast hvert beina skuli rannsókninni. Það er bert í upphafi, að maður þessi segir annað en það sem hann veit. Því hvað sem bæjarfógetinn segir nú, þá voru þær þrjár konur sem sáu þá saman um kvöldið og töluðu við þá, hvorki kroniskir alkoholistar né heldur voru þær drukknar þá eða þegar þær báru þetta í réttinum. Vitnisburður þeirra er óbyggjandi. Og stórlega hefði hinn útlenda dómara furðað á því að rannsóknardómari skyldi sýna svo lítinn áhuga á starfi sínu, að hann ýtti frá sér slíku verkefni, sem auk þess útheimti að það væri tekið með krafti þegar í byrjun, sendi á það ókænan viðvaning og léti hann einráðan um meðferð þess.

Og ekki minnkaði, eftir því sem á rannsóknina leið, vissan um að maðurinn leyndi sannleikanum. Við áminnt þrjú vitni bættust brátt tvö, sem báru að hann hefði sagt við þau þetta sama kvöld, að hann væri nýskilinn við Guðjón Finnsson. Ekki багаði það hann, að hann væri á neinn hátt viti sínu

fjár. Níu vitni sáu hann um kvöldið, sum fyr og sum síðar, og höfðu tal af honum, og öllum ber þeim saman um að hann hafi verið algáður. Af þeim þremur vitnum, sem fyrst sáu hann, hafa tvö, að sögn hins þriðja, verið að tala um sín í milli, hvort vín kynni að vera í honum. Vitni, sem talaði við hann $1\frac{1}{2}$ tíma seinna, þykist hafa séð vín á honum, en efast um að ókunnugir hefðu séð það. Önnur vitni, sem sáu hann eftir það, fullyrða að ekkert vín hafi verið í honum. Sá maður er algáður, sem allt þetta verður sagt um. Sjálfur fór hann ekki fyr en seint og síðar meir að halda því fram, að hann hefði verið ógáður á föstudagskvöldið. Enda kvartaði hann ekki um minnisleysi þegar hann var að segja frá smámunum sem hann lét hafa gerzt einmitt á því tímabili sem honum er annars varnað svo minnis um, að hann þykist enga hugmynd hafa um hvernig hann hafi skilið við ósjálfbjarga mann, sem hann var að veita ásjá. Og hann verður að öðru leyti svo tvísaga og margsaga sem áður hefur verið bent á nóg samlega.

Bæjarfógetinn segir í þingræðu sinni, að hann þykist hafa í bréfi því sem hann skrifaði mér 6. jan. þ. á. leitt rök að því að líkurnar fyrir því að Aðalsteinn hafi myrt Guðjón til fjár, sé ekki aðrar en þær, sem byggðar sé á drykkjurausi kroniskra alkoholista og bæjarþvaðri, sem ekki hafi reynzt annað en þvaður, þegar farið var að rannsaka það. Það er eftirtektarvert hvernig hann kemst hér að orði. Getur það verið að hann, rannsóknardómarinn, sem ekki metur svo mikils stærsta sakamálið, sem komið hefur fyrir í hans embættistíð, að hann hreyfi hönd né fót sjálfur til þess að komast fyrir sannleikann í því, getur það verið að hann hafi ekki heldur hugsað málið svo mikið, að honum hafi hugkvæmzt, að milli þeirra tveggja öfga, að maðurinn sé alsaklaus og hinnar, að hann hafi myrt skjólstæðing sinn til fjár, kunni að liggja aðrir möguleikar, t. d. sá, að hann hafi upphaflega ekki haft illt í hyggju, en hafi orðið fyrir áhrifum annars eða annara, af einhverri orsök ekki verið maður til að losa sig undan þeim og að sök hans kunni að vera fremur vitorð en verknadur? Bæjarfógetinn hefur haft fleiri grunaða en þennan eina

mann, og var því óþarfi fyrir hann að orða spurninguna svo einhliða sem hann gerir. Ekki hef ég gefið honum tilefni til þess, því að ég get ekkert fullyrt í þá átt né hef fullyrt. En það hef ég fullyrt og fullyrði enn: Aðalsteinn Jónssonar veit meira um afdrif Guðjóns Finns-sonar en hann hefur látið uppi. Og ég fullyrði enn fremur: Þetta hefur bæjarfógetinn vitað frá upphafi og veit það enn í dag. En hvað hefur hann gert til að fá manninn til að segja það sem hann veit? Hann kom ekki nærri rannsókn málsins sjálfur, svo afar-áráðandi sem það var einmitt í byrjun hennar að hann legði til þá yfirburði sem hann hlýtur að hafa fram yfir viðvan-ing, sem aldrei hafði komið nærri neinu meiri háttar sakar-efni og ekkert séð fyrir sér, er hann hefði getað numið eitt-hvað af, fyrst svo er að bæjarfógetinn lét hann einráðan um meðferð sakamála. Hann lætur þennan fulltrúa sinn bóka í hverju einasta réttarhaldi, að hann sitji réttinn „í forföllum“ bæjarfógeta. Þetta getur ekki staðizt. Bæjarfógetinn getur ekki hafa verið og var ekki í 11 vikur forfallaður frá að koma nærri mikilvægasta málinu sem hann hafði þá til meðferðar. Hann gerir ekki neitt til þess að sjá um að fanginn verði prófaður svo sem vera ber, en lætur sér nægja að hafa hann í varðhaldi. En eftir öllum málavöxtum og hag fangans var það öldungis ónóg aðferð. Og þegar hann hefur sleppt hon-um úr varðhaldinu, heldur hann því fram við stjórnarráðið að tilgangslaust sé að eiga meira við málið fyr en ef lík Guðjóns finnist. Nú var það í fyrsta lagi óvist að líkið fynd-ist nokkurntíma, og kæmi það ekki fyrir, þá átti málið að detta niður, sama sem óprófað. Fyndist það, en án þess að nokkur hlutur grunsamlegur kæmi við það í ljós, þá hlaut niðurstaðan að verða hin sama. Fyndist líkið með grunsemd-arvott, þá var að vísu lítt hugsanlegt að af því yrði ráðið hver væri sekur. En eitthvað hefur bæjarfógetinn samt hugsað sér að gera frekara en gert hafði verið, ef þetta kæmi fyrir; það sýna ummæli hans í bréfinu til stjórnarráðsins. Dómsmálaráðuneytinu hefur þó virzt að nær væri að vinna

bétur úr því efni, sem fyrir hendi var, en að vera að draga sig eftir tómri óvissu, og lagði fyrir bæjarfógetann að taka rannsóknina upp aftur. Bæjarfógetinn sat nú samt við sinn keip og gerði ekkert, þangað til það kom fyrir, sem ætla má að hann hafi þráð mest allra hluta, að lík Guðjóns fannst. Og við líkfundinn komu í ljós nokkur atriði, sem hlutu að auka á gruninn um að ekki væri allt með felldu um dauða Guðjóns.

1. Eftir líkskoðunarskýrslum vantaði margar tennur í líkid, og er sérstaklega tekið fram um 4 framtennur, 2 uppi og 2 niðri, á móti hinum. Nefbeinið er eins og nagað og hvíllt upp í það öðrum megin. Nú ber þess að gæta, að rétt eftir hvarf Guðjóns fundust á afskekktum stað við höfnina blóðdrefjar allmiklar, og rannsakaði héraðslæknirinn blóðið að undirlagi lögreglunnar og vottaði að það væri úr spendýri, en að frekara gæti hann ekki sagt (og er þá svo að sjá sem hér sé ekki til tæki, er leyfi nákvæmari rannsókn). Engar líkur eru til þess að skepnu hafi blætt á þessum afskekktu stað, og þarf þá ekki mikið hugmyndaflug til þess að finna samband milli missemiðanna á nefbeini og framtönnum og blóðs þess, sem fundizt hafði. Hér kom þá til sögunnar nýtt rannsóknaratriði, og ef gerð hefði verið tilhlýðileg eftirgrennslan, myndi hafa vitnast að vandafólk Guðjóns og kunnfólk kannast ekki við að hann hafi vantað framtennur, og að sumt af því fólki mun vera miklu nær því að fullyrða að hann hafi haft þær óskertar til hins síðasta.

2. Jakkavasinn, sem Guðjón hafði haft peningaveski sitt í, var horfinn ásamt jakkafóðrinu. En fóðrið í vestinu var kyrt ásamt vösum, sem héldu tveimur úrum.

3. Verðbréf og sparisjóðsbækur, sem Guðjón að sögn nánustu vandamanna hans hafði haft á sér og þeim þykir mjög ólíklegt að hann hafi farið að skilja við sig, voru nú í hnakk-tösku hans, sem fannst rekin af sjó skömmu eftir hvarf hans (það var sama taskan sem Aðalsteinn hélt á þegar þeir Guðjón komu í húsið nr. 73 á Laugavegi; sbr. og „með töskuna var hann“).

4. Annað af úrum þeim, sem á líkinu voru, stóð á kl.

10½ og hitt á kl. 10. Þetta gat bent á að maðurinn hefði fallið í sjóinn síðar en aðrar líkur voru til, en þurfti raunar ekki að gera það.

Öll þessi atriði var bæjarfógetanum skylt að rannsaka ítarlega. Hann minnst ekki á eitt einasta þeirra í frámhaldsrannsókn sinni.

Hvernig skyldi hann nú fara að verja það, að hann slepti þeim þræði, sem hann hafði í hendi sér og leitt hefði til að komast að sannleikanum í málinu, ef honum hefði verið haldið með nokkrum áhuga og dugnaði, slepti honum til þess að draga sig eftir þeim grunsemdum, sem kynnu að koma fram við fund líksins, og snertir svo ekki við þeim þegar þær koma?

Skyldi ekki fulltrúanum nú hafa þótt illa notfært „helzta sönnunargagnið“?

Bæjarfógetinn slepti Aðalsteini úr varðhaldi í janúar 1924 af því að honum þótti vera tilgangslaust að eiga meira við málið fyr en ef lík Guðjóns myndist. 14. júní s. á. fafnast líkið og 20. s. m. úrskurðaði bæjarfógetinn, að Aðalsteinn skyldi á ný settur í gæzluvarðhald. Úrskurðurinn er ekki rökstuddur með því, að komið hafi fram nýjar líkur fyrir því að Guðjón hafi verið ráðinn af dögum, heldur eru ástæðurnar þær, að Aðalsteinn hafi orðið margsaga í málinu, að hann hafi enga sennilega grein getað gert fyrir því hvar hann hafi dvalið og hvað aðhafzt um 2 klukkustunda skeið frá því að þeir Guðjón gengu burt frá húsinu nr. 73 á Laugavegi, en að hinsvegar skraf hans við ýmsa um þessar mundir bendi til þess að hann hafi búizt við því að ráðizt hafi verið á Guðjón þá um kvöldið og honum stytur aldur, og með því að ekki sé útilokað að svo hafi verið, þá virðist vera nauðsynlegt, frámhaldsrannsóknarinnar vegna, að hann verði settur í gæzluvarðhald.

Úrskurður þessi er ekki rökstuddur með því, að komið hafi í ljós ný málsatriði, er geri frekari rannsókn nauðsynlega eða auki grun á manni þeim, sem nú á ný var settur í varðhald, heldur er hann eingöngu byggður á nákvæmlega sömu ástæðum sem hefðu átt að

aftra því að honum var sleppt úr varðhaldi rúmum 5 mánuðum áður. Orðið „margsaga“ er eitt nóg til að sýna hve algerlega misráðið það var, að láta rannsóknina detta niður þegar bæjarfógetinn hætti öllum tókum og sleppti manninum. Hver sköpuð ástæða var til þess að verða, ekki tvisaga, heldur margsaga um svo einfalt mál sem það, hvernig hann hefði skilið við förunaut sinn, þegar margsannað var að hann gat ekki annað en munað það? Úrskurður bæjarfógetans og viðskilnaður hans við framhaldsrannsóknina sammar til fullnustu, að þegar hann var að halda því fram, að tilgangslaust væri að eiga meira við málið fyr en ef lík Guðjóns myndist, þá var það markleysa ein. Bæjarfógetinn setti ekki manninn á ný í varðhald af því að rannsókn á nýtilkomnum málsatriðum stæði fyrir dyrum og því væri nauðsynlegt að tryggja sér nærveru hans og varna honum að geta borið sig saman við aðra menn eða því um líkt; því að hin nýtilkomnu atriði voru ekki rannsökuð og ekki á þau minnzt. Tilgangurinn með varðhaldinu hefur því hlotið að vera sá, að nú skyldi fanginn ekki sleppa með það sem honum hafði haldizt uppi í fyrri rannsókninni, að bjóða rannsóknardómaranum eintómar skröksögur og viðbárur um minnisleysi. En hvernig fór? Þegar hann var enn sem fyr að halda því fram, að hann hefði verið svo drukkinn á föstudagskvöldið, að hann myndi engan skapaðan hlut (nema fiskkaupin), þá verður bæjarfógetanum ekki að vegi að benda honum á, að þetta þýði ekkert fyrir hann að vera með, því að þeir viti báðir að það sé ósatt, heldur tekur hann þegjandi við þessari ósvífní mannsins. Með þessu móti hlaut framhaldsrannsóknin að verða jafn árangurslaus og hin fyrri.

Úrskurður bæjarfógetans frá 20. júní 1924 er ekki drykkjuraus vínspilltra manna né bæjarþvaður, sem reynist ekki annað en þvaður þegar farið er að rannsaka það. Í úrskurðinum birtist rökstudd skoðun bæjarfógetans á því, hvernig í máli þessu liggi. Og að sama brunni ber það, þegar bæjarfógetinn, í sama réttarhaldi og hann sleppir manninum í annað

sinn, bendir honum rækilega á það „hve öll framkoma hans í þessu máli hefði orðið til þess að vekja þann grun, að hann vissi meira um fráfali Guðjóns sál., en hann vildi segja, bæði minnisleysi hans og gaspur hans við ýmsa daginn eftir hvarfið.“ Ég vil sérstaklega biðja menn að setja á sig, til samanhurðar við nokkuð sem kemur fyrir seinna, hvernig bæjarfógetinn talar um „minnisleysi“ fangans. Honum verður hið sama sem hverjum öðrum manni með viti hefði orðið í hans sporum, að leggja þetta alveg óeðlilega minnisleysi út til áfellis manningum, en ekki til afsökunar.

Það, sem bæjarfógetinn hefur verið að halda fram um þetta mál bæði í blaðgreinum og á alþingi, fer í bága við áminnztan úrskurð hans og fellur því um sjálft sig.

Þegar nú bæjarfógetinn hafði gefið upp við rannsóknina í annað sinn, var heimtandi af dómsmálastjórninni að hún tæki í taumana og skipaði sérstakan rannsóknardómara í málinu, og einkum hlaut það að vera brýn skylda hennar fyrir þá sök að hún mátti sjá af skilríkjum, sem lögð höfðu verið fram í framhaldsrannsókninni (og hefði reyndar átt að vita það þótt ekkert stæði um það þar), að við fund líksins höfðu komið í ljós ný grunsamleg atriði, en að við þeim hafði ekki verið snert undir rannsókninni. En nú var málið látið detta niður fyrir fullt og allt, og dómsmálaráðherrann lét ekkert til sín heyra um það opinberlega fyrir en á alþingi 1926; þá gat hann ekki komið hjá að minnast á það, af því að málið var þar haft til að brígzla honum og bæjarfógetanum með því (veglegra orð en brígzl er ekki hafandi um þann vesaldóm, sem þar hafði framsögu). Ráðherrann gaf í skyn, að sér þætti lítið koma til skýrslu minnar um málið, og að sér fyndist hún vera fremur ómerkileg. Það hefur hlotið að vera framsetningin, sem honum hefur ekki geðjast að; því að ekki rengdi hann, fremur en bæjarfógetinn hefur gert, eitt einasta atriði í frásögn minni, enda er það ekki hægt, því að þar er ekki annað gert en að þræða réttarprófin nákvæmlega. Í umræðunum hélt auk þess ráðherrann fram ýmsum kenningum, sem að nokkru leyti verður vikið að í næsta kafla. Á þessum

stað vil ég aðeins, til samanburðar við það sem bæjarfógetinn hefur sagt í nýnefndum úrskurði sínum og í réttarhaldi litlu síðar um það er grunaður maður verður margsaga og fer að bera fyrir sig minnisleysi, tilfæra þessi orð úr einni ræðu dómsmálaráðherrans: „Það er lítið að byggja á því, þótt maðurinn hafi orðið tvisaga, eða ekki munað rétt. Því að það er ótrúlegt, hvað reynslan hefir sýnt, að vitni eða sakborningar muna lítið eða muna skakkt. Það voru eitt sinn gerðar margar tilraunir með það, hve áreiðanlegt sé minni vitna, og það kemur í ljós, að það er ótrúlegt, hvað menn muna lítið, taka lítið eftir o. s. frv.“ — Um þessi orð vil ég segja það eitt, að ef verjandi í sakamáli færi að bera fram slíka vörn fyrir skjólstaðing sinn, sem væri jafn þurfandi fyrir sannaðan dóm og Aðalsteinn Jónsson er, þá þætti hann aðeins gera lélega og vonlausa tilraun til þess að blekkja dómendur hans.

Ef einhver hefur verið, sá er sárnað hefur og gramizt það að yfirvöldin skyldu gefa svona frá sér í miðjum klíðum — og hinn látni lét þó ætíð eftir sig vandamenn — þá mátti hann þó vita, að ekki var enn fokið í öll skjól. Til er þrautalending, sem til þess er ætluð að vera athvarf þeirra sem þykjast vera illa leiknir af valdstjórninni. Alþingi var ekki enn komið til sögunnar. Slíkur atburður sem hvarf Guðjóns Finnssonar vakti svo mikið umtal á sínum tíma, að hann hefur ekki getað farið fram hjá þingmönnum fremur en öðrum. Ekkert á að fara fram hjá þingmönnum sem gerist í þjóðfélaginu og tíðindum sætir eða gefur grunn um að einhver misfella eigi sér stað af hálfu valdstjórnarinnar. Það hefði verið verkefni fyrir þingmann og þingmanni samboðið, að taka sér fyrir hendur að rannsaka þetta mál, þegar það var að sofna út af í höndunum á yfirvöldunum, og fá svo aðstoð þingsins til þess að hjálpa því við. En því var ekki að heilsa að neinn þeirra hefði sig svo frammi. En þegar kominn var fram opinberlega nákvæm lýsing á rekstri málsins og afskiptum dómsmálastjórnarinnar af því, þá höfðu þingmenn enga afsökun lengur. Það var þingsins að taka málið í sínar hendur.

ur, og til þess átti ekki að þurfa áskorun úr neinni átt. Hvort nokkur þingmaður hefur fengið slíka áskorun, veit ég ekki. Mér er að eins kunnugt um að sonur Guðjóns hefur oftast en einu sinni, og síðast nú fyrir skömmu, að mér er sagt, farið á fund dómsmálastjórnarinnar og leitað hófanna um hvort ekkert viðlit væri að málið yrði tekið upp aftur, en enga áheyrn fengið.

En jafnskjótt og ég hafði birt á prenti lýsingu mína á rannsókn þeirri er fram hafði farið, vékst einn mikilsmegnandi þingmaður svo vel undir ádeilu mína, að ég taldi víst að hann myndi beitast fyrir því á næsta alþingi, ef enginn annar yrði fyrri til þess, að þingið tæki málið í sínar hendur og sæi því borgið. Séra Tryggvi Þórhallsson ritar á þessa leið um það í blaði sínu „Tímanum“, 9. janúar þ. á. (í grein um rit mitt): „Höf. rekur sérstaklega ítarlega meðferð málsins út af hvarfi Guðjóns bónda Finnsonar frá Gufunesi. Mun það vera svo um marga fleiri en þann, sem þetta skrifar, að þeir hafa ekki haft fulla hugmynd um rekstur þess máls fyr. En höf. hefur haft öll skjöl málsins í höndum og vitnar allajafna í þau. Hann telur meðferð málsins með öllu óverjandi, og hver einasti leikmaður sem les frásögnina, mun taka undir þau ummæli hans. Svo sem höf. rekur meðferð þessa áður-umgetna máls, er óhugsandi annað en að það mál verði tekið upp aftur til frekari rannsóknar. Þegar fram hefur komið opinberlega svo rækileg gagnrýning á rekstri málsins bæri það vott um enn hættulegri svefn og andvaraleysi, um að halda uppi lögum og rétti í landi, ef ekki væri frekar aðhafzt.“ Þetta var veð mælt. Og þingmanninum var innan handar að láta þetta verða meira en orðin tóm. Hann hafði þingsæti til umráða og úr því gat hann unnið málinu gagn eða að minnsta kosti flokki sínum, með því að safna glóðum elds yfir höfuð mótstöðuflokksins, ef hann sýndi sig í því að hindra framgang málsins. Þingmaðurinn gleymdi því ekki heldur þegar hann kom í ríki sitt. Hann leiddi það í tal í neðri deild þingsins í 2. umræðu um fjárlögin. En — hann vék ekki einu orði að því, að nauðsynlegt væri og heimtandi af þing-

inu, að það kæmi því til leiðar, að rannsóknin í því yrði umhætt. Þau fáu orð, sem um það voru töluð í deildinni, af honum og forsætisráðherranum, lutu eingöngu að ádeilu minni á hlutaðeigandi yfirvöld, en ekki að nýrri rannsókn. Og enginn deildarmanna notaði tækifæri það sem hér bauðst til þess að sýna af sér drengskaparbragð og beitast fyrir góðu málefni. — Í efri deild var einnig minnzt á málið, en ekki heldur þar einu orði að því vikið, að nauðsynlegt væri að fá lagfæringu á óhæfilegri rannsókn, heldur var borin upp og rædd í tvo daga tillaga til þingsályktunar um málshöfðun á hendur mér fyrir ritlinginn, og varð mönnum ekki fyrir því svona skrafdjúgt um tillöguna, að þeir væru að leitast við að hnekkja þeim sannleika í þessu efni og fleirum, sem ég bar á borð fyrir þá, heldur af því að sósan, sem hann er tilreiddur í, hefur þótt þeim nokkuð beisk á bragðið.

Rannsóknin út af dauða Guðjóns Finnssonar er í sjálfu sér blóðugt hneyksli. En fyrir framferði stjórnar og þings er hún orðin að stærsta réttarhneykslinu sem hér hefur komið fyrir hver veit hvað lengi. Fortíð og nútíð eru illa sambærilegar í þessu tilliti. Áður fyrrum var stjórn landsins í fjarlægum landi, umboðsmenn hennar misjafnlega eftirlitssamir og valdsmenn ekki ætíð stöðu sinni vaxnir. Samgönguleysið dró úr framkvæmdum og áhuga í öllum efnum. Ekki voru blöðin, til að halda mönnum vakandi í einu né einu tilliti. Og svo var það, að trúin á gjörninga leiddi athyglina frá sönnum orsökum sumra dauðsfalla. Það er því ekki gott að segja hvað fyrir kann að hafa komið af grunsamlegum misförum einstakra manna, sem ekki eða lítt hefur verið rannsakað. Nú eru fyrir hendi öll ytri skilyrði til þess að slíkt geti ekki komið fyrir. Nú er stjórnin í landinu sjálfu, nægilega mönnuð, tvíþætt og þríþætt, og hún sér og heyrir allt með eigin augum og eyrum, bæði hið meinlausa, sem blöðin flytja, og hið ískyggilega, sem orðrómurinn ber henni ætíð til eyrna, þótt blöðin iðki helzt á því dyggð þagmælskunnar. Íslendingar voru ekki að berjast fyrir því að fá stjórnina inn í landið til þess að hún skyldi hvorki sjá né heyra, nema þegar henni gott

þætti, heldur til þess að ekkert skyldi fara fram hjá stjórn landsins, sem til hennar á að taka, og til þess að hún skyldi verða skjót til aðgerða um það án manngreinar. En til þess er fulltrúapíngið að það láti ekki stjórninni haldast uppi að bregðast ætlunarverki sínu. Það ástand og sú spilling í hinu opinbera lífi hér, sem allir tala um og sumir eru farnir að kveða upp úr um, er nú í því fólgin, að bæði stjórn og þing bregðast ætlunarverki sínu. Dæmin eru orðin of mörg og of kunn til þess að móti því tjái að mæla. En þá er komið út fyrir allt velsæmi og vit, er bandalag þings og stjórnar er látið ná til slíks máls sem þetta er. Það er ekki eins og verið sé að reyna til að knýja fram ábyrgð á hendur þeim embættismönnum, sem flaskað hafa á málinu; það er ekki svo mikið sem ætlazt til að neinum þeirra sé veitt ofanígjöf. Það er að eins farið fram á að dómsmálastjórninni sé haldið til að gera það sem hún hefur sjálf viðurkennt að vera skyldu sína, en ekki fullnægt enn. Hún heimtaði á sínum tíma frekari rannsókn í málinu af því að henni þótti sú ónóg, sem komin var. Bæjarfógetinn hélt seint og síðar meir nokkur málamyndapróf og hafði mann í málamyndavardhaldi um tíma. Það var allt og sumt. Við það átti stjórnin ekki að setta sig. Hún átti að fela nýjum manni verkefni það, sem bæjarfógetinn hafði sýnt svo mikla óbeit á, að ekki var við unandi. Og sjálfsögð skylda hennar var það fyrir þá sök, ef ekki aðra, að bæjarfógetinn hafði gengið alveg þegjandi fram hjá nýjum grunsamlegum atriðum, sem komu í ljós við fund líksins.

1½ mánuði áður en alþingi kom saman síðast, var komin á prent nákvæm skýrsla um rannsókn máls þessa. Sú skýrsla hefur ekki verið rengd né hrakin í einu einasta atriði. Hana hafa þingmenn getað kynnt sér, og þeir hafa gert það. En svo sátu þeir á rökstólum í 3 mánuði, að enginn þeirra lagði máli þessu eitt liðsyrði, þótt tilefni og tækifæri gæfist til þess. Hitt töldu þeir sér sæmra, að láta umræður um þetta mál og önnur fleiri, sem ég hafði hreyft, verða að eftirminnilegu hneyksli, svo sem enn mun sýnt verða.

Hátt upp í ár hefur áminnt skýrsla verið almenningi kunn. Og nú er eftir að vita, hvort borgarar þjóðfélagsins ætla að líða framferði stjórnar og þings orðalaust. En það eru íbúar höfuðstadarins, sem hér eiga að koma fram fyrir hönd allra. Þeim stendur og næst að sýna hvort það er vilji þeirra, að maðurinn fái að liggja svo óbættur hjá garði þeirra, að ekki sé rannsakað til hálfis hvernig hann hefur látið lífið.

Reykvíkingar hafa orð fyrir að vera fljótir til hjálpar við bágstadda. Hér eiga einnig bágstaddir í hlut, vandamenn Guðjóns Finnssonar. Ekki svo mjög fyrir fjármunatapið, þótt nefna megi það líka, sem fyrir það að það hefur verið sama sem að berja í klettinn fyrir þá að leita til yfirvaldanna um frekari rannsókn á atvikum við dauða hans.

Enginn skal hugsa eða láta telja sér trú um, að of seint sé orðið að taka upp aftur rannsókn í málinu. Í slíku máli er það aldrei of seint. Jafnvel þótt genginn sé hæstaréttardómur í sakamáli, má taka málið upp aftur, ef líkur eru til að eitthvað komi í ljós sem getur varðað einhverju verulegu um sekt eða sýknu. Enginn skal heldur setja það fyrir sig, að ekkert hafist upp úr nýrri rannsókn. Það er ekki á ábyrgð þeirra sem réttlætiskröfuna gera, hvernig henni verður fullnægt. Og ný rannsókn hlýtur að gefa málinu aðra og að einhverju leyti skýrari mynd en það hefur nú.

Það er sagt að þjóðunum sé dýrmætast það frelsi sem þær hafa keypt með blóði sínu. Ekki þarf Íslendingum fyrir því að þykja vænt um sjálfstæði það sem þeir hafa öðlzt, að þeir hafi unnið það með blóðsúthellingum. Að fengnum fullum sigri eru stríðsmenn þeirra komnir heim úr baráttunni án nokkurrar skinnsprettu, sem betur fer, og ekkert ber vott um að þeir hafi verið í stríði nema herfangið, sem hinir hraustustu þeirra bera í bak og fyrir og fengið er, ekki frá óvinunum, heldur frá þeirra eigin mönnum.

Af dauða manns þess, sem lét lífið við Reykjavíkurhöfn á koldimmu haustkvöldi 1923, stendur enginn frægðarljómi. En gjalda skyldu menn varhuga við því að ófrægðin af því máli öllu saman fái ekki að verða enn meiri en komið er. Annars

kann þar að koma einhverntíma, að sú ófrægð verði talin hæfa betur þeim tímum, sem nú standa yfir, heldur en frægð fyrir sjálfstæðissigurinn.

Umræður í efri deild alþingis 4. og 5. maí 1926.

Á fundi efri deildar alþingis 15. apríl þ. á. var útbýtt meðal deildarmanna „tillögu til þingsályktunar um málshöfðun gegn Sigurði Þórðarsyni út af meiðandi ummælum um Alþingi, núverandi dómsmálaráðherra og héraðsdómarann í Reykjavík.“ Á fundi 30. s. m. var tillagan tekin til umræðu, en jafnharðan tekin út af dagskrá. 4. maí var hún aftur tekin til umræðu og svo rædd þann dag og næsta dag. Umræðurnar taka upp 118 þingtiðindadálka prentaða, og lyktuðu með því að samþykkt var rökstudd dagskrá, sem fyrir löngu er þjóðkunn orðin. Til máls tóku ekki nema 4 þingmenn (auk flutningsmanns dagskrártillögunnar, sem mælti nokkur orð): flutningsmaður tillögunnar Jónas Jónsson, 3. landskjörinn þingmaður, Jón Magnússon forsætisráðherra, Jóhannes Jóhannesson bæjarfógeti og 1. landskjörinn þingmaður, Sigurður Eggerz. Það eru menn úr öllum þingflokki, einn úr Framsóknarflokki, tveir úr Íhaldsflokki og einn úr Sjálfstæðisflokki (sá flokkur var þá að eins óskilinn við). Svo sem vera bar, var Framsóknarflokksmaðurinn á öndverðum meið við þá úr Íhaldsflokki, en Sjálfstæðisflokkurinn var trúr til dauðans í því að vera „allra vinur og engum trúr“, sem síðar mun sýnt verða. En eitt voru þessir fjórir menn samtaka um: að leggja saman í krans handa höfundu „Nýja Sáttmála“. Af því að þeir verða aldrei nema fáir sem lesa Þingtiðindin, en mér virðist vera ekki nema matulegt að almenningur fái einu sinni að sjá hvernig þjóðfulltrúarnir fara stundum að verja tímanum, ætla ég að halda sýningu á kransinum áður en ég skila honum aftur þeim sem sendu, svo að þeir geri sér úr honum sveiga á sín eigin höfuð. Kann þá að fara að verða fullásett á höfuðið á hinum 1. landskjörna sem var, ef bæði af þess-

um efnum og öðrum skyldi fara að bætast þyrnikóróna ofan á hamingjusveiginn, sem þar er fyrir.

Hér er þá kransinn:

Jónas Jónsson, 3. landskjörinn þingmaður (sem hafði það, óbeinlínis, upp úr þessum tveimur dagsverkum sínum, að hann var kjörinn inn í hina dansk-islenzku ráðgjafarnefnd og inn í forstöðunefnd Þingvallahátíðarinnar 1930, en sú nefnd ætti, ef vel væri, meðal annars með persónum nefndarmanna að varpa ljóma, en ekki skugga, á næstu þúsund ára hátíð landsins) segir, að ég ráði landsmönnum til að ganga undir útlent vald og beinlínis ýti undir eina erlenda þjóð að vinna að því að ná valdi yfir landinu; að ég geri tilraun til að koma þjóðinni á þá trú, að við eigum að ofurselja landið annari þjóð, og til að koma þeirri trú inn hjá annari þjóð, að hún eigi að sækjast eftir að ná valdi yfir Íslandi; að ég skori á erlendar þjóðir að taka landið; að ég geri árásir á sjálfstæði landsins; talar um hver hættu þjóðinni stafi af undirlægjuskap mínum; að ég beinlínis ráðleggi landinu að fórna frelsi sínu, að ég vilji fá landsmenn til að afsala sjálfstæði sínu; talar um innlimunarstarf mitt, föðurlandssvik og landráðastefnu; segir mig vera yfir mig reiðan eða þá geggjadan, nema hvorttveggja sé, hálfbrjálaðan, geðbilaðan.

Kollega þessa manns í ráðgjafarnefnd og Þingvallanefnd, forseti sameinaðs alþingis, bæjarfógeti í Reykjavík Jóhannes Jóhannesson segir að ég hafi farið með algerlega órökstuddar dylgjur um það, að hann stingi sakamálaákærum undir stól og láti þær ekki koma fram; en af því að ómögulegt hafi verið að vita við hvað hafi verið átt með dylgjunum, hafi hann látið sér nægja að lýsa þær opinberlega ósannar og vísa þeim heim til föðurhúsanna sem ómaklegum í garð sinn og fulltrúa sinna, „og hefur höfundurinn orðið að kyngja þeim niður aftur með þögninni“, segir hann. Hann ber mér á brýn að ég sé að ráðast á menn og skamma þá í gróðaskyni. Segir að ég hafi viljað láta sig þína mann til sagna.

Jón Magnússon forsætisráðherra segir að ég fari með mjög óvandaða ásökun og rakalausar dylgjur, og að slíkar dylgjur

sé mjög mannskemmandi fyrir þann, sem með fari. Hann nefnir mig hræsnara og segir að ég tali eins og Farísei, vegna þess að ég viti mig ekki hætis hótí betri en hina, sem uppvísir hafi orðið að því að brjóta í bága við lög og reglur þjóðfélagsins. Hann segir (og það er hin einasta viðurkenning, sem mér hlotnaðist hjá háttvirtri efri deild alþingis á þessum heiðurs-
dögum hennar) að ég sé ekki geggjaður, eins og hinn 3. landskjörni haldi fram; en auðsjáanlega sé ég haldinn mikilli bölsýni, að bölsýni magnist hjá sumum gömlum mönnum og að hjá mér sé hún á háu stigi. Að rit mitt sé ekkert annað en upptugga eldri og yngri blaðaskamma, að viðbættu hrafli hér og þar úr skammaræðum á þingi. Hann álitur það vítavert, hvernig ég tali um sambandsmálið eða fullveldið, og tekur sér í munn orðið landráðakafli um þann kafla rits míns.

Ég verð að nefna Sigurð Eggerz með hinum, úr því að hann var þarna í deildinni. Hann var með sinn venjulega heimskuvadal, sem heldur er nú útlit fyrir að hann megi fara að leggja niður við opinber tækifæri, nema Reykvíkingar haldi áfram að láta þjóða sér það sem þeir hafa þolað hingað til, að hann sé hafður til að prédika yfir þeim frá leiði Jóns Sigurðssonar á árshátíð þeirra. Hann þættist víst settur hjá, ef ég nefndi ekki eitthvað af því sem hann lagði til málanna í þessum umræðum.

Hann talar um hina djúpu fyrirlitningu mína á „sjálfstæðisbaráttu vorri“, segir að ég kalli „þjóðina okkar“ óþrifakind og kláðakind, sem aðrar þjóðir eigi að taka til hirðingar, að í riti mínu sé „þjóð vor og þing smánað“ og „lítið gert úr fullveldi voru og öllu, sem íslenskt er og okkur er nært“. Hann talar um trú mína á framtíð tugthúsanna og um vantrú mína á skólunum. Þetta má nægja í bili, en ég vík að honum betur síðar.

Orð þau, sem ég hefi nú tilfært, eru ekki nema nokkur blóm, lesin út úr 118 dálka löngum umræðum. Þær stundirnar, sem umræðumennirnir voru ekki að illskast hver við annan, héldu þeir áfram að tala í sama anda um mig og rit mitt. Og sé umræðurnar skoðaðar frá efnishliðinni, þá held ég að mér sé

óhætt að fullyrða, að þar skyldi ekki standa steinn yfir steini, ef ég gæfi mér tíma og rúm til að fara út í hvert einstakt atriði; svo rangsnúin er röksemdafærsla þeirra og svo mikið tala þeir af sér. Hinn einasti sannleiksvottur, sem örlar á í umræðunum, kom frá þeim ræðumanninum, sem allir myndu sízt ætla; en reyndar var það af orsök, sem honum var ósjálf-ráð og þakkarlaus.

Undir svofelldum lestri þessara fjöggra manna sat nú forseti deildarinnar sem væri hann heyrnarlaus og mállaus. Engin athugasemd, ekkert orð fór af vörum hans. Og enginn annara deildarmanna lét með einu orði á sér heyra, að honum geðjaðist ekki að því, sem fram fór. Af þessu verður ekki annað ráðið en að þeir 14 menn, sem efri deild skipa, hafi verið samtaka og sammála um að láta deildina vinna sér eitt-hvað til frægðar við þetta tækifæri eða þá, ef svo vildi heldur verkast, verða sér til eilífrar skammar.

Hvernig stendur nú á því að efri deild alþingis hafði svona mikið við mig? Ég er þó ekki hinn einasti, sem hef sagt upphátt það sem fjöldi manns hugsar og talar sín í milli, að alþingi sé fyrir löngu komið á afvegu og að ekkert mót sé á því að það ætli að hverfa aftur af þeim af sjálfsdáðum. Nokkru eftir að rit mitt kom út skrifaði Guðmundur prófessor Hannesson margar blaðgreinar um sama efni og gaf þær síðan út í sérprentun með fyrirsögninni: „Út úr ógöngunum. Hvað kemur í stað þingræðisins?“ Ógöngur þær, sem hann á við, eru ógöngurnar sem alþingi hefur komið þjóðinni í. Í þessu liggur í sjálfu sér svo þung ásökun, að undarlegt má virðast, eftir fengna reynslu, að þingið skuli hafa látið hana þegjandi fram hjá sér fara. Og í sjálfri fyrirsögninni telur hann þingræðið af, spyr hvað eigi að koma í staðinn fyrir það. Hvílík goðgá! Hann lýsir ókostum þingræðisins almennt miklu ítarlegar en ég gerði og af miklu meiri fróðleik en ég hefði getað gert, og hann fer engu vægari orðum um það en ég og er engu vonbetri um bata þess; hann leggur að vísu á ráð til þess að komast út úr ógöngunum, en þau virðast ekki miða til að lækna þingræðið, heldur til þess að

koma einhverju öðru á laggirnar, þegar búið er að skera þingræðið niður. Hann segir á einum stað: „Ég fæ ekki betur séð en að einhverskonar fulltrúafing sé ómissandi.“ Einhverskonar! Einungis að menn losni við það fyrirkomulag, sem nú er. Hann segir að fjöldi góðra manna (erlendis) sé kominn á þá trú að sennilega verði ekki komizt hjá að hverfa frá þingræðinu í þeirri mynd sem það hefur nú, og í sambandi við þetta segir hann um þingræðið hér á landi, að „það mun sannast mála, að álit þess fari hnignandi, þó fæstir fari eins langt og haft er eftir einum Sunnlendingi. Honum varð það að orði: „Skyldi ekki kongurinn gera það fyrir okkur, ef við bæðum hann vel, að losa okkur við helv. þingið?“ Höfundurinn endar lýsingu sína á þingræðinu með þessum orðum: „Hvað skal svo segja um allt þetta stjórnarfar, allar þessar afleiðingar af kosningarrétti og flokkaskiftingu? Spilling fylgir því, hvar sem lítið er: blaðaspilling, kjósenda- og kosningaspilling, þingspilling og stjórnaerspilling, þó misjafnlega mikið kveði að þessu. Hatur og flokkadráttur kemur hvervetna upp, erjur og illdeilur. Illur fjárhagur og háir skattar vofa ætíð yfir. — Svo er allt á hverfanda hveli: stjórnin, stefnan, fjárhagurinn. Alltaf er verið að byggja upp á þjóðarinnar kostnað og alltaf verið að rífa það aftur niður. — Svo óhyggilegt er þetta stjórnarfar, að hvert fyrirtæki hlyti að fara á hausinn með slíkri stjórn. Það eitt hefir bjargað þingstjórnunum til þessa, að þær gátu tekið svo mikið úr hvers manns vasa, sem þeim leizt. En einnig þetta hefur sín takmörk, og nú er víða lítið eftir í vösunum og gjaldþolið á þrotum, en skuldirnar botnlausar. Það er ekki að furða, þó þingin séu í vandræðum um þessar mundir!“

Eru ekki ósköp að heyra þetta? Spilling í hverju orði. Allt er spillt, blöðin, kjósendurnir, kosningarnar, þingið, stjórnin. Er ekki verið að smána og svívirða þetta allt? Ég sagði, að hjá þinginu hefði spinningin upptök sín. Hann segir hið sama, því að hann kennir þingræðinu um allt ólánið. Hann er vissulega engu betri en ég.

Hvernig skyldi þá standa á því, að engin af landsgersem-

um efri deildar ber upp tillögu til þingsályktunar um málshöfðun gegn prófessornum (og Sunnlendingnum, ef takast nætti að hafa uppi á honum), og hversvegna heldur efri deild ekki dómsdag yfir honum? Það kemur til af því, að hann nefnir engan. Ég nefni nöfn, nefni lifandi dæmi upp á spillinguna. Þó að talað sé svo illa sem mest má verða um þingræðið og þingið, þá tekur enginn það til sín. Þingmönnum er sama þó að „þingið“ sé sagt vera svo spillt, að það sé ekki setjandi á vetur. Þá fyrst, er snert er við þeirra eigin persónum, færist líf í þá. Þá fyrst fara þeir að finna til fyrir þings og þjóðar hönd og finna svo sárt til sem óp og kveinstafir þeirra í efri deild munu bera vott um til komandi kynslóða.

Ekkert viðlit er fyrir mig að minnast hér á allt, sem kom fram í umræðunum og snertir mig eða málefni sem ég tók fyrir í riti mínu. En sumt ætla ég að athuga nokkuð.

Um Jónas Jónsson, 3. landskjörinn þingmann, get ég verið fáorður. 4. maí 1926 mun jafnan verða talinn merkisdagur í lífi hans. Þann dag og næsta dag talaði hann samtals 70 þingtiðindadálka prentaða. Af þeim fóru (fyrri daginn) 6 dálkar eða því sem næst í orðréttan upplestur úr „Nýja Sáttmála“. Meðan hann hélt sér við „bókina“, talaði hann satt. Og svo mikill kraftur fylgdi orðum þeim sem hann sótti í hana, að honum rataðist einstöku sinnum satt á munn í hinum 64 dálkunum. En oft var það ekki.

Ég hef tilfært hér á undan hið helzta af því sem Jóhannes Jónhannesson bæjarfógeti sagði.

Það er rétt hjá honum, að hann hefur í bréfi til mín, dags. 6. jan. þ. á., sem birt er í „Morgunblaðinu“ 9. og í „Ísafold“ 12. s. m. og prentað hér að framan, gert heimvísun þá til föðurhúsanna, sem hann er að tala um, á dylgjum, sem ég hafi verið með í garð hans og fulltrúa hans um að þeir stingi sakamálaákærum undir stól. En það er rangt af honum að álykta á þá leið, að af því ég hafi ekki svarað um hæl öllu því, sem í því bréfi stendur, þá sé það sama og samþykki eða sama og ég hefði afturkallað eitthvað, sem ég hafði áður

sagt („kyngt því niður“). Við stöndum nokkuð ólíkt að vígi, hann og ég. Hann hefur til umráða flokksblöð sín og getur látið þau flytja hvað sem hann vill, hvert á land sem hann vill og hvernig sem það er. Ég hef engin blöð til umráða, og verður það því að vera undir hentugleikum mínum komið hvenær ég svara þegar á mig er yrt. Að vísu hefur það ekki komið til enn, að mér hafi verið synjað rúms í blaði fyrir svargrein; en ég hef sterkan grun um að þessa heims höfðingjar myndu ekki líta hýrum augum til þeirra blaðstjóra sinna, sem færu að gera mikið að því að flytja greinar eftir mig eða vera mér á annan hátt hliðhollir, og ég hef þessvegna farið spart í að nota mér gestrisni þeirra, því fremur sem sumir þeirra virðast ekki treysta sér til að flytja neitt eftir mig, nema bæjarfógetinn riti fyrst á það notarialvottorð um að ég sé svo sljór og hugarástand mitt svo brjóstumkennanlegt, að ekkert mark sé takandi á því sem ég segi. Þar næst hef ég satt að segja treyst því, að ekki aðrir en mjög lélegir lesendur myndu fara að sannfærast um annað, af því sem bæjarfógetinn hefur ritað á móti mér, en að málsstaður hans sé óverjandi. Þannig hef ég álitnið óþarft að vera að bera af mér það sem hann ber á mig, að ég hafi viljað að hann þindi mann til sagna. Það er vonlaust að ætla sér að telja mönnum trú um slíkt. Og þegar hann, eftir 4 mánaða umhugsunartíma, er að fara með hið sama á alþingi (hann skaut því inn í ræðu hjá flutningsmanni), þá veit ég ekki hvað ég á að halda um hann.

En um heimvísun bæjarfógetans á einhverjum dylgjum er það í fyrsta lagi að segja, að óþarft var fyrir hann að vera að bera það af fulltrúum sínum, að þeir væru að stinga einhverju undir stól. Ég hef ekki minnst á nema þennan eina fulltrúa, sem fór með sakamálsrannsóknina, og honum hef ég ekki borið það á brýn. Og reyndar kemur orðatiltækið „að stinga undir stól“ hvergi fyrir í riti mínu, svo eg muni til; en auðvitað gæti ég hafa verið að gefa hið sama í skyn með öðrum orðum. Ég kannast ekki við að hafa farið með dylgjur. Ég hef gengið beint framan að mönnum þeim sem ég

átti erindi við, og sagt þeim þann fyllsta sannleika, sem ég vissi. En því er svo farið um rekstur opinberra mála í Reykjavík; að ekki er ætíð auðgert fyrir þann, sem er ekki á einhvern hátt við þau riðinn, að vita fulla vissu um gang þeirra. Þau byrja hjá lögreglustjóra, fara frá honum til bæjarfógeta og þaðan til dómsmálaráðuneytisins. Hlekkist þeim eitthvað á í þeirri ferð, þá er eðlilegt að ókunnugir verði að geta í eyðurnar um það, hver helzt eigi sök á þeim misförum. Þegar þess er gætt, hve hljótt er um þau mál frá upphafi til enda og að enginn skiftir sér af þeim nema þeir sem hafa embættisskyldu til þess, en þeir aðrir, sem eitthvað þykjast vita, vilja ekki láta bera sig fyrir neinu, þá er ekki á öðru völ fyrir þann, sem þykist þurfa að minnast á eitthvert slíkt mál opinberlega, en að geta sér til þess líklegasta, þar sem sannanleg víska er ekki fyrir hendi. Það er ekki eins og slíkt mál sé einkamál þeirra, sem með þau fara, heldur eru þau almenningismálefni, og þeir ættu ekki að kippa sér upp við það þó að einhver úr þeim almenningi geri þau að umtalsefni opinberlega, eftir því sem hann veit sannast og réttast um þau. Ef vel væri, ættu embættismennirnir að verða fegnir því og taka því vel, ef einhver dregur slíkt mál fram í dagsbirtuna úr þeirri dul sem þau eru oft í. Ef t. d. blöðin ræktu slíkt eftirlit að staðaldri, myndu embættismenn síður falla í freistni til að skilja stundum öðru vísi við mál en þeir myndu geta varið, ef nokkur krefði þá nokkurntíma ábyrgðar.

Ég hef sagt fullum fetum, að vanhöld þyki verða á opinberum málum í Reykjavík. Um það hafa löngum heyrzt kvartanir, að réttarfarið hér væri ekki sem skyldi. Og það kemur ekki til, að mál það, sem ég hef aðallega gert að umtalsefni, sé eins dæmi í því tilliti. Þannig hefur Ragnar Leví kaupmaður skýrt frá því í ritlingi sínum „Gjaldprot og réttvísi“, sem út kom á síðastliðnu vori, að hann og 4 menn aðrir hafi í nóvembermánuði 1921 sent bæjarfógetanum kæru á kaupmann einn, sem um þær mundir varð gjaldproti, og borið á hann ýmsar sakir, óreglulega bókfærslu og annað fleira; sem ekkert undanfæri virtist vera að rannsaka. En það hefur

aldrei verið gert. Og þegar hann ámalgaði það við dómsmála-
stjórnina eitthvað 4½ ári síðar, að málið yrði tekið fyrir, var
honum svarað einhverju á þá leið, að eftir að ráðuneytið hefði
borið málaleitan hans undir bæjarfógetann, léti það hann vita,
að ekki þætti fært að eiga neitt við þessa bráðum 5 ára gömlu
kæru. Þetta þarf engrar skýringar við.

Ég held að dylgjur þær, sem bæjarfógetinn er að tala um,
sé ekki annað en vindmylnur sem hann hefur barizt við og
þóttzt vinna sigur á.

Hann ber mér á brýn að ég sé að ráðast á menn og skamma
þá í gróða skyni. Um það verður hann að halda það sem hon-
um sýnist. En ekki stendur það honum næst að ætla mér það.
Rit mitt hefði orðið eins útgengilegt og það reyndist, en mér
miklu fyrirhafnarminna, ef ég hefði valið önnur smærri og
auðveldari umtalsefni í stað sakamálsrannsóknarinnar, sem ég
varði miklum tíma til að kynna mér til hlítar og til þess að
gera frásögnina um hana svo úr garði að hún yrði ekki rengd.

Jón Magnússon forsætisráðherra minntist á margt af
því sem ég geri að umtalsefni; en ég sé mér ekki fært að svara
öllum athugasemdum hans að þessu sinni, en býst við að taka
fyrir við annað tækifæri það sem ég skil eftir nú.

Hann segir meðal annars: „Þeir, sem eru að tala um, að
enginn munur sé gerður á sekum og saklausum, eru hræsnar-
ar. Þeir tala eins og Farísear, vegna þess að þeir vita sig
ekki hætis hót betri en hina, sem uppvísir hafa orðið að því,
að brjóta í bág við lög og reglur þjóðfélagsins. Það eru fáir
jafn hreinskilnir eins og skáldið Goethe, sem haft er eftir,
að það væri ekkert það brot til, sem hann hefði ekki getað
drýgt einhverntíma á æfinni.“

Hér eru í fyrsta lagi rangfærð orð mín. Ég segi á einum
stað um Íhaldsflokkinn, að því að eins geti sá flokkur verð-
skuldað meiri tiltrú en Framsóknarflokkurinn, að hann haldi
ekki áfram að sigla með þá menn innanborðs, sem með atferli
sínu sé að vinna að því að þurka út muninn á sekum
og saklausum í þjóðfélaginu. Ég hef hvergi sagt, að enginn
munur sé gerður á sekum og saklausum. Svo langt er

ekki komið enn. En ég hef sýnt það og sannað, að nokkrir embættismenn (þeir eru ekki allir úr Íhaldsflokknum) hafi sýnt óverjandi sljóleik í rekstri opinberra mála og látið beint farast fyrir að rannsaka mál sem þeim var skylt að rannsaka eða láta rannsaka. Um það er engum blöðum að fletta, að fá slíkt atferli að eiga sig algerlega óhindrað og óumtalað, þá mun ein syndin sækja aðra heim hjá þessum mönnum, aðrir taka upp sama sið og afleiðingin verða að síðustu sú sem ég nefndi. Fyrir þetta skipar forsætisráðherra mér á bekk með hræsnurum og Faríseum, og það sem á eftir kemur sýnir, að fyrir því lætur hann mig eiga þar heima, að ég búi yfir glæpsamlegum tilhneigingum, sem ég sé svo óhreinskilinn að þegja yfir (og svo hlálegur að framkvæma ekki?). Hér eru gerðar mjög hæpnar ályktanir. Það eru miklu, miklu meiri líkur til að sá maður sé ekki hræsnari, sem í óþökk allra valdhafa segir til þess opinberlega, að einhverjir í þeirra liði hafi gert sig seka í vitaverðu athæfi, en að hann sé það. Hitt verður að liggja algerlega milli hluta, hvort með honum kunni að leynast ískyggilegar tilhneigingar, meðan hann situr á strák sínum og gerir ekkert illt af sér. Yfirvöldin í Reykjavík (að dómsmálastjórninni meðtalinni) hafa stundum verið svo ófundvís á misgjörðir, þó að þau hafi þreifað á þeim og þuklað um þær, að þau ætti ekki að fara að bæta því á sig að rannsaka hjórtun og nýrun. Þeim má sannarlega vera nóg að vita það, sem öllum öðrum yfirvöldum á þessari jörð er nóg að vita, að engum er hegnt fyrir hugsunina eina, meðan hún tekur ekki holdgan í verknaði eða tilraun til verknaðar.

En hvað skyldi það nú vera, sem aftrar þessum hræsnurum og Faríseum frá því að þjóna brothneigðri lund sinni? Án alls efa að miklu leyti, hjá mörgum sjálfsagt eingöngu óttinn við hegninguna, beygurinn við að komast undir manna hendur. Jafnvel mikilmennið Goethe hefði ekki farið að gera játningu þá sem eftir honum er höfð, ef hann hefði vitað sér vísa hegningu fyrir hugrenningar sínar einar saman, jafnskjótt og þær væru látnar í ljós, enda hafa þær komið svo víða við, ef þær hafa tínt upp hvert hugsánlegt brot, að hann hefði

að minnsta kosti verið birgur að húsnæði það sem eftir var æfinnar. Sá „Farisei“, sem skilur það hvað beygurinn við „manna hendurnar“ hefur forðað mörgum frá að verða þræll illra tilhneiginga og þar með forðað fjölda mörgum öðrum frá þeim voða, sem þeim hefði af þeim staðið, ef þeim hefðu engar skorður verið reistar, er meiri mannúðarmaður, þegar hann átelur það að verið er meira og meira að fella niður þær skorður, heldur en hinir, sem eru að bera utan á sér umhyggju fyrir sakamönnum og mannúð við þá, þó að ráðlag þeirra bendi miklu fremur á að komið sé fyrir þeim líkt og fyrir stjórnöndunum frönsku á 18. öld, sem réðu ekki við spillinguna og létu berast með henni, en hugguðu sig við að syndaflóðið kæmi ekki fyr en eftir þeirra daga.

Í þessu sambandi vil ég tilfæra orðréttá málsgrein, sem er í beinu framhaldi af ummælum ræðumannsins um hræsnarana og Fariseana: „Að ég hef talað svona lengi um þetta eina atriði, byggist á því, að ég ætlast til, að framkvæmdir mínar á þessu sviði fyr skýri sem bezt, hverjar muni verða framkvæmdir mínar framvegis, þegar brotamenn eiga í hlut. Og ég þykist ekki þurfa að skýra þetta betur til þess, að mönnum skiljist, hver afstaða mín sé, eins og t. d. til stjórnarráðskvistsins, náðun(ar) Júlíönu eða til hinna þriggja manna, sem gefnar voru upp sakir. Ég læt mér í léttu rúmi liggja, hvað sagt er um afskifti mín af þessum þrem atriðum, en það, sem ég gerði, var ekki gert til að breiða yfir brot þessara manna, heldur var það sprottið af þeirri skoðun minni, að það sé þjóðfélaginu hollast að halda brotamönnum sem lengst frá fangelsunum, þar sem andrúmsloftið er slæmt og spillandi.“ Hér er sagt berum orðum að maður sá, sem stóð fyrir aðgerðinni að stjórnarráðshúsinu, sé brotamaður, og að ræðumaðurinn hafi ráðið því máli svo til lykta sem hann gerði, af því að hann álíti að það sé þjóðfélaginu hollast að halda brotamönnum sem lengst (sem lengst!) frá fangelsunum, þar sem andrúmsloftið sé slæmt og spillandi. Það er svo ótrúlegt að hann hafi ætlað að segja þetta, að ég vil gera ráð fyrir því að þingskrifari hafi misskilið hann og haft skakkt eftir hon-

um. Er þess getið í neðanmálsgrein í Þingtiðindunum, að ræðu þá, sem þetta kemur fyrir í, hafi ræðumaðurinn ekki verið búinn að yfirfara nema að nokkru leyti, þegar hann dó.

Forsætisráðherrann minnst á rannsóknina út af dauða Guðjóns Finnssonar. Hvorki hann né bæjarfógetinn viku að því einu orði, að ég hefði farið skakkt með neitt sem í prófunum stendur. En bæjarfógetinn vill gera allan framburð í málinu, bæði vitna og grunaðra manna, að hégóma, að drykkjurausi. Ráðherrann minnst ekki á það. En — hann vantréystir mér til einhvers. Og hann gerir grein fyrir því á þessa leið: „Höfundur bókarinnar var að vísu nokkuð lengi sýslumaður, en hann hafði ósköp litla reynslu í þessum málum. Það er nefnilega svo, að reynslu í sakamálameðferð hefir enginn dómari verulega, nema dómari í Reykjavík. Ég tala nú ekki um sýslumenn í sveitasýslum, svo að það er alls ekki leggjandi mikið upp úr dómi höfundar „Nýja sáttmála“ þess vegna, og það er eitt merkilegt um þá menn, sem hafa litla reynslu í svona málum, að þeir halda, að þeir geti séð sekt eða sakleysi svona manna fyrirhafnarlítið, sjái það „út“, bæði af gögnum og öðru.“ Illt væri nú ástandið hér á landi og enn verra en það er, ef engum öðrum en bæjarfógetanum í Reykjavík væri trúandi til að sjá rétt „út“ það sem sjá þarf í sakamálum. Enda fer forsætisráðherrann fljótt ofan af því aftur. Hann segir fáam línum síðar: „Það er nú ekki einusinni svo, að það, sem talið er líkur, sé það í augum manna, sem hafa haft nokkuð mikið með slík mál að gera. En setjum nú svo, að óreyndum manni sýnist vera býsna miklar líkur fyrir sekt. Þá er þó ekki eins mikið á því að byggja og því, sem rannsóknardómari, er með málið hefir farið, segir og veit um það. Hans þekking stendur ólíkt dýpra en þekking bæjarmanna, sem aðeins heyra um prófin úr blöðum og ýktum ummælum manna á milli.“ (Þetta síðasta tekur ekki til mín, því þekking mín var fengin úr sjálfum réttarprófunum). Auk bæjarfógetans í Reykjavík er þannig fulltrúi bæjarfógetans í Reykjavík, þeim er fer með sakamál, trúandi til að sjá hvernig í hverju máli liggur.

En sé þetta rétt, þá fullyrði ég, að hverjum manni, sem fær löggildingu til að fara með sakamál, er trúandi til hins sama. Því hafi ritstjóri „Storms“ ekki sýnt það með margumræddri sakamálsmeðferð sinni, að hér er engin lágmarkskrafa gerð til hæfileika rannsóknardómara, þá hefur hann sýnt það með skrifum sínum um málið. En forsætisráðherrann lætur ekki hér við lenda. Hann segir enn: „Ég veit það, að á meðan málið var á ferðinni, en ég var þá ekki dómsmálaráðherra, fylgdist skrifstofustjórinn í stjórnarráðinu með um málið, og ég get sagt það, að hann, eins og bæjarfógetinn, var sannfærður um það, að maðurinn væri ekki sekur, því að það er lítið að byggja á því, þótt maðurinn hafi orðið tvisaga, eða ekki munað rétt o. s. frv.“ Hér er þá enn maður, og það maður sem ég veit ekki til að hafi nokkurntíma farið með sakamálsrannsókn eða setið í dómarasæti, sem forsætisráðherrann hefur treyst til að „sjá sakleysi manns út af gögnum“. Og það er óhjákvæmilegt að fara miklu, miklu lengra í tilslökun. Því að að því lýtur einmitt öll starfsemi dómara í sakamálum um víða veröld, bæði löglærðra dómara og ólöglærðra, já ómenntaðra kviðdómara, að „sjá út sekt eða sakleysi manna bæði af gögnum og öðru“. Út úr þessu samfélagi lét ég ekki byggja mér. Ég fullyrði, að mér er trúandi fyrir að finna galla á sakamálsrannsókn, sem liggur eftir ritstjóra „Storms“.

En það er ekki einungis reynsluskortur sem í augum forsætisráðherrans gerir mig óhæfan til að leggja orð í um svona efni. Hann segir sögu af því að hann hafi einu sinni haft undir sakamálsrannsókn mann, sem annaðhvort var orðinn eða varð upp úr því geðveikur. Mér er allsendis óljóst hvað saga þessi á að sýna eða sanna. En svo heldur ræðumaðurinn áfram og segir: „Þeir, sem hafa vit á þessu, eða hafa reynslu í þeim efnum, þeir láta ekki hrífast af því, þó að líkur séu um það, að maður sé sekur, því að það getur verið svo, að það, sem rannsóknardómarinn hefur upplýst, sé ekki einu sinni líkur. Ég veit það ósköp vel, að það er ekki til néins að tala svona við hv. flm. (J. J.). Hann annaðhvort tekur ekki eftir því eða skilur það ekki. En ég vona, að margir, sem þetta heyra, muni

skilja það, einkum og sér í lagi, ef þeir hafa reynt og athugað sálarástand annara manna, reynt að skyggjast undir yfirborðið í þesskonar sökum. Jafnvel höfundur ritsins sjálfur held ég að mundi ekki skilja þetta, því að hann er auðsjáanlega svo bundinn við löngu yfirgefna hegningarmálaskoðun, að hann myndi ekki geta skilið það.“ Já, það er alveg víst að ég skil þetta ekki; og svo mun fara fyrir fleirum. En skilningsleysi mitt kemur ekki af því að ég sé bundinn við löngu yfirgefna hegningarmálaskoðun; slíkt er einber, átyllúlaus hégómi og vandræðatal. En þó að það væri hverju orði sannara, að ég vildi láta innleiða kvalafullar refsingar og pyntingar (ég fæ ekki betur séð en að ræðumaðurinn sé að gefa það í skyn seinna í sömu ræðu), þá kemur það ekki því máli við, sem hér lá fyrir. Ég hafði sýnt fram á að rannsókn í sakamáli hefði verið óhæfilega léleg. Rannsókn í hverju eini sem er, hvort heldur í vísindalegum efnum í viðtækustu merkingu eða til þess að finna réttlátlega niðurstöðu í borgaralegum deilum eða til þess að komast fyrir misgjörðir og hafa uppi á sakamönnum, miðar til þess að leiða sannleikann í ljós. Enginn skal reyna að fara að telja mönnum hér trú um að mannkynið sé farið að gefast upp eða linast í sannleiksleit sinni, hvorki í einu né neinu tilliti. Sífellt er verið að leitast við að tryggja það betur og betur, á einn bóginn að ekki sleppi til að upp komist um misgjörðamenn, og á hinn bóginn að enginn sé til lengdar hafður fyrir rangri sök eða neinum saklausum hegnt. Kviðdómar eru einn liður í þeirri viðleitni. Fyrir nokkrum árum hafa t. d. Danir innleitt hjá sér kviðdóma í sakamálum með því sem þeim fylgir, þannig að rannsókn málsins fer nú fram í heyranda hljóði svo sem mest má verða. Sækjandi og verjandi eru viðstaddir rannsóknina og blöðin flytja nákvæmar skýrslur um það sem fram hefur farið (rétt eins og hér hjá oss); en sá rekspölur var reyndar kominn á löngu áður en nýmælið um kviðdóma var lögleitt. Með slíkri málsmeðferð er áhugi almennings og eftirtekt á málunum svo vakandi, að ekki getur komið fyrir að dómendur eða dómsmálastjórn eyði þeim og láti þau detta

niður botnlaus. Hjá öllum siðuðum þjóðum er fullkomin alvara í rannsókn slíkra mála og ekkert málamyndakák getur þar þrífist. Þegar svo rannsókn er til lykta leidd með þeim úrslitum, að einhver er metinn sekur, þá kemur til að ákveða hegningu þá sem hann hefur til unnið, og um það hafa, svo sem kunnugt er, siðaðar þjóðir lög og reglur, sem farið er eftir meðan þær eru í gildi. En á Íslandi er þetta farið að verða nokkuð með öðrum hætti. Ef haldið verður áfram að breyta eftir þeirri skoðun, „að það sé þjóðfélaginu hollast að halda brotamönnum sem lengst frá fangelsunum, þar sem andrúmsloftið er slæmt og spillandi“, þá er einfaldast að vera ekki að fást um það, þó að maður brjótist inn í hús og steli eða þó að aðrir, af betra taginu, hafi sviksamleg gjaldþrot að atvinnu. Það er þá tilgangslaust að vera að rannsaka slíka hluti. En meðan verið er að því hér í Reykjavík, ættu rannsóknir að fara fram annarsstaðar en þar sem þær eru nú haldarar, í hegningarhúsinu; því að hver veit nema þeir, sem eitthvað hafa gert fyrir sér, spillist af því að koma inn í hið slæma og spillandi andrúmsloft í því húsi. En spurningin verður þá reyndar sú: hvaða andrúmsloft var það sem spillti þeim svo, að þeir fóru að stela og svíkja? Og þar kemur að spurt verður: er nokkur spilling í því að stela og svíkja?

Gagnvart lesöndum almennt býst ég við að óþarft sé að taka það fram, að nauðsynlegt sé að bókað sé nákvæmlega það sem gerist í rannsókn sakamáls. Sú krafa er svo sjálfsögð, að ekki verður um hana deilt. Ég hef tekið fram á bls. 21 hér á undan: „Ef bæjarfógetinn átti að geta hait nokkurt eftirlit með hvernig fulltrúi hans rækti starf sitt, hefði hann átt að leggja fyrir hann að bóka með sem mestri nákvæmni spurningar sínar og svör hins yfirheyrða. En um slíkt er hér ekki og getur ekki verið að ræða.“ Og hið sama var aðvitað um þau próf (framhaldsprófin), sem bæjarfógetinn hélt sjálfur; því að án nákvæmrar bókonar geta ekki málflutningsmenn eða æðri dómendur fylgzt með því sem gerzt hefur. Nú fann ég að því að bæjarfógetinn skyldi ekki hafa gefið meira en að bóka, þegar Aðalsteinn Jónsson var að

bera fyrir sig minnisleysi af því að hann hefði verið svo drukkinn. Ég vildi að bæjarfógetinn hefði að minnsta kosti sagt við hann, að ekkert þýddi fyrir hann að vera að halda þessu fram, því að þeir vissu báðir að það væri ósatt. En bæjarfógetinn bókaði ósannindin a t h u g a s e m d a r l a u s t; það var það sem mér þótti ófært. Út úr þessu fær nú bæjarfógetinn að ég sé að átelja sig fyrir það, að hann hafi bókað framburðinn rétt! Og forsætisráðherrann segir á þingi um þetta atriði: „Það er einnig broslegur barnaskapur hjá höf. „Nýja Sáttmála“ og hv. flm. (JJ) að ásaka dómarrann fyrir það að bóka rétt það, sem sakborningur hefir sagt. Þetta er ásökun um það, að dómarrinn skuli vera svo lítillægur, svo mikið vesalmenni að bóka rétt það, sem sakborningur hefir sagt. Nú get ég sagt hv. flm. (JJ) það, sem hann ekki veit, að það er einmitt mjög nákvæmleg bókun á framburði sakborninga í stærri málum, sem hefir hina mestu þýðingu. Framburðurinn er oft ekki að eins bókaður í einu lagi, heldur líka spurningarnar og svörin, því að það er oft mjög mikils virði að bóka þetta eins og sakborningur hefur sagt það, og svo á þetta að vera einhver óskapleg vesalmennska. Þó að þessu sé haldið fram í „Nýja Sáttmála“, ætti hver heilskyggn maður að sjá, að það er hreinasta fásinna. Það er óráðvendni gagnvart sakborningi og embættislögum að breyta í nokkrum sköpuðum hlut því, sem hann hefir sagt.“

Af því að forsætisráðherrann er dæinn, skal ég ekki annað um þetta segja en það, að ég er handviss um að jafnvel bæjarfógetinn þyrði ekki, ef á ætti að herða, að skrifa undir þessa rangfærslu á orðum mínum.

Á öðrum stað segir forsætisráðherrann: „Málið, sem ég vildi nefna og hv. flm. (JJ) taldi svo óskaplegt, það er málsókn lögregluþjónsins í Reykjavík. Ásökunin þar er mjög óvönduð, bæði hjá hv. flm. (JJ) og hjá höfundi ritsins. Dylgjurnar um það, að mál þetta sé sprottið af því, að hið opinbera hafi þurft að dylja eitthvað, eru rakalausar. Ég hef spurt lögreglustjórnann í Rvík, hvernig standi á þessu, og hann sagði, að dylgjurnar um þetta væru gersamlegur uppspuni. Hann

sagði einnig, að aldrei hefði komið til tals annað en meiðyrðamál, vegna þess að hann álti, að það, sem fram fór í því húsi, sem lögregluþjónninn kom í, væri þannig lagað, að það væri mjög óvíst, að mótgerðin gegn lögregluþjóninum yrði skoðuð brot gegn embættismanni við embættisverk. Það ráð var því tekið að höfða einkamál, heldur en að eiga það á hættu, að málinu yrði vísað frá, vegna þess, að það heyrði ekki undir opinbera málssókn, og þá væri kærurétturinn í einkamálum burt fallinn, því að hann er svo stuttur.“

Hér við er að athuga, að ég hef ekki með einu orði gefið í skyn, að málið sé sprottið af því, að hið opinbera hafi þurft að dylja eitthvað. Hér er því aftur verið að berjast við vindmylnur, sem nefndar eru dylgjur og auðvitað lagðar að velli. Og í þetta skifti á lögreglustjórinn í Reykjavík að hafa tekið þátt í bardaganum.

Þegar ég sagði söguna um mál lögregluþjónsins, hafði mér alls ekki hugkvæmzt efi á því að það mál hefði átt að taka fyrir sem opinbert mál. Þjónninn var í embættisþjónustu og einkennisbúningi, þegar hann var kallaður inn í húsið, og lögregluþjónum er gert að skyldu að gegna þegar þeir eru beðnir hjálpar eins og hér stóð á. Annar af húsráðöndunum bað um hjálpina, og þess er ekki getið að hinn hafi amazt neitt við því, að hreinsað var til í húsum hans. Það er viðurkennt að þjónninn hafi ekki á neinn hátt gefið tilefni til árárinnar. Hann hafðist þannig ekki annað að en að vinna skylduverk sitt, og ég hef ekki getað séð og sé ekki enn hver heimild hefði verið til að synja honum um þá réttarvernd sem lögregluþjónar, jafnt og aðrir embættis- eða sýslunarmenn, eiga heimtingu á þegar þeir eru að skyldustarfi sínu. En nú réð lögreglustjórinn þjóninum til að leita réttar síns einkamálsleiðina, og það lagði ég út á þann veg sem mér þótti tiltækilegastur, að hann hefði óttast að lítið eða ekkert yrði úr málinu, ef sakamálsleiðin yrði farin. Og þessari skýringu þykist ég hafa verið vel að kominn, þar sem ég hef sýnt það og sannað, að miklu stærri sakamál hafa orðið að engu í hönd-

unum á bæjarfógetanum. En fyrir skömmu hefur lögreglustjórinn tjáð mér, að fyrir því hafi hann ráðlagt þjóninum það sem hann ráðlagði honum, að sér hafi þótt óvíst nema málinu kynni að verða vísað frá opinberri meðferð.

Enn vil ég taka það fram, að þar sem forsætisráðherrann segir að ég geri að umtalsefni „sjóðþurð í útsölu áfengissölnunar“, þá er það ekki rétt. Ég hef alls ekki minnst á það mál.

Sigurður Eggerz vann að því leyti þarft verk, að hann las upp nokkra kafla úr „Nýja Sáttmála“ og úr ritdómi „Varðar“ um bókina. En það má hann eiga, að ekki var hann samdóma því sem hann las upp. Þar var svo sem ekki bölsýni á ferðinni. Hvilík gleði og ánægja með Ísland og allt sem íslenzkt er! Rétt eins og vera ber hjá manni, sem hefur séð um sig, hvað sem öðru líður, nælt sér í nokkurra tuga þúsund króna árslaun og setur ekki fyrir sig að það er allt illa fengið. „Er það ekki einmitt sköpunarverk, sem er að gerast á öllum sviðum? Í hvaða átt sem lítið er, allsstaðar blasa framfarirnar við,“ segir hann. Ef hann hefði viljað tala sannara, þá hefði hann sagt: nær allsstaðar. Því að undantekningar eru frá þessu, og honum stóð næst að gleyma ekki hinni þjóðskemmilegustu þeirra. Það er ekki framför, heldur skamm-arleg afturför, að það skuli geta viðgengizt, já, viðgengizt orðalaust, að maður, sem þjóðarþingið hefur, sýnt þá tiltrú að lyfta honum upp í stjórnarsess, skuli bregðast tiltrú þess svo ómannlega, að hann, treystandi því að þingið sé of samábyrgðarfjötrað til þess að segja neitt við því, útvegar með ráðnum hug nafn kongsins síns undir úrskurð, sem á að gera honum formlega mögulegt að veita sér sjálfum eitt af langhæst launuðu embættum í landinu, embætti, sem ætla mætti að útheimti einhvern snefil af sérþekkingu eða reynslu í stjórn bankamála, nema svo sé að til þess að verða bankastjóri á Íslandi sé nægilegt að geta þegið yfirmáta rífleg laun; embætti, sem honum er í lófa lagið, sé hann jafn hlutvandur bankastjóri sem hann var landsstjórnandi, að misbeita til hagnaðar sér og þeim, sem þrátt fyrir allt eru fánlegir til að veita honum fylgi. „Ég hika mér nú ekki við að segja, að þetta háa Alþingi

sé mjög heiðarlegt í alla staði," segir hann. Hér kom maðurinn, sem var bær um að gefa slíkt vottorð! Ef hann hefði viljað segja sannara, þá hefði hann aftur sagt: í nær alla staði. Það getur verið og það er líklegt, að þingið sé í þeim ófrelsis skorðum, að það sjái sér ekki einu sinni fært að minnast á atferli þessa manns, hvað þá að fá því komið til leiðar að hann verði rekinn úr embættinu; en heiðarlegt verður slíkt umkomuleysi ekki kallað.

Þessi persóna leyfir sér nú að segja um rit mitt, að „þar er þjóð vor og þing smánað. Þar er gert lítið úr fullveldi voru og öllu sem íslenzkt er og okkur er kært“ (nei, ég hef gert mikið úr því sem „okkur“ er kært, úr illa fengnu bankastjórалаununum). „Eg mun ekki á neinn hátt víkja að hinum persónulegu árásum, sem í þessari bók eru á mig og þá aðra, sem harðast hafa verið úti í sjálfstæðisbaráttunni.“ Já, í þessari líka voðalegu baráttu! Í þessari blindhríð! Að hugsa sér, ef þeir hefðu nú allir orðið úti í henni! — Það var eins gott fyrir hann að fara ekki að snerta við því sem ég hef borið á hann; hann verður að liggja undir því. „Ég hef um dagana fengið of mikið af slíkum árásum til að kippa mér upp við þær.“ Þetta „um dagana“ lætur ekki illa í þessum munni! Það er sem maður heyri Metúsalem, kominn á 969. árið, andvarpa af lífdaga-saðningu. En þessi „um dagana“ er ekki saddur enn. Þegar landið hafði látið hann skilja 1. júlí þ. á., að það væri búið að fá nóg af honum, hélt hann sig, svo tilhafðan, vera nógu góðan í Dalamenn og yfirgaf bankastjórastörfin hvað eftir annað til þess að troða sér upp á þá; og er rétt eftir honum að hafa verið að reyna að telja þeim trú um að hinn látni þingmaður kjördæmisins hafi arfleitt hann að því.

Hann skorar á forsætisráðherrann að hann „á algerlega ótvíræðan hátt afneiti kenningum Sigurðar Þórðarsonar í „Nýja Sáttmála“ (þ. e. um sambandsmálið eða fullveldið), svo að það megi verða öllum ljóst, bæði með vorri þjóð og erlendum mönnum, að stjórnarblaðið sé í algerðri andstöðu við stjórnina í þessu máli. En enginn skuggi af vafa má vera yfir því atriði.“

Ritstjóri „Varðar“ tók það fram á sínum tíma, að hann væri mér ósamdóma um það sem ég hafði sagt um sambandsmálið. Það var því engin ástæða til að fara að draga hann fyrir dóm, nema „bankastjórinn“ hafi viljað fá dæmt dautt og ómerkt það sem ritstjórinn hafði sagt og skilja mátti eitthvað á þá leið, að hann hefði það álit á mér, að ég kynni að einhverju leyti að standa sumum bankastjórum „þessarar þjóðar“ allt að því á sporði. — Forsætisráðherrann varð við áskoruninni, skaut á dómþingi og kvað upp svofelldan dóm: „Ég skal stuttlega láta þess getið, að ég er í mörgum atriðum um þetta, sem kallað er landráðakafllinn í „Nýja Sáttmála“, samdóma hv. 1. landsk. (SE). Ég álit, að það atriði sé vítavert, hvernig höf. „Nýja Sáttmála“ skrifar um það mál, en ég verð að segja það, að ég tek það ekki alveg eins hátíðlega og hv. 1. landsk. (SE). Ég býst við, að það sé, þó að það sé í sjálfu sér vítavert, ekki mjög þýðingarmikið fyrir sjálfstæðismálið, hvað Sigurður Þórðarson segir í þesa sínum, að þjóðin skoði það heldur ómerkilegt nöldur. En það verður að segjast, að væri þjóðin vel vakandi og gætandi réttis þjóðarmetnaðar, þá hefðu kenningar S. Þ. um þetta atriði vakið almenna gremju. En þessu atriði var yfirleitt lítill gaumur gefinn. Það voru ádeilurnar á einstaka menn, skammirnar, sem hafa þótt svo ánægjulegar og vakið mesta eftirtekt.“ Hvar var hinn sjálfkjörni talsmaður „míns stóra kjördæmis“, „þessarar þjóðar“, þegar þetta síðasta var lesið upp? Ef ég hefði sagt um íslenzku þjóðina, að henni þættu ádeilur á einstaka menn og skammir um þá ánægjulegar, og að hún væri illa vakandi og gætti svo lítt rétt þjóðarmetnaðar, að hún gæfi lítinn gaum að því sem vekja ætti almenna gremju hjá henni, þá hefði talsmaðurinn sagt að ég væri að smána þjóðina. En nú sat hann hljóður undir slíkum lestri. Það sýnir, að í þessu efni þykir honum velzt hver á heldur, eða með öðrum orðum, að umhyggja sú fyrir sóma þjóðarinnar, sem hann er að bera utan á sér við öll tækifæri, er bláber — Eggerzka.

Forsætisráðherrann kveður sig vera „í mörgum atriðum“ samdóma Sigurði Eggerz í því, sem hann hafi sagt um áminnztan

kafla í riti mínu. Hann getur ekki um hvað á milli beri; en neitt verulegt getur það ekki hafa verið, þar sem hann tekur sér í munn orðið landráð um ritkaflann; það var aðalatriðið, og hjá því hlýtur allt annað að vera smáræði. Dómur þessi er mér óviðkomandi. Ég var aldrei kallaður fyrir dómstólinn, til þess að standa fyrir máli mínu og ég hefði ekki sætt mig við dómara úr flokki þeirra manna, sem voru að hjúfra sig upp að þinghelginni til þess að emja undan ákomunum, sem þeir fengu í „Nýja Sáttmála“. Væri dómurinn annað en markleysa (annað er hann vitanlega ekki), þá kæmi hann dómara-num einum óþyrmilega í koll, lífs og liðnum. 1908 skrifaði hann undir uppkast til sambandslaga, sem ákvað meðal annars að utanríkismál og hermál skyldu vera óuppsegjanlega sameiginleg mál Dana og Íslendinga. Landið fékk ekki fullveldi eftir því frumvarpi og það var ekki nefnt þar ríki, þó að það fengi viðurkennda réttarstöðu, sem svaraði til þess heitis. Jón Magnússon studdi að því, bæði á alþingi og í blaðgreinum, að uppkastið næði samþykki þings og þjóðar. Ég studdi að því líka eftir megni. Ég hef haldið tryggð við aðal-hugsun þess síðan. Hann lifði það að lýsa þá pólitík sína víta-verða, ef ekki landráð.

„Bankastjórinn“ þakkaði forsætisráðherra fyrir dóminn. sagði að fyrir sér hefði verið aðalatriðið að kveðinn yrði upp dauðadómur (er þetta annars ekki „löngu yfirgefin hegningarmálaskoðun“?). En honum hefur ekki verið þetta nóg. Hann hefur óttast að náðunin kynni að koma í hælanana á dómnum og því ekki eirt öðru en að honum yrði fullnægt án tafar. Hann hefur verið hundari við aftökuna. Og þegar allt var komið í kring, sá hann sér fært að þjóna sinni sjálfstæðis-náttúru með því að vera „allra vinur og engum trúr“ og greiddi atkvæði móti dagskrártillögu þeirri sem forsætisráðherra var fylgjandi.

Ég ætla ekki að þessu sinni að minnast á fleira í umræðum efri deildar. Þær eru prentaðar í Alþ.tíð. 1926, D 441. til

558. dálki. Get ég þessa ekki af því, að ég ætlist til að menn fari almennt að lesa þær, því að skemmtilestur eru þær ekki; leiðinlegri þvælu er varla unnt að hugsa sér. En ýsi einhvern „að skyggjast undir yfirborðið“ á lávörðunum íslenzku, þegar þeim þykir verulega við einhvern. Þá skal hann kynna sér umræður þessar frá upphafi til enda. Það kemur varla til að nokkurtíma áður hafi í jafn löngum umræðum á alþingi komið fyrir jafn lítið af boðlegum rökum og af vilja til að segja satt. Og eitt gerðist þar, sem fráleitt nokkrum hlut í sögu alþingis svipar til. Embættismaður í dómara-stétt, forseti sameinaðs alþingis, reynir úr þingsæti að gera ómerka rannsókn í opinberu máli, sem fram hefur farið að ráðstöfun hans og á hans ábyrgð, hefur staðið yfir í meira en 3 mánuði, með jafn löngu varðhaldi eins manns og með yfirheyrslu fjölda vitna, er leitt hefur í ljós svo ískyggilega og grunsamlega hluti, sem hverjum manni má nú vera orðið augljóst. Hann talar um rannsóknina eins og ekkert nýtilegt hefði vitnast í henni og á engu væri að byggja öðru en drykkjurausi vínspilltra manna. Þetta er sagt um tvo nafngreinda menn „og fleiri“, sem yfirheyrdir höfðu verið, án þess að nokkur átylla sé til þess í prófunum að fara slíkum orðum um þá og án þess að tilraun sé gerð til að sanna ummælin. Og þetta er ekki sagt í augnabliks fljótræði, heldur var það fyrst birt í blaði og síðan, eftir 4 mánaða umhugsunartíma, endurtekið í þingsalnum.

Í sambandi við þetta vil ég taka það fram, að mér er ekki ljóst við hvað bæjarfógetinn á með „bæjarþvaðri“ því sem hann segir að ekki hafi reynzt annað en þvaður, þegar farið hafi verið að rannsaka það.

Athugasemd.

Það væri rangt að bera Íslendingum það á brýn, að þeir sé að upplagi ólöghlýðin þjóð. Þeir sýna það miklu fremur, þegar þeir fá að njóta sín, að þeir eru elskir að réttri röð og reglu í hlutunum. Þó að þeir hafi frá upphafi vega sinna.

æða þó alla tíð síðan þeir létu af hermennsku, farið á mis við það uppeldismeðal sem felst í heraganum, og þó að eftirdæmi þau hafi verið æði misjöfn, sem yfirboðarar þeirra,, innlendir og útlendir, hafa gefið þeim, þá reynast íslenzkir menn svo, sem taka sér bólfestu í öðrum löndum, og er hér sérstaklega átt við Canada, þar sem svo mikill hluti íslenzkra manna er orðinn ílendir fyrir löngu, að þeir fá almenningsorð fyrir löghlýðni og fleiri borgaralegar dyggðir. En það er ekki að fá að njóta sín, að búa við það ástand sem hér er nú í döfnun. Þjóðin hafði sökum fátæktar orðið öldum saman að búa við ytri kjör, sem annarsstaðar hefðu ekki verið talin siðuðum mönnum boðleg og, svo mikið er óhætt að segja, aldrei höfðu gefið henni færi á að læra að fara með fé í stórum stíl. Og svo gerist það, fyrir framtak og áræði fárra manna, að annar aðalatvinnuvegur landsins tekur svo snöggum og stórfelldum breytingum, að landslýðurinn er, fyr en hann varir, kominn út í hringiðu gróðabralls og fjármálasukks, og er nú svo langt leiddur út í hana, að ekki sér til landa. Aldrei hefur honum riðið eins á því að setið væri við stýrið og nú, ekki einungis til þess að koma honum út úr fjárhagsvandanum, heldur og til að forða landinu frá að verða að illræmdu ódádahæli. Og vafasamt er hvort nokkurn tíma hefur brostið jafn mikið á að hins síðara hafi verið gætt sem einmitt nú. Dæmi þau, sem ég hef nefnt, þótt fá séu, gefa bendingu um þetta, og við þau mætti auka fleirum. En það, sem ætti að færa mönnum heim fullan sann í þessu efni, er andi sá sem talar út úr umræðum efri deildar alþingis 4. og 5. maí þ. á.

Og á þessum vandatímum er nú heimitað af þjóðinni, og það gera sömu mennirnir sem eru að bregðast ætlunarverki sínu, að hún fullnægi kröfu, sem engin þjóð í veraldarsögunni hefur fullnægt: að vera sérstakt og sambandslaust ríki og hafa ekki til þess annað en ríkisheitið eitt.

Ég hafði ætlað mér að fara hér nokkrum fleiri orðum um þetta síðargreinda efni og útlista frekar það sem ég hef áður um það sagt. En þegar byrjað var að prenta ritling þennan,

birtist, í hinu nýja tímariti „Vöku“, ritdómur Ólafs Lárussonar prófessors um „Nýja Sáttmála“. Hann fer lofsamlegum orðum um það í bókinni sem snýst um innanlandsástandið, og stínga þau ummæli hans, að mér finnst, notalega í stúf við vitnisburðinn sem efri deild gaf mér. En við nokkuð annan tón kveður þegar hann fer að tala um þann kafla ritsins sem veit að afstöðu landsins til annara þjóða. Sá dómur hans knýr mig til að rita nokkru fyllra um það efni en ég hafði ætlað mér að gera hér, og verður sú fyrirætlun mín að bíða annars tækifæris. Tekur það því þess vegna ekki að fara fleiri orðum um það mál að þessu sinni.

En eina athugasemd verð ég að gera hér við dóm hans. Hann segir: „Þegar höf. leitar að rótum meinanna, rekur hann þau til sjálfstæðisbaráttunnar og einkum til sambandslaganna. Ég efast ekki um að þetta sé sannfæring hans, en í vorum augum er það hin mesta fjarstæða.“ Í ritdómi í „Einreiðinni“ (XXXII, 3) er hinu sama haldið fram. Þegar tveir ritdómur- arar, og það jafn glöggur og trúverður maður og prófessorinn, segja þetta sama, þá má búast við að sá dómur sé áður en varir orðinn að óhagganlegri trúarsetningu, sé honum ekki hnekk't í tíma. Hvorugur þessara manna hefur vitanlega viljað halla réttu máli. En furðu lauslegur lestur hlýtur það að hafa verið, sem hefur komið þeim til að gera þessa ályktun.

Í „Nýja Sáttmála“ held ég því fram, sem auðvitað er ekki mín uppgötvun, heldur sannleikur sem allir, er á það minnst, eru sammála um, að ólag það, sem er á innanlandsstjórninni, eigi rót sína að rekja til stjórnarfyrikomulagsins, til sjálfrar stjórnarskrárinnar frá 1874. Ég sýndi fram á, að snemma hefði farið að bera á göllum þess fyrirkomulags, að reynt hefði verið framan af að draga úr afleiðingum þeirra, en að þær tilraunir hefðu stöðað minna og minna. Og á bls. 69 segi ég: „Þó að snemma færi að bera á misfellum í stjórnarfarinu, svo sem eðlilegt var, með því að sjálft stjórnarfyrikomulagið er gallað og ekki gat liðið á löngu áður en ókostir þess færu að gera vart við sig, og þó að vanmetin hafi

magnazt með árunum, virðist þó ekki hafa keyrt um þverbak með ólagið og óstjórnina hér í landi fyr en eftir að ráðherrarnir urðu þrír. Það gerðist með lögum 2. jan. 1917.“ Ég skil ekki hvað um getur verið að villast hér. Sambandslögin eru til orðin á árinu 1918 og gengu í gildi 1. des. það ár. Hvernig hefði mér nú átt að koma til hugar að kenna þeim um ástand, sem þá, er þau gengu í gildi, var orðið 44 ára gamalt og hafði farið siversnandi með aldrinum? Og á bls. 133—134 get ég þess, að landið hafi verið gert að fullvalda ríki einmitt meðan það hafi verið að sökkva sem dýpst niður í óstjórnaremdemið. — En kæmi nú fyrir í ritinu eitthvert það orð eða einhver sú málsgrein, sem færi í bága við þessa greinilegu og ótvíærðu skoðun, þá hefði að vísu verið rétt af ritdómara að benda á ósamræmið; en hitt hefði verið óleyfilegt, að dæma allt ritið eftir því. En nú finnst ég ekkert orð í bókinni sem ég fái séð að hafi mátt valda þessum misskilningi. Ég bið þess því að mér verði bent á það.

Ritdómarnir hefðu farið nær hinu rétta, ef þeir hefðu sagt alveg hið gagnstæða við það sem þeir segja og hermt upp á mig að ég kenni, ekki sambandslögunum um meinin, heldur meinunum um sambandslögin.

Hin svonefnda sjálfstæðisbarátta var í tveimur köflum. Fyrri kaflinn var hið langa stríð við Dani, sem stefndi að því markmiði að fá stjórnina inn í landið. Síðari kaflinn voru hin vesölu innanlandsáflog um völdin, þegar stjórnin var orðin innlend. Ég hef sýnt fram á að sambandslögin með þeirri gerð sem þau hafa, með fullveldisviðurkenningu og uppsagnarrétti, eru ávöxtur, ekki af stríðinu, heldur af áflogunum. Að þessu leyti er það rétt, sem prófessorinn segir, að ég kenni sjálfstæðisbaráttunni um sumt sem aflaga hefur farið. Að eins klýjar mig alltaf við því að kalla áflogin sjálfstæðisbaráttu.

Ég vil að þessi athugasemd mín geri það, að í járnnum fái að standa milli mín og prófessorsins þangað til mér gefst færi á að athuga annað sem hann minnst á í þessu sambandi. Þó að nokkur bið verði á að ég geri það, ætti það ekki að saka, heldur ætti miklu fremur sumum mönnum að vera hughægra

á meðan. Sjálfstæði landsins ætti ekki að vera hættu búin meðan skrif um það liggja niðri. Segi ég þetta af því, að prófessorinn minnst á að sumir menn hafi óttast að „fírrur“ mínar myndu verða sjálfstæðinu að tjóni; en hann telur reyndar þann ótta ástæðulausan. Það var betra en ekki að fræðast um að til sé svona lagaður ótti; það gefur manni færi á að skyggast inn í trúaða sjálfstæðissál. Hún fæst ekki um það, þó að nagdýrin sé daglega að mæða á stoðirnar undir þessu ríki og líti ekki upp frá því verki til annars en að tísta: lifi ríkið; en komi einhver fram opinberlega með rökstuddan efa á því að sambandslögin, sem aldrei eru þó nema mannaverk, sé hin æskilegasta trygging íslenzks sjálfstæðis, þá heldur hún að sjálfstæðið sé í voða.

Því lengur sem dregst að ég skrifi, því lengur geta menn ótruilaðir haldið áfram að dást að nýju fötunum keisarans.

